

Tuula Siira

**SUKUPUOLISET JA SEKSUAALISET
IHANTEET SEKÄ NIIDEN IRONISOIMINEN
JORMA KORPELAN ROMAANEISSA
*MARTINMAA, MIESHENKILÖ JA TUNNUSTUS***

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

Tuula Siira: Sukupuoliset ja seksuaaliset ihanteet sekä niiden ironisoiminen Jorma Korpelan romaaneissa *Martinmaa, mieshenkilö* ja *Tunnustus*
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Suomen kirjallisuuden maisteriohjelma
Huhtikuu 2019

Tutkielmassani käsittelen Jorma Korpelan romaanien, *Martinmaa, mieshenkilö* (1948) ja *Tunnustus* (1960), sukupuolisia ja seksuaalisia ihanteita sekä niiden ironisoimista. Tutkimusotteeni on feministinen ja sukupuoliero strategisesti tuottava. Kohdeteosteni keskeinen teema on ihanneihmisyyden ja ihmisen todellisen pienuuden välinen ristiriita. Hypoteesini mukaan henkilöhahmot pyrkivät ihanteellista ihmisyyttä kohti toistamalla normatiivisia sukupuolitapaisuuksia ja tavoittelemalla hyväksyttäviä esityksiä naiseudesta ja mieheydestä. Analysoin teosten nais- ja miestapaisuuksia sukupuolirepresentaatioina, jotka esittävät ja tuottavat kulttuurista feminiinisyttä ja maskuliinisuutta. Lähestyn sukupuolta Judith Butlerin performatiivisuuden teorian kautta eritellen sukupuolen sosiaalista konstruointia, mutta sisällytän tutkielmaani myös teoriaa sukupuolen binäärioppositioista voidakseni analysoida henkilöhahmojen dikotomisias käsityksiä sukupuolisuudesta.

Käsittelen henkilöhahmojen sukupuolirepresentaatioita tutkimalla muun muassa sukupuolittuneen väkivallan ilmiötä sekä seksuaalisuuden erilaisia mahdollisuuksia nais- ja mieshahmoille. Kohdeteoksissani naishahmot pyrkivät noudattamaan seksuaalisuudessaan naistapaisesti siveysihannetta, kun taas miehet tavoittelevat miestapaisesti seksuaalista suorituskyytä. Kerronnan tasolla näitä pyrkimyksiä ironisoidaan henkilöhahmojen jatkuvasti havahtuessa kykenemättömyyteensä noudattaa sukupuolittuneiden seksuaali-ihanteiden odotuksia. Analysoin siveysihanteet ja seksuaalisen halun ironisoitua ristiriitaa tutkimalla kerronnan kielto- ja kiertoilmauksia, joilla henkilöhahmot pyrkivät häivyttämään seksuaalisuuttaan.

Korpelan tuotanto on leimallisesti ironista, mutta aiemmassa Korpela-tutkimuksessa ironiaa ei ole liitetty sukupuoli- ja seksuaali-ihanteisiin, joiden kuitenkin esitän olevan keskeinen Korpelan ironisoinnin aihe. Tutkielmassani hyödynnän etenkin Linda Hutcheonin, D.C. Muecken, Toini Rahtun ja Sari Salinin ironiatutkimuksia yhdistäen niitä sukupuolentutkimuksen teorioihin. Teoreettisina kehyksinäni toimivat myös sukupuolittuneen väkivallan tutkimus sekä kriittinen miestutkimus.

Keskeisenä tuloksena tutkielmassani esitän, että kohdeteosteni henkilöhahmot tavoittelevat ihanteitaan nimenomaan sukupuoltensa kautta performoimalla naiseutta ja mieheyttä sukupuolidikotomian mukaisesti, vaikka tämä tapa pyrkii ihanteisiin ensisijaisesti sukupuolen näkökulmasta ironisoidaan kerronnassa. Pohdin myös, miten ihanteellisuus on sidottua sukupuoleen. Kohdeteoksissani käsitellään ihanne- ja yli-ihmisyyttä, ja analysoin näiden käsitteiden eroa tarkastellen, miten sukupuoli vaikuttaa mahdollisuuteen saavuttaa universaali ihmisihanne. Tutkielmani osoittaa, että universaali ihanteellisuus on kohdeteoksissani helpommin saavutettavissa miehille, sillä naisten pitää ylittää sukupuolensa tai vähintäänkin häivyttää sitä tullakseen ihanneihmisiksi.

Avainsanat: Jorma Korpela, sukupuoli-ihanteet, seksuaali-ihanteet, ironia, sukupuoliero, sukupuolitapaisuus, representaatio, sukupuolittunut väkivalta

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset.....	3
1.2 Teoreettinen kehys ja käsitteet.....	4
1.3 Aiempi tutkimus	10
2. Sukupuolirepresentaatiot.....	11
2.1 Naistapaisuus	12
2.2 Miestapaisuus	23
2.3 Sukupuolittunut väkivalta	34
3. Seksuaaliset sukupuolet	48
3.1 ”Että hän voikin tällaisia ajatella!” – Naisten seksuaalisuus	49
3.2 ”Se on ikäänkuin hänen velvollisuutensa” – Miesten seksuaalisuus	58
4. Sukupuoleen sidottu ja sukupuolen ylittävä ihanteellisuus.....	63
4.1 Ihanneihmisistä yli-ihmisiin.....	67
4.2 Poissaoleva ihannehminen	73
5. Lopuksi	77
6. Lähteet	79

1. Johdanto

Pro gradu -tutkielmassani analysoin Jorma Korpelan romaanien *Martinmaa, mieshenkilö* (1948, myöhemmin *MM*) sekä *Tunnustus* (1960, myöhemmin *T*) esittämiä sukupuolisia ja seksuaalisia ihanteita. Sukupuolen ja seksuaalisuuden käsitän ennen kaikkea kulttuuris-yhteiskunnallisena kysymyksenä, enkä esimerkiksi biologian kautta.¹ Tässä työssä käsitteelenkin sukupuolta ja seksuaalisuutta sosiaalisina konstruktioina, joiden rakentumista ja esiintymistä pyrin tarkastelemaan. Tutkielmassani analysoin, kuinka kohdeteosteni henkilöhahmot pyrkivät ihanteisiinsa sukupuoltensa asettamissa merkityskehikoissa ja peilaavat alituisesti toimintaansa sukupuolijärjestelmän normatiivisiin odotuksiin ihanteellisesta naiseudesta ja miehuudesta. Lisäksi analysoin, kuinka sukupuoli-ihanteisiin sisältyvät seksuaalisuuden sukupuolitapaisen toiminnan normit. Tuon esiin, kuinka sukupuoli sekä ohjaa että rajoittaa henkilöhahmojen ajatuksia ihanteellisuudesta ja sen toteuttamisesta.

Jorma Korpelan (1910–1964) neljä romaania kattava tuotanto on julkaistu vuosien 1948–1964 välillä, jolloin Suomi oli juuri toipumassa sodista. Sari Salinin mukaan sotien jälkeisessä jakautuneessa maailmassa Korpelan teosten keskeiseksi piirteeksi tuli kahdentuminen, joka näkyy teosten kielellisellä, rakenteellisella ja temaattisella tasolla. Kielellisellä tasolla tämä näkyy verbaalisena ironiana, rakenteellisella tasolla dialogisuutena ja temaattisella tasolla henkilöhahmojen persoonallisuuksien jakautumisena sekä kaksoisolentomotiivina. (Salin 2002, 12.) Nähdäkseni temaattisen tason kahdentuminen näkyy myös selvästi siinä, kuinka sukupuolet esitetään Korpelan henkilöhahmojen kautta usein olemuksellisesti vastakkaisiksi ja toisensa poissulkeviksi. Kerronnan tasolla tätä dikotomisuutta kuitenkin ironisoidaan paljon. Perehdyinkin tutkielmassani temaattiseen kahdentumiseen sukupuolieron näkökulmasta sekä kielelliseen kahdentumiseen keskittyen tämän sukupuolieron ehdottomuuden ironisoimiseen.

Jorma Korpela on jäänyt kirjallisuushistoriassamme yksinäiseksi kirjailijaksi, jolla ei juuri ollut kotimaassaan kirjallisia esikuvia tai edeltäjiä (Laitinen 1984, 217). Korpela on pudonnut kirjallisuuden kaanonissa realismin ja modernismin väliin (Salin 2002, 15), eikä Korpelan tuotanto ole sopinut omalaatuisen tyyhinsä vuoksi tyyppiesimerkiksi kumpaankaan suuntaukseen. Korpela onkin kirjallisuudessamme eräänlainen väliinputoaja (ks. Salin 2002). Tutkielmani nostaakin esiin kanonisoidun, mutta silti vähälle huomiolle jääneen kirjailijan, jonka monitahoisen tuotannon soisi

---

¹ Sukupuolen käsitteen moninaisuudesta, kuten biologisesta, sosiaalisesta ja symbolisesta sukupuolesta ks. esim. Tuula Juvosen, Leena-Maija Rossin ja Tuija Saresman artikkeli ”Kuinka sukupuolta voi tutkia?” (2010).

tulevan useampien kirjallisuudenystävien tietoon. Korpelan tuotannossa toistuvat ihmisyyden, syyllisyyden ja sankaruuden teemat. Kai Laitinen onkin kuvaillut Korpelaa käsittelevässä radio-ohjelmassa kirjailijaa ”eetikoksi”, jonka tuotannossa toistuvat eettiset pohdinnat hyvästä ihmisyydestä (Yle 2000). Itse lähestyn näitä eettisiä pohdintoja siitä näkökulmasta, miten hyvä ihmisuus on sukupuolittunutta ja millaisia hyvän ihmisyyden ihanteita eri sukupuolilla on mahdollisuus toteuttaa.

Ennen tutkimuskysymysteni tarkentamista esittelen kohdeteokseni lyhyesti. Korpelan esikoisteos *Martinmaa, mieshenkilö* on kertomus itseään etsivästä Martinmaasta, joka haluaisi päästä suurten sielujen joukkoon ja tavallisuuden yläpuolelle taiteensa tai tutkimuksensa kautta. Tarinan alussa Martinmaa saapuu pieneen Mäenkylään aikeenaan luoda sivistyksen turmelemattomassa paikassa suurta taidetta. Taidetta enemmän Martinmaa kuitenkin sotkeutuu kylän ihmissuhteisiin, kun hän huomaa nuoruudenrakkautensa Merin asettuneen samalle paikkakunnalle aviomiehensä kanssa ja yrittää voittaa Merin sydämen vielä itselleen. Kylän opettajatar on sen sijaan iskenyt silmänsä Martinmaahan ja koettaa parhaansa saadakseen miehen pauloihinsa. Teos onkin synkän humoristinen ihmissuhdedraama, joka sai yleisesti hyvän aikalaisvastaanoton (Salin 2002, 12, 14).

Myös *Tunnustusta* voi kuvata maaseutumiljööseen sijoittuvaksi ihmissuhdedraamaksi. Kurkelan maatilan isäntä on kadonnut jatkosodassa, jolloin Kurkelan emäntä ja hänen tyttärensä ovat jääneet yksin tilanpitäjiksi. Eräänä päivänä tilalle saapuu vieras mies, kapteeni Arvi Lammi, joka on tullut tunnustamaan perheelle antaneensa sodassa mahdottoman käskyn, jota nöyränä noudattaessaan Kalle Kurkinen on kadonnut. Tunnustaminen ei kuitenkaan ole niin helppoa kuin Lammi on luullut, ja hän päätyy lykkäämään tunnustustaan tuonemmaksi jääden taloon työmieheksi. Lammin ajautuessa salasuhteeseen Elma-emännän kanssa ja rakastuessaan vielä Marja-tyttäreenkin, tunnustuksen tekeminen ja alkuperäinen syy tilalle tulemiseen lipuvat yhä kauemmas. Tilannetta mutkistavat myös paikkaansa Lammilta takaisin havitteleva renki, Hessu Markkanen, ja Kurkisen isännän paluun mahdollisuus.

Molemmissa teoksissa ihmissuhdedraamaa kuvataan kaikkitietävän kertojan ironisoivalla äänellä, joka kohdistuu etenkin henkilöhahmojen suuruudenhulluuden ja ihmisten todellisen pienuuden ristiriitaan, sekä spesifimmin sukupuolittuneiden ihanteiden tavoittamisen mahdottomuuteen. Analysoinkin läpi tutkimukseni myös henkilöhahmojen ihanteiden ironisoinnin keinoja.

1.1 Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset

Molempien kohdeteosteni, *Martinmaa, mieshenkilön ja Tunnustuksen*, keskeisenä teemana on ihmisihanteiden ja todellisuuden välinen kiilu, jota hypoteesini mukaan rakentavat myös sukupuolille asetetut odotukset ja oletukset. Tuon tutkielmassani esiin sukupuolisuuden ja ihanteellisuuden kytkeytymistä toisiinsa ja pyrin osoittamaan, kuinka kohdeteoksissani henkilöhahmojen ihanteet ovat riippuvaisia henkilöiden sukupuolesta. Koska eri sukupuoliin kohdistuu erilaisia normeja seksuaalisuuden ilmaisemisen suhteen, sukupuoli-ihanteisiin kietoutuu myös seksuaalisia ihanteita, joita tutkielmassani myös analysoin.

Korpela käsittelee sukupuoli- ja seksuaali-ihanteita koko tuotannossaan, mutta olen valinnut kohdeteoksikseni juuri *Martinmaa, mieshenkilön ja Tunnustuksen*, koska näissä kahdessa teoksessa Korpela on kehittänyt teemaa pisimmälle. Aineiston rajausta perustelee sekin, että näissä kahdessa teoksessa on eniten naishahmoja, kun taas Korpelan kahdessa muussa romaanissa *Tohtori Finckelman. Ihmiskurjan kertomus* (1952) ja *Kenttävärtio* (1964) on keskeisissä osissa vain mieshahmoja. Olen kuitenkin halunnut vertailla mies- ja naisihanteita keskenään, minkä vuoksi olen valinnut kohdeteoksikseni ne Korpelan teokset, joissa naisetkin toimivat fokalisoijina, mikä mahdollistaa heidän ajatustensa ja ihanteidensa kuvaamisen. Viittaan tutkielmassani myös lyhykäisestii *Tohtori Finckelmaniin* ja *Kenttävärtioon* kontekstoidakseni kohdeteoksistani tekemiäni havaintoja Korpelan muuhun tuotantoon, mutta pro gradu -tutkielman asettamissa mitoissa olen rajannut aineistoni vain kahteen romaaniin, joissa sukupuolisia ja seksuaalisia ihanteita eniten tematisoidaan.

Tutkielmassani tarkastelen sukupuolen vaikutusta kohdeteosteni henkilöhahmojen ajattelu- ja toimintatavoille analysoiden, millaisia toimijuuksia eri sukupuolille tarjoutuu dikotomisessa sukupuolijärjestelmässä. Hanna Ylöstalo (2012, 117) on määritellyt toimijuuden rajoitusten ja mahdollisuuksien dynamiikkana sekä neuvotteluna vastarinnan ja odotuksenmukaisuuden välillä. Tästä lähtökohdasta tarkastelen myös kohdeteosteni esittämiä sukupuolia: sukupuolinen toimija voi toistaa ympäristönsä odotuksia tai kyseenalaistaa niitä, mutta sukupuolen vaikutus sukupuolisen yksilön toiminnalle on väistämätön. Kohdeteoksissani tätä sukupuolen toimijuutta määrittävää luonnetta käsitellään henkilöhahmojen reflektoidessa toimintaansa suhteessa normatiivisiin oletuksiin ihanteellisesta sukupuolisuudesta, mutta vielä enemmän ironisen kerronnan kautta. Korpelan teosten keskeiseksi piirteeksi nimetäänkin usein ironisuus (esim. Salin 2002), minkä vuoksi analysoin myös ironian kohdistumista seksuaali- ja sukupuoli-ihanteisiin.

Tutkimuskysymyksiäni ovat: 1) Millaisia sukupuolisia ja seksuaalisia ihanteita *Martinmaa, mieshenkilössä ja Tunnustuksessa* esitetään? 2) Miten näitä ihanteita ironisoidaan?

1.2 Teoreettinen kehys ja käsitteet

Lähestyn kohdoteoksiani feministisen kirjallisuudentutkimuksen kehyksessä. Koska feministisen tutkimuksen luonne on perustavasti tieteidenvälinen ja tieteenalojen raja-aitoja kyseenalaistava (Liljeström 2004, 15; Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 17), tukeudun tutkielmassani kirjallisuustieteen lisäksi paljon sukupuolentutkimuksen metodeihin, teorioihin ja käsitteisiin. Sukupuoli, seksuaalisuus ja ruumiillisuus ovat kirjallisuudentutkimuksen historiassa suhteellisen tuore tutkimuskohde (Nyman & Roivas 2003, 13), mutta 2000-luvulla näitä aiheita on tutkittu jo melko laajalti. Koska kirjallisuus on vaikutusvaltaista kulttuurista toimintaa, sen avulla voidaan tutkia epätasa-arvon tuottamista (Morris 1997, 17). Feministinen kirjallisuudentutkimus voikin osoittaa ja kyseenalaistaa paitsi teksteissä, myös laajemmin yhteiskunnassa piileviä valtarakenteita. Siksi onkin tärkeää kiinnittää huomiota sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen myös kaunokirjallisina representaatioina ja huomata kirjallisuuden rooli sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden konstruomisessa.

Sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelen tutkielmassani ennen kaikkea kulttuuris-yhteiskunnallisina konstruktioina, joiden rakentumista ja purkamista pyrin tarkastelemaan. Sukupuoli on paitsi henkilökohtaisesti elettyä ja koettua myös kulttuurisia rakenteita, jotka ovat ajasta ja paikasta riippuvaisia (Karkulehto & Rossi 2017, 11). Sukupuoli-identiteetin voi nähdä olevan ”termi vaihtuvien ideologisten asemien sarjassa” (de Lauretis 2004, 103), mikä korostaa sukupuolen suhdetta vallitseviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Lähestyessäni sukupuolta konstruktiona hyödynnän analyysissäni Judith Butlerin teoriaa sukupuolen performatiivisuudesta. Butlerin (2006, 91) mukaan sukupuoli on esitys ja ”toistuvaa kehon tyyllittelyä, joukko toistettavia toimia äärimmäisen jäykästi säännellyssä kehyksessä”. Butlerilaisittain ajatellen sukupuoli ei siis perustu pelkkään biologiseen olemiseen, vaan sitä tuotetaan esimerkiksi elein ja puhein. Myöhemmin Butler on kuitenkin täsmentänyt, ettei sukupuoli ole hänestä vain vapaasti valittavissa oleva tyyli, eikä sukupuolen performatiivisuutta tule nähdä vapaaehtoisena päätöksenä, sillä sukupuolta rajaavat voimakkaasti yhteiskunnalliset rakenteet (Kotz & Butler 1995, 263–264). Itse näen, että sukupuolen performatiivisuuden voi käsittää sekä valintana että voimakkaasti säädeltynä, eivätkä nämä ole toisiaan pois sulkevia lähestymistapoja. Kulttuuriset normit ohjaavat sukupuolen toteuttamista

vahvasti, mutta sukupuoltaan voi myös valita toteuttaa ja performoida normien säätelössä kehikossa eri tavoin.

Vaikka lähestyn sukupuolta butlerilaisittain kulttuurisena konstruktiona, kohdeteosteni henkilöhahmojen ajatellessa sukupuolia voimakkaan binäärisesti sisällytän tutkimukseeni myös teoriaa, joka taustoittaa sukupuolijärjestelmän jäsentymistä oppositiopareiksi. Tässä hyödynnän esimerkiksi Hélène Cixous'n teosta *Medusan nauru ja muita ironisia kirjoituksia* (2013). Cixous'n teos pohjaa pitkälti sukupuolen käsittämiseen dikotomisesti osoittaen naisten ja miesten erilaisia lähtökohtia ja mahdollisuuksia elämään. Vaikka Cixous'n lähestymistapa sukupuoleen on teoreettisesti aivan toinen kuin Butlerin, käytän tutkielmassani lähteinä myös sukupuolta binäärisesti jäsentäviä teoreetikoita voidakseni analysoida dikotomisen sukupuolijärjestelmän rakentumista kohdeteoksissani, joissa henkilöhahmot käsittävät sukupuolen toteutuvan vastakkaisuuksien ja poissulkemisten kautta. Käytän dikotomisuuteen keskittyviä teorioita siis strategisena välineenä analysoidakseni sukupuolen rakentumista yhteyksissä, joissa sukupuolta reflektoidaan binäärisesti.

Teresa de Lauretis (2004, 36) on korostanut, että sukupuolierojattelu ongelmana on se, että feministinen lähestymistapa saatetaan tyypistää mies-nais-eronteoksi, jolloin sukupuolten toteutumisia ei tarkastella sukupuolten sisällä, vaan ainoastaan välillä. Nykyisessä feministisessä tutkimuksessa sukupuolieroa osataan kuitenkin nähdäkseni lähestyä entistä monipuolisemmin hahmottaen eroja myös sukupuolten sisällä. Itse lähestyn sukupuolieroa nais-mies-jakoa kattavammin, ja tutkimustani ohjaa *eron lukemisen metodi*. Lea Rojola määrittelee tämän metodin olevan kirjallisuuden sukupuolieron merkitysten tuottamista tekstiin, ja näiden löydettyjen sukupuolierojen analysointia. Rojola kuitenkin korostaa, ettei sukupuolieron lukeminen rajoitu vain miesten ja naisten eroavaisuuksien analyysiin, vaan se levittäytyy myös esimerkiksi naisten keskinäisiin erontekoihin. (Rojola 2004, 29.) Tutkielmassani keskitynkin paitsi sukupuolten välisiin, myös niiden sisäisiin erontekoihin.

Feministisen liikkeen dilemmana on ollut se, tulisiko tasa-arvoa edistää sukupuolieroa häivyttämällä vai sitä korostamalla (Julkunen 2010, 69–71). Raija Julkunen on esittänyt, että tehokkainta on kaksoisstrategia, jossa voidaan sekä korostaa naisten samanlaisuutta suhteessa miehiin että eroja sukupuolten välillä (emt, 72).² Sukupuolijärjestelmää vastustettaessa on se

---

² Ks. kaksoisstrategiasta myös Koivunen & Liljeström 1996, 18.

tunnettava ja osattava käyttää sitä poliittisesti (Ahokas & Rojola 1990, 10). Vaikka itsekin tuotan tutkielmassani sukupuolieroja sitä analysoidakseni ja arvioidakseni, lähestyn sitä Gayatri Chakravorty Spivakin *strategisen essentialismin* käsitteen avulla. Spivakin (1990 & 1996) mukaan tiettyjen poliittisten päämäärien saavuttamiseksi voidaan hetkellisesti omaksua kollektiivinen identiteetti, joka häivyttää todellisia eroja. Myös Eila Rantonen (2001, 47) on korostanut, että vaikka sukupuolten moninaisuus muuten tunnustetaankin, ei naisen asemaa parantamaan pyrkivissä yhteyksissä ole strategisesti järkevintä painottaa naiseutta avoimena määreenä.

Kohdeteosteni kuvatessa vain nais- ja mieshenkilöhahmoja on relevanttia käsitellä näitä sukupuolia eron lukemisen kautta. Leena-Maija Rossi (2015, 53) on korostanut aiheellisesti, että sen lisäksi, että tutkitaan sukupuolten ei-normatiivista tuottamista, on yhtä tärkeää tutkia myös normeja asettavia sukupuolten toistotekoja. Nähdäkseni sukupuolten muodostumisen monimutkaisen prosessin syvällinen ymmärtäminen vaatii kaikenlaisten sukupuoli-identiteettien tutkimista. Koska omilla kohdeteoksissani on vain cis-sukupuolisia³, tutkin mies- ja naisidentiteettejä niitä toisiinsa vertaillen. Vaikka käsitän sukupuolen ensisijaisesti sosiaalisesti konstruktioksi, joka pitää sisällään moninaisia sukupuoli-identiteettejä, kohdeteokseni määrittävät lähestymiseni sukupuoliin vain miehiin ja naisiin keskittyväksi.

Nais- ja miesidentiteettejä ja näiden identiteettien ihanteita lähestyn analysoimalla kohdeteokseni *sukupuolitapaisuuksia*. Sukupuolitapaisuudet ovat tavanmukaisia, sukupuolitettuja toimintamuotoja (Ylöstalo 2012, 119). Sukupuolitapainen toiminta ilmentää perinteisesti maskuliiniseksi ja feminiiniseksi luokiteltuja ominaisuuksia. Maskuliinisuuteen liitetään länsimaissa muun muassa toiminnallisuus, hallitsevuus, rationaalisuus ja tunteiden kontrolli. Feminiiniseksi määriteltyjä piirteitä taas ovat yhteisöllisyys, emotionaalisuus ja empaattisuus. Feminiinisyys ja maskuliinisyys eivät kuitenkaan ole luonnonlakeja, vaan ihmisten tuottamia merkitysrakenteita ja näin ollen muutettavissa. (Jokinen 2010, 128–129.) Eeva Jokisen (2005, 32–33) mukaan sukupuolitapaisuus on samanaikaisesti tavanomaista ja epävarmaa, mikä johtuu sukupuolen toisin esittämisen mahdollisuudesta.⁴ Analysoimiini nais- ja miestapaisuuksiin ei välttämättä liitykään tavanomaisuutta kohdeteosteni tapahtumien jokapäiväisyyden merkityksessä, vaan nimenomaan sukupuolitapaisen käytöksen arkipäiväisenä omaksumisena, jota ajoittain monimutkaistaa henkilöhahmojen tietous sukupuolitapaisuuksien muuntuvasta luonteesta.

---

³ Cis-sukupuolinen on henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti vastaa hänelle syntymässä määritettyä sukupuolta (Seta 2016).

⁴ Sukupuolen toisin toistamisen mahdollisuutta on teoretisoinut Judith Butler teoksessaan *Hankala sukupuoli* (2006).

Sukupuolitapaisuudet järjestyvät sukupuolijärjestelmäksi. Teresa de Lauretis on määritellyt sukupuolijärjestelmän merkitysjärjestelmäksi, ”joka saattaa biologisesti määräytyneen sukupuolen vastaavuussuhteeseen kulttuurisisältöjen kanssa yhteiskunnallisten arvojen ja arvorakennelmien mukaisesti”. de Lauretiksen mukaan nainen ja mies ovat tässä järjestelmässä toisiaan täydentävät, mutta myös toisensa poissulkevat kategoriat. (de Lauretis 2004, 41.) Yksilöiden on sukupuolijärjestelmässä sopeuduttava biologiansa mukaisesti määriteltyyn sukupuoleen myös sosiaalisesti ja toteutettava yhteiskunnallisesti säädeltäviä sukupuolitapaisuuksia. Sukupuolijärjestelmän käsitteelle osittain rinnakkainen on patriarkaatin käsite, joka on kuitenkin nykyisessä feministisessä keskustelussa osin vanhentunut termi. Patriarkaatin ajatusta on moitittu esimerkiksi historiattomuudesta ja universalismista (ks. esim. Rantalaiho, Heiskanen, Korvajärvi & Vehviläinen 1997, 5) sekä vaikeuksista selittää determinismissään ylivallan tarkempia mekanismeja (Liljeström 1996, 112–113). Patriarkaatti jäsentyy voimasuhteiden, ylivallan ja alistamisen kautta, mutta sukupuolijärjestelmän käsite ottaa huomioon myös teoreettisemmat sukupuolihierarkian aspektit (Rantalaiho, Heiskanen, Korvajärvi & Vehviläinen 1997, 8), joita ei kenties ole tarkoituksenmukaista nimittää suoranaisesti alistamiseksi tai sorroksi. Sukupuolten hierarkkinen rakentuminen voi näkyä esimerkiksi sukupuolistereotypioissa, joita ei kuitenkaan itsessään voi pitää sortamisena. Siksi itse käytän tutkielmassani sukupuolijärjestelmän käsitettä, joka osoittaa sukupuolten valtasuhteita patriarkaatin ideaa hienosyisemmin. Lähteideni kautta patriarkaatin käsite kuitenkin tulee tekstissäni ajoittain esiin, mutta lähestyn niiden kautta samaa sukupuolten hierarkian kysymystä eri käsitettä käyttäen, ja täten hiukan eri näkökulmasta hierarkiaa tarkastellen.

Koska kohdeteoksissani käsitellään paljon mieheyden ja maskuliinisuuden ehtoja, lähteinäni on useita kriittisen miestutkimuksen tekstejä. Miestutkimuksen käsite on syntynyt 1970-luvulla, ja alan tutkimusten määrä on noussut kasvuun 90-luvulla (Sipilä 1994, 17). Ala on siis yhä kohtalaisen tuore, mikä liittyy siihen, että kulttuurissamme mies on nähty ikään kuin sukupuolettomana yleisihmisenä (ks. Jokinen, Ahlbäck & Kinnarinen 2012, 171). Kriittinen miestutkimus pyrkiikin feminismiin teorioita hyödyntäen tuomaan esiin tutkimuksen ”näkyvätöntä sukupuolta” eli miehiä. Alun perin naisiin viitannut näkymättömän sukupuolen käsite koskee nykyisen ajattelun mukaan itse asiassa miehiä, koska miehet nähdään usein sukupuolettomina, kun taas naisia tarkastellaan sukupuolitietoisesti ymmärtäen naiseuden asettamat merkitykset yksilöille.⁵ (Jokinen, Ahlbäck &

---

⁵ ”Näkymättömän sukupuolen” käsitteen käyttö on nykyisessä sukupuolikeskustelussa kenties kuitenkin kokenut inflaation, sillä käsitteellä on viitattu naisten ja miesten jälkeen myös muunsukupuolisiin, joiden sukupuolta ei

Kinnarinen 2012, 171–172.) *Martinmaa, mieshenkilö* -teoksen nimi tuokin harvinaisella tavalla mieheyden päähenkilön määreeksi, vaikka tavanomaisesti nainen on ollut sukupuolierityinen poikkeus erotuksena sukupuolineutraalimmasta mieheydestä, jota ei ole tarvinnut erikseen korostaa (ks. Engelberg 2010, 167). Miestutkimus pyrkii selvittämään, mitä merkityksiä sukupuolella on miehille ja kuinka miehet tuottavat sukupuoltaan (Jokinen 1999, 16).

Seuraan tutkimuksessani Arto Jokisen esimerkkiä mieheyden ja miehuuden käsitteellisestä erottelusta. Vaikka sanoja voi pitää synonyymeina, on niiden erottelu analyttisesti käytännöllistä, jotta tutkimuksessa on helpompi viitata oikeaan asiaan. Jokisen (2000, 213) mukaan miehuus viittaa *kulttuuriseen maskuliinisuuteen* eli yleisesti hyväksytyyn tapaan olla mies, kun taas mieheys on yksilöiden itse neuvottelemaa ja esittämää maskuliinisuutta. Viittaan siis tutkielmassani mieheydellä yksittäisten miesten elämään sukupuolikokemukseen, kun taas miehuus-sanalla viittaan laajempaan kulttuuriseen käsitykseen miehistä ja miehekkyydestä. Vaikka nämä yksilöiden ja yhteisön tasot ovat monin paikoin limittäisiä, voin tällä käsitteellisellä eronteolla pyrkiä täsmällisempään analyysiin siitä, milloin puhun yksittäisistä ja milloin yleisistä käsityksistä maskuliinisuudesta.

Korpelan ironisen tyylin vuoksi tutkin myös sukupuolisten ja seksuaalisten ihanteiden ironisoimista kohdoteoksissani. Ironia määritellään arkiymmärryksessä usein niin, että sanotaan päinvastaista kuin tarkoitetaan. Akateemisesti ironian määrittely on kuitenkin vaikeaa, koska sillä viitataan yksittäisistä sanonnoista aina kaikkialle ulottuvaan postmoderniin kyynisyyteen (Colebrook 2004, 1). On jopa väitetty, ettei ironiasta voi olla perustavaa teoriaa, koska ironia on yhden näkökulman vastustusta, eikä teoretisoiminen antaisi oikeutusta ironian monitahoiselle, muuttuvalla luonteelle (ks. emt, 80). Jonkun ilmiön monimutkaisuus ei kuitenkaan oikeuta hylkäämään sen teoretisointia. Vaikka ironian määrittely jäisi vaillinaiseksi ja epätäydelliseksi, ilmiön ymmärtämiseksi on silti pyrittävä kohti määritelmiä ja käsitteellistämisiä. Tämän tutkielman puitteissa en hyödynnä mitään tiettyä ironiamallia tai pyri luomaan ilmiöstä viimeisteltyä jäsenystä, mutta hahmottelen joitain

---

edelleenkin monissa yhteyksissä tunnusteta. Suomen ensimmäinen muunsukupuolisia käsittelevä tietokirja onkin saanut nimen *Näkymätön sukupuoli - ei-binäärisiä ihmisiä* (toim. Veera Järvenpää & Kaisu Tervonen, 2018). Vain muutama vuosi aiemmin julkaistiin artikkelikokoelma, jossa näkymätön sukupuoli viittasi taas miehiin (*Näkymätön sukupuoli – mieheyden pitkä historia*, toim. Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman & Marko Lamberg, 2014). Tällä hetkellä näyttääkin siltä, että koko sukupuolten moninaisella spektrillä eri sukupuolia voi nimetä näkymättömiksi eri syistä, mikä syö sanan tehoa.

ironian peruslähtökohtia analysoidakseni sukupuolisten ja seksuaalisten ihanteiden ironisoimista kohdeteoksissani.

Ironiaa on tutkittu antiikista lähtien, mutta kunnolla teoretisointi on lähtenyt liikkeelle 1800-luvulla (emt, 6). D.C. Muecke (1982, 31) esittää, että tuoreimman ironiakäsityksen mukaan ironia on kirjoittamistapa, joka jättää avoimeksi kysymyksen kirjaimellisen merkityksen todellisesta merkityksestä: ironia on alituista merkityksen lykkäämistä ja loputtomia tulkintavaihtoehtoja. Ironinen merkitys rakentuu sanotun ja ei-sanotun yhtäaikaista vaikutuksesta (Hutcheon 1994, 58–60). Sanat eivät itsessään ole ironisia, vaan ironian ymmärtäminen vaatii kontekstia ja jaettujen konventioiden tunnistamista. Ironia rakentuu erilaisille arvoille ja normeille, ja se on siksi poliittista. (Colebrook 2004, 16–17.)

Toini Rahtu väittää ironian rakentuvan viidestä komponentista:

Ironisessa tulkinnassa on aina jokin 1) tavalla tai toisella **negatiivinen sanoma**, joka on tulkittava 2) **tuottajansa intention** mukaisesti ja jolla on jokin 3) **kohde** ja useimmiten myös 4) **uhri**. Olennaista on 5) **monitulkintainen esitystapa**: jokin, joitakin tai kaikki komponenteista 1–4 tajutaan kätketyn, ja ne on siksi pääteltävä itse. (Rahtu 2006, 46.)

Rahtun määritelmä on houkuttelevan selkeä, mutta kenties liiankin. Olen Rahtun kanssa samaa mieltä negatiivisesta sanomasta, kohteesta (sillä miten ironia olisi mahdollista ilman jonkin ironisoimista?) ja monitulkintaisesta esitystavasta ironian komponentteina. Kuitenkin sekä ironisoijan intention että uhrin merkitys on kyseenalaistettu ironiakeskustelussa jo ennen Rahtun teoriaa. Esimerkiksi Linda Hutcheon on korostanut tulkitsijan merkitystä ironiassa. Ironisoijan intentiosta huolimatta tulkitsija ei välttämättä löydä ironisoijan tarkoittamaa merkitystä, vaan ymmärtää ironian toisin kuin se on aiottu (Hutcheon 1994, 11). Hutcheonin tavoin näen myös ironiatutkimuksen uhri-sanankäytössä ongelmallisuutta: uhrin käsite olisi hyvä säästää vähemmän metaforisiin yhteyksiin, sillä ironiasta puhuttaessa uhri-sanankäyttö näyttyy Hutcheonille sopimattoman voimakkaana (emt, 42–43). Itse esitänkin Rahtun ironiamääritelmää hiukan karsiakseni tämän tutkielman puitteisiin riittäväksi ironian määrittelyksi sen rakentuvan negatiivisesta sanomasta jotain kohdetta kohtaan monitulkintaisesti esitettynä. En väitä tämänkään määritelmän olevan aukoton kuvaamaan monimutkaista kielellistä ilmiötä, mutta näen sen olevan riittävä osoittamaan ironian perusteet tutkielmani mittakaavassa.

1.3 Aiempi tutkimus

Korpelan tuotantoa on toistaiseksi tutkittu varsin vähän, vaikka hänen nimensä on jäänyt kirjallisuuden kaanoniin. Kattavin Korpelan tuotantoa koskeva tutkimus on Sari Salinin väitöskirja *Hullua hurskaampi. Ironinen kahdentuminen Jorma Korpelan romaaneissa* (2002), minkä lisäksi Korpelan romaaneja on käsitelty muutamissa artikkeleissa ja esseissä. Korpelaa koskevat tutkimukset ovat enimmäkseen keskittyneet analysoimaan hänen pääteostaan *Tohtori Finckelman. Ihmiskurjan kertomus* (1952). Myös Salin paneutuu väitöskirjassaan *Tohtori Finckelmaniin* Korpelan teoksista selvästi tarkimmin, vaikka myös tunnustaa sen jo saaneen eniten tutkimuksellista huomiota (Salin 2002, 25).

Salin on tehnyt *Martinmaa, mieshenkilöstä* oivallisen huomion: sekä teoksen päähenkilö että koko teoskokonaisuus ovat maskuliinisen subjektuuden kriisissä (Salin 1998, 106). Teosta tai muutakaan Korpelan tuotantoa ei ole kuitenkaan toistaiseksi tutkittu sukupuolinäkökulmasta, ja Salininkin tutkimusintressit ovat enemmän teosten kaksoisolentomotiivissa, intertekstuaalisissa viittauksissa ja ironiassa (ks. Salin 2002). Kuitenkin Salin (1998, 96) on huomauttanut, että jo *Martimaa, mieshenkilö* -teoksen nimi nostaa maskuliinisen identiteetin lukijan huomion alaiseksi. Vaikka muissa Korpelan teoksissa sukupuoliteemaa ei nostetakaan yhtä eksplisiittisesti esiin, on Korpelan koko tuotannosta huomattavissa sukupuolittuneiden toimintamuotojen pohdintaa. Sukupuolisuuden teema on kuitenkin aiemmissa Korpela-tutkimuksissa jäänyt ainoastaan maininnan tasolle, vaikka se olisikin tunnistettu.

Omalla tutkielmallani tulen täydentämään Korpela-tutkimusta tuomalla sukupuoli- ja seksuaali-ihanteet tutkimukseni keskiöön sekä nostamalla kaksi vähäiselle huomiolle jäänyttä Korpelan teosta analyysini kohteiksi. Tarkastelemalla sukupuoli- ja seksuaali-ihanteiden ironisointia luon siltaa aiempaan tutkimukseen, sillä harvalukuiset aiemmat Korpela-tutkimukset ovat usein nostaneet esiin Korpelan ironisen kerrontatyylin. Näin yhdistän aiemmassa Korpela-tutkimuksessa esiin tuotua ironisen tyylin analyysia tuoreeseen näkökulmaan Korpelan teosten sukupuolen ja seksuaalisuuden representaatioista.

2. Sukupuolirepresentaatiot

Sekä *Martinmaa*, *mieshenkilön* että *Tunnustuksen* keskeinen teema on ihanneihmissyyden tavoittelemisen ja syyllisyys, johon henkilöt lankeavat, kun heidän ihanteensa osoittautuvat saavuttamattomiksi. Tässä luvussa analysoin ja tulkitsen näiden ihanteiden kietoutumista henkilöiden sukupuoliin ja sitä, kuinka sukupuolia teoksissa representoidaan. Käsittelen nais- ja miesrepresentaatioita erillisissä luvuissa, minkä jälkeen luvussa 2.3 paneudun yhteen sukupuolitapaisuuden esimerkki-ilmiöön, sukupuolittuneeseen väkivaltaan. Pysin sukupuolittuneen väkivallan ilmiötä analysoimalla syventämään sukupuoli-ihanteiden tarkasteluani yhden rajatun osa-alueen huolellisella lähiluvulla.

Käsitän tutkimukselleni keskeisen sukupuolirepresentaation käsitteen esityksiksi, jotka samanaikaisesti esittävät, edustavat ja tuottavat sukupuolisuutta (Paasonen 2010, 40). Representaatiot muovaavat vastaanottajiensa käsityksiä sukupuolista, mutta ovat samalla tulosta aikansa ja paikkansa sukupuolikäsityksistä (Jokinen 1999, 26). Representaatio ei siis vain yksisuuntaisesti esitä esimerkiksi naista, vaan myös edustaa naiseutta ja naisellisuutta laajemmin ja myös tuottaa näitä merkityksiä. Representaatiot rajaavat näin käsityksiä siitä, kuinka sukupuolisuutta on mahdollista ilmentää ja ajatella. Leena-Maija Rossi korostaa representaatioiden poliittisuutta:

Valtasuhteissa virittyvä representaation politiikka on kamppailua merkkien järjestyksistä eli siitä, mitä voidaan tehdä näkyväksi ja mistä voidaan puhua ja miten. Ei ole olemassa vallan ulkopuolisia esityksiä tai edustuksia, vaan representaatiot ovat valtasuhteiden muotoilemia ja usein niiden kuvia tai sanallistumia. Representaatiot hyödyntävät ulottuvillamme olevia koodeja ja konventioita, jotka sekä rajoittavat representaatioiden merkityksiä että mahdollistavat niiden ymmärtämisen. (Rossi 2015, 74.)

Rossin mukaan representaatiot syntyvät siis kulttuuristen konventioiden kautta ja ilmentävät yhteiskunnan valtasuhteita. Sukupuoli voidaankin nähdä jokapäiväisten käytäntöjen ja erilaisten teknologioiden, kuten taiteen, tieteen ja diskurssien tuotteena (de Lauretis 2004, 37). Koska kirjallisuus on yleisiä tietorakenteita hyödyntävää maailman konstruointia ja sen representaatiot voivat olla väitteitä yhteiskunnallisesta todellisuudesta (Veivo 2010, 156), voi kirjallisuuden representaatioita tutkimalla hahmottaa myös laajemmin yhteiskunnan valtasuhteiden rakentumista. Kirjallisuus on kulttuurisena käytäntönä osa yhteiskunnallista vallankäyttöä, minkä vuoksi se voi

tuottaa myös epätasa-arvoa (Malmio 2011, 184). Vaikka representaation käsite on saanut osakseen myös kritiikkiä ja sitä on moitittu liian rönsyileväksi ja fundamentaaliseksi (ks. esim. Knuuttila & Lehtinen 2010), sitoudun itse käyttämään käsitettä sen tuodessa tarpeellisesti ilmi sukupuolten esitystapojen valtasuhteita konstruoivan luonteen. Representaation käsitettä käyttämällä pyrin ilmentämään kohdeteosteni henkilöhahmojen sukupuolten olevan esityksiä ja edustuksia laajemmista yhteiskunnallisista sukupuolikäsityksistä.

Tässä luvussa analysoin ja vertailen *Martinmaa*, *mieshenkilön* ja *Tunnustuksen* mies- ja naisrepresentaatioita ja niiden kietoutumista sukupuoli-ihanteisiin. Vaikka molemmissa teoksissa henkilöhahmot toteuttavat sukupuoliaan sukupuolinormatiivisuuksia monipuolisemmin, ihanteet kuitenkin rakentuvat dikotomiselle nais-mies-jaottelulle. Ihanteiden dikotomisuus ohjaakin henkilöhahmojen ajattelua ja aiheuttaa syyllisyyttä ihanteisiin sopimattomista sukupuolen toistoteoista. Aloitan näiden jännitteiden tutkimisen analysoimalla kohdeteosteni naisrepresentaatioita.

2.1 Naistapaisuus

Sillä hän on oikea perhetyttö, sellainen, joka opiskelee yliopistossa päämääränä päästä naimisiin ja kukaties valmistua hammaslääkäriksi, ottaa sitten kerran vastaan kärsiviä potilaita ja on samalla iloksi ja siunaukseksi tulevalle miehelleen monella tavoin. Martinmaa kyllä tuntee Ritva-neidin jo ennestäänkin, ei henkilökohtaisesti vaan muuten, hän jopa tuntee satoja Ritva-neitejä yliopiston luentosaleista ja osakuntien tanssilattioilta. Eroa on vain vähän kasvopiirteissä ja nimessä. (*MM*, 93.)

Sukupuolitapaisuudet ovat tavanmukaisia, sukupuolitettuja toimintamuotoja (Ylöstalo 2012, 119). Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuuden ja toisin toistamisen ajatukseen nojautuen Eeva Jokinen (2005, 32–33) käsitteellistää sukupuolitapaista toimintaa arkisena toimintana, joka rakentuu yhteiskunnan kulttuurisille ehdoille, joita sukupuolitapainen toiminta samalla myös alati muokkaa. Sukupuolitapaisuus onkin samanaikaisesti tavanomaista ja epävarmaa. Sukupuolitapaisuudet jakautuvat *nais-* ja *miestapaisuuksiin*, joita ohjaa *heterotapaisuus*. Heterotapaisuus on käsitys siitä, että naiset ja miehet eroavat selvästi toisistaan, täydentävät toisiaan ja muodostavat ihanteellisia pareja. Heterotapaisuuden ajatuksen omaksuminen taas ohjaa ajattelemaan juuri nais- ja miestapaisuuksia hyveinä ja luonnollistumina. (Emt, 50.) Jokinen on myös esittänyt

sukupuolitapaisuuksiin potentiaalisesti kohdistuvan ironiaa: ”Koska tapaisuus ei koskaan ole identtistä normin kanssa, sisältyy sen logiikkaan särön mahdollisuus. Ironia on yksi tapa tulla tietoiseksi tällaisesta säröstä.” (Emt, 154.) Kohdeteoksissani sukupuolitapaisuuksien säröjä osoitetaan jatkuvasti ironialla, jonka kohteena ovat liian ahtaat ja tavoittamattomat sukupuolisuuden normit.

Yllä olevassa sitaatissa *Martinmaa, mieshenkilön* päähenkilö projisoi tuttavaansa Ritvaan naistapaisia odotuksia, joissa Ritva näyttäytyy naistapaisen huolehtivana ja kuuliaisena, keskeisimpänä päämääränään päästä naimisiin ja kenties siinä ohessa naistapaiseen hoitoammattiin. Vaikka Martinmaa tuntee Ritvan vain pintapuolisesti, hän uskoo tietävänsä tämän luonteen noudattavan heterotapaisuuden normatiivista logiikkaa. Eikä pelkää Ritvan, sillä Martinmaa uskoo samalla tuntevansa ”satoja Ritva-neitejä”. Vaikka Martinmaa ei ole varmastikaan ehtinyt syventyä yliopistolla ja osakunnissa tapaamiensa satojen naisten ajatuksiin, ihanteisiin ja tavoitteisiin, kokee hän oikeudekseen määritellä heidät normatiivisen feminiinisyden tavoittelijoiksi ja näkemään nämä omien naisihanteidensa ilmentyminä eikä yksilöinä. Hélène Cixous onkin korostanut, että nainen on miehen silmissä haluttava vain silloin, kun hän mahtuu miehen ymmärrykseen naiseudesta. Tämä tarkoittaa yleensä naisten typistämistä pelkäksi muodoksi, naiselliseksi mallityypiksi, joka aliarvioi naisten todellisen moninaisuuden. (Cixous 2013, 77.) Vaikka Cixous’n väite miehen halusta on melko typistävä, etenkin nykyajan erilaisia vaihtoehtoisia maskuliinisuuksia korostavassa keskustelussa, tavoittaa se sukupuolitapaisuuksien taakan. Yksilölle ei välttämättä edes anneta mahdollisuutta toteuttaa itseään sukupuolitapaisuuksien ulkopuolella, vaan hänet luetaan automaattisesti normatiivisten odotusten sisään, kuten *Martinmaa, mieshenkilössä*.

Heterotapaisuudelle jonkinlaisena rinnakkaiskäsitteenä voidaan pitää Judith Butlerin (2006, 70) termiä *käsitettävyyden matriisi*, joka kuvaa, kuinka sukupuolia pyritään lukemaan dikotomisesti ja jäsentämään normatiivisuuksien mukaan. Martinmaan hahmo ilmentää hyvin, kuinka käsitettävyyden matriisi voi toimia, kun Martinmaa asettaa naiset omaan ahtaaseen odotushorisonttiinsa. Terhi Laaksosen (1995, 268) mukaan Korpelan teoksessa *Tohtori Finckelman Lili*-niminen naishenkilö, johon useat romaanin mieshenkilöt ovat obsessoituneita, on miehille vain pinta, johon projisoida naismyyttejään. Tämä pätee tulkintani mukaan osittain myös *Martinmaa, mieshenkilön* naishahmoihin, joiden naiseus typistetään miesten toimesta usein tavanmukaisiin ja ymmärrettäviin sukupuolikäsityksiin. Korpelaa käsittelevässä radio-ohjelmassa Sari Salinin

esittämän näkemyksen mukaan tämä naishahmojen tyypistäminen onkin osa Korpelan ironisoitua ja kriittistä mieskuvaa (Yle 2000; myös Salin 2002, 191), johon paneudun tarkemmin luvussa 2.2.

Lähestyn tässä luvussa Korpelan naisrepresentaatioita suhteuttaen niitä naistapaiseen toimintaan. Analysoin sekä naishahmojen itsensä käsitteellistyksiä ihanteidensa sidoksista naistapaisuuteen että mieshahmojen oletuksia naisille tyypillisestä ja suotavasta toiminnasta. Erityisesti *Martinmaa, mieshenkilön* analysoiminen tarjoaa esityksiä mieshahmojen naisodotuksista Martinmaan toimiessa keskeisimpänä teoksen fokalisoijana. Fokalisaatio on Gérard Genetten kehittämä käsite, joka kuvaa kerronnan fokusta (Genette 1986, 189). Fokalisaation käsitteen avulla voidaan analysoida niin sanotun näkökulman vaihteluita kirjallisuudessa (emt, 194). Näkökulman käsite on kuitenkin riittämätön, sillä se viittaa harhaanjohtavasti liikaa näköhavaintoon, vaikka fokalisaatiossa on kyse myös siitä, kuka aistii muiden aistien kautta ja kenen tiedollinen, emotionaalinen ja ideologinen näkökulma kulloinkin kerronnassa vallitsee. Näkökulmaa paremmin fokalisaatiota voikin kuvailla esimerkiksi sana perspektiivi. (Kantokorpi 2012, 139–140.) Kun kerronnassa kerrotaan vain se, mitä annettu henkilö tietää, puhutaan sisäisestä fokalisaatiosta. Sisäinen fokalisaatio voi olla kiinteää, vaihtelevaa tai moninkertaista, sen mukaan pysyykö fokalisoija teoksessa samana vai vaihtuuko fokalisoija. (Genette 1986, 189–190.) Sisäisessä fokalisaatiossa saatava informaatio käy yksiin tietyn henkilön perspektiivin kanssa (Genette 1988, 74). Kohdeteoksissani sisäinen fokalisaatio vaihteleeikin pitkin kertomusta tuoden esiin eri henkilöahmojen ymmärrystä eri aiheista.

Martinmaan perspektiivistä naiseus näyttäytyy varsin stereotyyppisenä. Kun Martinmaalle selviää, että hänen nuoruudenrakkautensa Meri on avioitunut toisen miehen kanssa, Martinmaa näkee mielessään kaksi vaihtoehtoa: joko Meri on pulassa ja tarvitsee pelastajaa onnettomasta avioliitosta, tai hän ”rakastaa suuresti miestä ja on tälle alamainen” (*MM*, 58). Muita mahdollisuuksia Merin tunteille Martinmaa ei osaa ajatella. Naiset ovat hänen mukaansa heikkoja ja alistaisessa asemassa miehiin, joko vapaaehtoisesti tai pakotettuina. Vaikka Martinmaa näin tunnistaa miesten ylivallan, hän ei itse ole valmis kohtelevaan naisia kunnioittavasti tai näkemään heidän yksilöllisyyttään. Tuula Juvosen (2016, 45) mukaan sukupuolistereotyyppioita käytetään paitsi yksinkertaistamaan muiden arviointia myös tukemaan koherenttia minäkäsitystä. Martinmaan stereotypia naisista aina alistuvina onkin osaltaan Martinmaan keino käsitteellistää naisia, mutta myös keino rakentaa itsestään koherentimpaa miestä, joka asettuu sukupuolijärjestelmässä naisten yläpuolelle. Miehuus määrittyykin sukupuolidikotomiassa naiseuden kautta (Grönfors 1999, 238). Naisten

yksinkertaistaminen antaa mieshenkilöille mahdollisuuden peilata itseään sukupuolidikotomian kautta ja rakentaa mieheyttään sen kautta, mitä nainen ei ole.

Vaikka Martinmaa on Merin lapsuudenystävä ja tuntee tämän hyvin, ei Martinmaa osaa irrottautua naistapaisuuden odotuksistaan myöskään Merin suhteen. Kun Meri ja Martinmaa jäävät eräissä hautajaisissa kahden Martinmaan kanssa rupattellessaan lapsen poistuttua, Martinmaa aloittaa keskustelun:

- Olisipa teilläkin tuollainen Ville, Martinmaa alkaa.
- Lieneekö tuosta niin suurta huvia, Meri vastaa.
- Tottahan, lapsista. Lapset ovat siunaus ja Herran lahja, kansakunnan suurin aarre. Kyllä sinä sen hengessäsi tunnustat, vaikka et haluakaan myöntää. Mutta miksi teillä ei ole lapsia? Sitä minä olen koko kesän ihmetellyt.
- Jospa me emme halua lapsia.
- Kyllä varmasti, ainakin sinä. Sillä kaikki naiset haluavat lapsia. (*MM*, 151–152.)

Ajatus naisesta, joka ei halua lapsia, on Martinmaalle mahdottomuus, ja hän kuvittelee itse tietävänsä jokaisen naisen tahtovan jälkikasvua. Äitiyden aihetta sivutaan myös teoksen toisen naishahmon kautta. Sivuhenkilönä toimivan Mäenkylän opettajattaren kuvaillaan olevan ”niitä naisia, jotka tietävät päämääränsä ja kulkevat sitä kohti järkähtämättömästi” (*MM*, 119). Opettajatar on valmis vaihtamaan miestä aina kiinnostavamman tullessa vastaan ja tekee rohkeasti aloitteita vikitelläkseen miehiä. Opettajattaren haaveissa kuitenkin siintää avioliitto ja omat lapset. Hän ei halua tyytyä vain oppilaidensa kaitsemiseen: ”Mutta ne olivat toisten lapsia, ei hän jaksanut vuosikausia niitä rakastaa ja niiden puolesta elää ja kuolla” (*MM*, 121). Tässä sitaatissa opettajattareen kohdistuu intertekstuaalista ironiaa, sillä opettajattaren ajatukset ikään kuin siteeraavat väärin V. A. Koskenniemen ”Lippulaulun” sanoituksia: ”sinun puolestas elää ja kuolla/ on halumme korkehin”. Laulu rakentuu isänmaan eteen uhrautumisen ja kuuliaisen palvelemisen varaan, kun taas opettajattarelle ei riitä, että hän palvelisi vain yhteisön hyvää eli toisten lapsia, vaan hän ajattelee enemmän omia itsekkäitä motiivejaan. Tämä itsekkyyys asettuu ironiseen valoon sukupuolidikotomian naiselle tarjoaman hellän laupiaan roolin kanssa (ks. de Beauvoir 2009, 329). Vaikka opettajattaren haaveet aviosta ja omasta lapsikatraasta ovatkin naistapaisia, ei hän pyri toteuttamaan niitä naistapaisesti. Hän ei tyydy passiiviseen odottajan rooliin, vaan aktiivisesti, jopa aggressiivisesti, etsii aviomiesehdokkaita. Opettajattaren pyrkimyksiä kohota naimattoman naisen asemastaan vaimoksi ja äidiksi voidaan tarkastella pyrkimyksenä kohti tehostettua feminiinisyyttä.

Miesten kulttuurista ylivaltaa kuvataan usein termillä *maskuliininen hegemonia*. Käsite viittaa toisaalta aktuaalisten miesten valta-asemaan yhteiskunnassa, ja toisaalta myös ideaalikuvaan, joka symbolisoi ihanteellista maskuliinisuutta (Jokinen, Ahlbäck & Kinnarinen 2012, 174). Arto Jokisen (2003, 15) mukaan maskuliininen hegemonia on mieskeskeinen kulttuuri, ”jossa mies (abstraktiona) ja maskuliinisuus ovat aina ennen naista (abstraktiona) ja feminiinistä”. Maskuliinisen hegemonian käsitteen kehittäneet Tim Carrigan, Bob Connell ja John Lee (1985, 594) korostavat, että käsitteen avulla voidaan analysoida vallan muotoutumista sen sijaan, että valtaa lähestyttäisiin valmiiden hierarkkisten ryhmien kautta. Hegemonia perustuukin suoran määräysvallan sijaan ennemmin hienovaraiselle suostuttelulle ja johdattelulle (Jokinen 2012, 131), ja käsite tuo esiin sukupuolten valtasuhteiden jatkuvaa neuvottelua. Maskuliinisen hegemonian teorialla voikin välttää sukupuolihierarkiat jähmeästi esittävän patriarkaatin käsitteen käytön (ks. luku 1.2).

Maskuliinisen hegemonian käsitteestä on myöhemmin luotu myös naisia koskeva sovelluksensa, sillä vaikka nainen ja feminiinisyys ovat alisteisessa asemassa mieheen ja maskuliinisuuteen, on naissukupuolellakin omat sisäiset sukupuolihierarkiansa. Tätä kuvaamaan on kehitetty käsite *tehostettu feminiinisyys (emphasized femininity)*⁶. Arto Jokinen (2010, 133–134) kuvaa tehostettua feminiinisyyttä heteronormatiiviseksi, normaalina pidetyksi ja kulttuurisesti tuetuksi feminiinisyudeksi. Alun perin ilmiöstä on puhuttu *hegemonisena feminiinisytenä*, mutta päivitetty käsite tuo esiin, etteivät feminiininen ja maskuliininen ole symmetrisiä ilmiöitä (emt, 133). Koen tehostetun feminiinisyuden käsitteen käytännöllisemmäksi kuin hegemoniasta puhumisen naisten yhteydessä, koska vaikka naisetkin voivat saada arvostusta ja asemaa sukupuolensa normatiivisesta toistamisesta, ovat he silti miehiä heikommassa asemassa sukupuolijärjestelmässä. Kyse on siis enemmän juuri tehosta kuin suoranaisesta hegemoniasta.

Avioliitto ja äitiys ovat päämäärätietoiselle opettajattarelle kenties myös itseisarvoja, mutta ne kuvataan myös keinoiksi matkalla kohti arvostetumpaa naisen asemaa tehostetun feminiinisyuden logiikan mukaisesti. Vaikka opettajatar on kohdeteoksieni naishahmoista yksi vapautuneimmista suhteessa naisihanteiden painolastiin, hänkin haluaa nähdä itsensä onnistuneena naiseuden

---

⁶ Jorma Sipilä (1994, 23) on kääntänyt R. W. Connellin kehittämän termin *korostetuksi feminiinisyudeksi*, mutta suosin itse Jussi Ojajärven (1998, 92) suomennosta tehostettu feminiinisyys, koska termi tehostettu ilmaisee nähdäkseni korostettua paremmin eri feminiinisyksien valtasuhteita. Naiset, jotka toistavat feminiinisyyttä normatiivisesti, saavat siitä nimenomaan tehoa ja etuja itselleen. Ojajärvi on perustellut käännöstään myös sillä, että ”tehostettu” sisältää viittauksen patriarkaaliseen tehokkuusajatteluun ja ehostautumiseen, joka on osa tehostetun feminiinisyuden ehtoja. Korostetun feminiinisyuden termi saattaisi Ojajärven mukaan myös sekoittaa radikaalifeministiseen feminiinisyuden korostamiseen.

performoijana. Kerronta ironisoi voimakkaasti opettajattaren naistapaisuuden esitystä tämän kunniallisen naisen toiveiden ja seksinnälkäisen todellisuuden ristiriitana. Kun opettajatar kuulee kylään tulleen uuden miehen, Martinmaan, hän alkaa heti innoissaan miettiä uusia valloitusmahdollisuuksiaan. Kerronnassa kuitenkin sievistellään opettajattaren todellisia toiveita: ”Opettajatar olisi halunnut heti ottaa asiasta selvän. Hän olisi halunnut heti mennä Mäentaloon katsomaan tätä uutta ihmettä. Mutta hän on kunniallinen nainen, ei hän tee mitään sopimattomia.” (MM, 122.) Kun sitaatin molemmin puolin kuitenkin kerrotaan opettajattaren toistuvista miesvalloituksista ja korostetaan, ettei opettajatar ole ”aivan eilisen teeren poikia mitä tulee miesväkeen” (MM, 120), konteksti ironisoi vakuuttelut opettajattaren siveydestä.

Toini Rahtun (2006, 53) mukaan aivan yksinkertaista konventionaalista ironiaa lukuun ottamatta ironian tulkitsemisessa tulee ottaa huomioon konteksti. Rahtu nimittää tällaista ironiaa ainutkertaiseksi, koska se ei ole suoraan pääteltävissä kieliasusta. Juuri opettajattaren miesvalloitushistorian konteksti aktivoi lukijan lukemaan ironisesti opettajattaren fokalisoimaa oman siveytensä korostamista. Virkkeessä ”[m]utta hän oli kunniallinen nainen, ei hän tee mitään sopimattomia” ironiaa luo myös kaksinkertainen kielto, joka saa epäilemään opettajattaren lausunnon vilpittömyyttä. Yksinkertaisimmillaan ironiaa käsitellään sanotun ja tarkoitetun päinvastaisuutena, mutta ironia ei ole vain sanotun inversio, vaan sanotun ja ei-sanotun yhdessä luoma uusi, ironinen merkitys (Hutcheon 1994, 60–62). Ironialle olennaista onkin monitulkintainen esitystapa, jossa ironiassa ei tarkoiteta vain jotain päinvastaista, vaan myös jotain sanamukaisen merkityksen ilmaisemaa (Rahtu 2006, 39, 46). Opettajattaren tapauksessa ironia rakentuu sille, että opettajatar haluaa itse uskoa sananmukaisella tasolla kuvattuun kunnialliseen naiseuteensa, minkä kertoja taas epäsuorasti kyseenalaistaa:

Opettajatar tulee tavallisesti iltaisin Mäentalon portille. Hän ei mene suoraan Martinmaan asuntoon yläkertaan, hän on niin kaino. [– –] Jos Martinmaa sattuu pistäytymään ulos, hän huutelee tälle reippaasti muutaman perin ystävällisen sanan ja on täynnä intoa ja viehätysvoimaa. Hän kysyy, onko taiteilija tänään maalannut, hän haluaisi niin mielellään nähdä jotakin uutta taiteilijan luomuksista. Taikka hän puhuu iltaman ohjelmasta, joka on niin lähellä hänen sydäntään. Taiteilijan pitää suorittaa siellä jokin ohjelmanumero, sanoo hän ja on sanonut jo monta kertaa. Taikka sitten hän alkaa keskustelun jostakin kirjasta, jonka hän on juuri hiljan lukenut. Hän kysyy, onko taiteilija Martinmaa ehkä lukenut sen, ja jos tämä ei ole lukenut, hän niin mielellään haluaisi lainata sen taiteilijan luettavaksi, niin avulias ja huomaavainen hän on, tämä opettajatar. Ja seuraavana päivänä hänellä on kirja mukanaan, hän

ei voi mitenkään olla niin säälimätön, että kieltäisi Martinmaalta niin hyvän kirjan lukemisen ilon. (*MM*, 118–119.)

Opettajattaren kainouden väite ironisoituu, kun kertoja kuvaa moninaisia tapoja, joilla opettajatar tahtoo pitkittää keskustelujaan Martinmaan kanssa. Virkkeet aloittavat taikka-sanat korostavat opettajattaren erinäisiä keinoja koettaa kietoa Martinmaa pauloihinsa. Opettajattaren kuvataan olevan avulias ja huomaavainen eikä lainkaan säälimätön tämän keskustellessa Martinmaan kanssa, jolloin ironia syntyy siitä, että Martinmaa kokee piiritysyrietykset tukalina ja ajattelee opettajatarta ”itsepintaisena” (*MM*, 119). Kahden hahmon tulkinnat tilanteesta ovat keskenään ristiriitaiset, ja ristiriitaisuus ja inkongruenssi ovatkin yleisiä ironian signaaleja (ks. Hutcheon 1994, 156). Kerronta siis ironisoi opettajatarta paitsi tämän taidokkaasta itsepetoksesta kunniallisuuden tuntunsa säilyttämiseksi myös opettajattaren tietämättömyydestä epätoivotusta vaikutuksestaan. Sen sijaan, että Martinmaa kokisi opettajattaren toiminnan ystävälliseksi ja avuliaaksi, hän on ahdistunut ja ”haluaisi pujahtaa piiloon sängyn alle” (*MM*, 119).

Toisin kuin itsepetoksessaan melko häpeilemätön opettajatar, useimmat *Martinmaa*, *mieshenkilön* ja *Tunnustuksen* naishahmoista potevat syyllisyyttä säröistään naistapaisuuden toteuttamisessa, eivätkä osaa opettajattaren tavoin huijata itseään ihanteisiin sopivaksi. *Tunnustuksen* molemmat naispäähenkilöt, Elma ja Marja, kuvataan arvostettuina naisina kyläyhteisössään, mutta kumpaakin piinaa riittämättömydentunne. Elman kohdalla sukupuolittuneiden ihanteiden painolasti on erityisen voimakas, koska hän kokee itsensä ja tulee nähdyksi ”ensi sijassa naisena” (*T*, 118). Elma toimii naistapaisesti kodin piirissä poistumatta teoksen aikana sieltä kertaakaan, minkä lisäksi häneen kytkeytyy monia feminiinisinä pidettyjä piirteitä; tunteellisuutta, huolehtivaisuutta ja rauhallisuutta. Ruumiiltaankin Elma kuvataan ”valioroduksi” ja ”valioyksilöksi” (*T*, 15), mikä tuo esiin paitsi Elman esimerkillistä naisellisuutta yleisesti, myös ajan rotuopillista diskurssia. Elma on normatiivisessa naisellisessa ruumiissaan ja käytöstavoissaan korotettu muiden yläpuolelle eugeniikan hengessä. Kalle Kurkisen aseveli Kalle Koskelin maalaa Elmasta kuvan feminiinisen naisen perikuvana:

Oli se mallikas eläjä, Elma rouva, olisittepas nähneet niin kuin minä näin. Siinä oli tosi linjakuutta, oli kaarta ja kurvia joka puolella, eessä ja takana ja kupehella kummallakin. Mutta ei liikaa, ei haitaksi asti. Mutta ei liika vähänkään, oli justiin niin sopivasti vuoron perään notkoa ja kukkulaa, että se tällaisen suuren luonnonystävän kuin minä pani henkeä haukkomaan. (*T*, 14.)

Toisin kuin Korpelan mieshahmoja, naishahmoja kuvataan paljon heidän ruumiillisuutensa kautta. Naiset onkin perinteisessä sukupuolidikotomiassa liitetty yleensä ruumiillisuuteen, kun taas miehet on nähty henkisempinä ja miesruumiit jopa naisruumiita mystifioidumpina (Palin 1996, 233). Miehiä ohjataan kulttuurissamme menestykseen ja näin ollen ulos itsestään, kohti ulkoista maailmaa, kun taas naiset jäävät enemmän ruumiillisuutensa määrittelemiksi (Cixous 2013, 55, 76–77). Vaikka miehet kuvataan dikotomisessa sukupuolijärjestelmässä naisia henkisemmiksi (emt, 71–72), esimerkiksi yllä oleva sitaatti antaa miehistä kuvan ruumiillisuudesta kovasti kiinnostuneina. Koskelin verhoaa humoristisesti seksuaalista kiinnostustaan Elman ruumiiseen puhumalla itsestään luonnonystävänä ja rinnastamalla Elman ruumiin notkoihin ja kukkuloihin. Naisen ruumis onkin sukupuolidikotomiassa perinteisesti nähty läheiseksi luonnon kanssa. Sherry B. Ortner on analysoinut tätä naisen ja luonnon suhdetta klassikkoartikkelissaan ”Is Female to Male as Nature Is to Culture?”. Ortner esittää, että kuten kulttuuri korottaa itsensä luonnon yläpuolelle, mies korottaa universaalisti itsensä eri yhteiskunnissa naisen yläpuolelle (Ortner 1972, 9–10). Nainen samastetaan luontoon tai nähdään sen symbolina muun muassa siksi, että nainen on reproduktion vuoksi enemmän kytköksissä ruumiiseensa (emt, 10, 16). Ortnerin artikkeli kuvaa hyvin naisen ja luonnon läheisyyttä kulttuurisessa ajattelussa, mutta Ortnerin universalismin ajatusta on syytä kritisoida. Ortner myöntää itsekkin ottavansa tämän luonnon ja naisen alistamisen universalismin annettuna (emt, 9) eikä tarjoa kattavia todisteita näiden valtarakenteiden yleispätevyydestä. Länsimaisessa kulttuuriperinteessä tämä luonnon ja naisen yhtäläisyys on kuitenkin ilmeinen, mikä näkyy usein naisten ruumiiden esittämisenä luontokuvastoja vasten.⁷

Elmasta poiketen hänen tyttärensä Marja taas kuvataan häntä naiseudesta ja luonnosta etäisyyttä ottaen ”ensi sijassa ihmiseksi” (*T*, 118). Hänenkin naiseuden performanssiaan kuvataan hyväksyvästi, mutta Marja on kenties uuden sukupolven edustajana vapaampi sukupuolten määritteistä kuin äitinsä. Myös jatkosota, jonka jälkimaininkeihin *Tunnustus* ajallisesti sijoittuu, on voinut vaikuttaa siihen, että nuoremman naisen asema on sukupuolisesti vapaampi. Onhan sodan aikana ja jälkeen naisten täytynyt tarttua perinteisiin ”miesten töihin” miesten ollessa taistelemassa rintamalla. Kun Elma tekee sisätöitä perinteisellä naisellisella alueella, on Marja taas enimmäkseen peltotöissä kapteeni Lammin kanssa. Marjankin ruumiin feminiinisyyttä ihailaan miesten taholta (esim. *T*, 16, 150, 180), muttei yhtä korostuneesti kuin Elman.

---

⁷ Naisen ja luonnon ”sukulaisuudesta” ks. myös de Beauvoir 2009, 279–297.

Marja tuntee harvoin olonsa kotoisaksi muiden nuorten parissa ja pitää tansseja ja muita huveja lähinnä jonninjoutavina. Marja poteekin ajoittaista ahdistusta siitä, kuinka hän ei ole muiden kaltainen ja kokee itsenä epänormaaliksi (T, 140). Kenties Marjan vierauden tunne syntyykin juuri hänen erikoislaadustaan olla ”ensi sijassa ihminen ja vasta sitten nainen” (T, 118). Yhteisössä, joka on kovin tietoinen sukupuolierosta ja rakentuu naisten ja miesten vastakkainasettamiselle, Marjan naiseuden ylitse käyvä ihmisyys tekee hänet muille vieraaksi. Kun Elman ominaisuudet saavat ylikorostuneesti nais-etuliitteitä (Elmalla on esimerkiksi ”naisensielu”, ”naisenarvo” ja ”naisensilmä” [T, 167, 220])⁸, on Marja ”ennen kaikkea ihmisenä” välittömämpi kokemuksilleen, naiseuden performanssista ei ole tullut hänelle pakkomiellettä.

Kuitenkin sekä Elma että Marja liikkuvat ideaaliminänsä tavoittelussa sukupuolen merkityskehikossa. Sukupuolitapaisuus kytkeytyy naisten osalta kuitenkin lähinnä heidän ruumiillisuuteensa ja ennen kaikkea seksuaalisuuteensa. Naiseuden ideaalille olennaisimmaksi piirteeksi nousee siveys, kun taas kohdeteosteni mieshahmoille miehuuden ideaali ulottuu laajemmin useille elämän eri osa-alueille. Miestutkimuksessa onkin korostettu, että maskuliinisuus on miehille tärkeämpää kuin feminiinisyys naisille (Sipilä 1994, 22). Elisabeth Badinter (1993, 16) on esittänyt, että mies joutuu jatkuvasti todistelemaan mieheyttään, mikä vaatii ponnistuksia, kun taas naisten naiseuden nähdään syntyvän luonnollisemmin. Arto Jokinen (2003, 10) on tuonut tämän aselman esiin muokkaamalla Simone de Beauvoirin (2011, 19) kuuluisan lauseen ”Naiseksi ei synnytä, naiseksi tullaan” vastaamaan miehiä: ”Mieheksi ei synnytä, miehuus ansaitaan.” Kohdeteoksissani näkyekin eri sukupuolten kokemien paineiden synnyttämä kahtalainen luonne. Miehet pyrkivät toiminnallaan enemmän kohti mieheyttä ja sen todistamista, kun taas naishahmojen naiseutta ei aseteta kyseenalaiseksi, ja he voivat sen vuoksi ajoittain myös pyristellä irrottautumaan naisnormatiivisuuksista. Vaikka nainen olisi ”huonokin” nainen, kuten esimerkiksi Elma ja Marja kokevat toisinaan olevansa, on hän yhä nainen, kun taas miehen ”huonous” asettaa hänen mieheytensä kyseenalaiseksi.

Martinmaa, mieshenkilön Meri on esimerkki naisnormatiivisuuksia ajatuksissaan vastustavasta naishahmosta. Hän potee ahdistusta edustusvaimon roolistaan ja haluaisi olla enemmän toimija kuin sivustaseuraaja elämässään:

---

⁸ Vain kerran, aivan teoksen alussa, Elmaan viitataan myös naiseuden korostamista rikkoen, kun Elma häätää renkinsä Hessun pois kodistaan vedoten siihen, että ”minä tässä olen emäntä ja isäntä” (T, 5–6). Tässä kohtauksessa Elman korostaminen tilan isäntänä liittyy kuitenkin auktoriteettiin. Kun Elman mies on kadonnut sodassa ja Elma jäänyt yksin vastuulliseksi tilasta, on Elman korostettava olevansa sekä emäntä että isäntä ollakseen vakuuttava esihenkilö Hessulle. Elma kokee itsensä naiseksi kiireestä kantapäähän, mutta lesken roolissaan hänen on myös otettava enemmän vastuuta miehiseksi koetuilta alueilta ja tuotava se esiin, jotta voi torpata Hessun haaveet isännydestä.

Hänet valtaa ahdistava tunne: hän on parasiitti, loinen, täysin merkityksetön tässä ympäristössä, hän tuntee nyt sen selvemmin kuin moneen aikaan. Puut kasvavat ja kukoistavat, pensaissa on isoja raakileita, kasvimaat on rehevä ja hyvin hoidettu - mutta muut ovat sen tehneet, hänellä itsellään ei ole siihen paljoakaan osuutta, ei ole tarvinnut mitään tehdä. Eikä hänellä ole ollut haluakaan, hänestä on aina tuntunut, milloin hän on yrittänyt innostua maahan ja luontoon, että se on hänelle vierasta työtä, sen osaa ja voi tehdä joku toinenkin, hänen aikansa menee siinä hukkaan. Mutta missä on hänen työmaansa sitten? Missä on se arvokas työmaa, jota hän voi sanoa omakseen? Sitä ei ole missään. Hän on loiseläjä, hänen elämällään ei ole tarkoitusta. (MM, 74.)

Annamari Sarajas (1980, 71–72) kuvailee *Tohtori Finckelmanin Liliä* ja *Martinmaa, mieshenkilön Meriä* ääriivattomiksi: ”He eivät ole romaanihenkilöitä vaan naisellisen peruselementin ruumiillistumia”. Onkin totta, ettei kummassakaan näistä Korpelan romaaneista juuri anneta ääntä naisille. Vasta kolmannen romaanin, *Tunnustuksen*, kohdalla Korpelan naishahmot saavat kunnolla syvyyttä kahden päähenkilöistä ollessa naisia. Sari Salin (2002, 195) onkin esittänyt *Tunnustuksessa* olevan Korpelan kokonaisimmat naishenkilöt. Ääriivattomuudesta *Martinmaan, mieshenkilön Meriä* ei voi mielestäni kuitenkaan syyttää. Merillä on selkeitä mielipiteitä ja toiveita, ja hän on ainoa hahmo, joka *Martinmaa, mieshenkilössä* kunnolla väittää yleisesti korkeaa arvostusta nauttivista miehistä, taiteilija Martinmaata ja johtaja Karhalaa, vastaan. Lisäksi hän reflektoi ja erittelee naisen rooliaan kaukana ääriivattomuudesta. Sen sijaan, että Meriä kuvailisi naisellisten peruselementtien ruumiillistumaksi, olisi sopivampaa nimittää häntä naiseuden normatiivisten paineiden ruumiillistumaksi. Meri kokee ahdistusta omasta joutilaasta asemastaan edustusvaimona ja haluaa oman työmaansa, omat tehtävänsä, muttei osaa irrottautua normatiivisesta roolistaan, joka on hänelle kuitenkin pelkkä velvollisuus.

Ääriivattomia naisellisuuden ruumiillistumia ovat sitä vastoin Martinmaan odotukset tehostetusta feminiinisyydestä, joita käsittelin jo aiemmin tässä luvussa. Martinmaan voimakkaat stereotypit naiseudesta näkyvät erityisen selvästi hänen yrityksessään maalata taulu nimeltä ”Naisen muotokuva”. Maalauksen naisen tulee Martinmaan mukaan olla ”ihmeellisempi kuin kaikki muut naiset yhteensä” (MM, 47). Martinmaan haaveunissa taulun Elinaksi nimetty hahmo laulaa ja näppäilee kitaraa, kyynelehtii Martinmaan uupuneelle sielulle virvoituksen ja kohoaa Martinmaan mukaan jo Jumalankin rinnalle: ”Vain siellä on onni, missä Elina on. Sillä Jumala on se, joka on taivaassa. Mutta Elinalla on avain. Jumala on luoja ja ylläpitäjä, mutta Elinassa on elämä.

Jumalainen Elina!” (MM, 13.) Vaikka Martinmaa myös ajoittain havahtuu siihen, kuinka ”jonnjoutavia” hänen kuvitelmansa ihannenaisestä ovat (MM, 14), hän ei pääse ajatuksesta irti, vaan projisoi toiveitaan haaveidensa ihannenaisestä todellisiin naisiin, kuten rakastamaansa Meriin. Meri on ollut toisaalta kuvitteellisen Elina-hahmon inspiraationa (MM, 14–15), mutta toisaalta Elina on naisellisessa ihanteellisuudessaan ennemmin Martinmaan haavekuva siitä, millainen hän haluaisi Merin todella olevan, ja päätyy heijastamaan Meriin odotuksia täydellisesti antautuvasta Elina-haavekuvasta. Tämä projisoiminen on entistä haitallisempaa kuin ihannenaisten tavoittelu vain mielikuvituksessa, sillä Martinmaa ei kykene kohtaamaan todellisia naisia naistapaisuuden velvoittavien odotustensa vuoksi. Dikotomisessa sukupuolijärjestelmässä naisesta tuleekin miehille myyttinen toinen ja fantasia (Linker 1995, 221). Ikuisen Naisellisuuden myytti jättää varjoonsa naisten todellisen, moninaisen eksistenssin (de Beauvoir 2009, 427).

Myös *Tunnustuksessa* esiintyy jumalaiseksi kohoavan naisen ajatus. Lammi näkee Marjan usein ihannenaisten ruumiillistumana, joka pelastaa hänet syntiseltä tieltään. Lammin nähdessä unta sodan kauhuista hän yrittää unessaan rukoilla Jumalaa, mutta kukaan ei kuule häntä. Jumalan sijaan paikalle saapuu kuitenkin Marja. (T, 116–117.) Marjan puheissa on myös ajoittain messiaaninen sävy: Marja kertoo Lammille tahtovansa kantaa tämän kuormaa (T, 153) ja lopussa Lammin tunnustettua osuutensa Marjan isän kuolemaan Marja antaa kapteenille synninpäästön siteeraamalla Jeesusta: ”Joka teistä on synnitön, heittäköön ensimmäisen kiven” (T, 215). Marjan nimen läheisyys kristilliseen Mariaan tuo entisestään esiin Marjan ansioita anteeksiantavana, ajoittain pyhimyksen piirteitä saavana naisena.⁹ Marja on kuitenkin itse perin tietoinen omista virheistään ja häpeää monia ajatuksiaan ja tekojaan. *Tunnustuksessakin* pyhä naisuus jää mieshahmon kuvitelmaksi. Simone de Beauvoir (2009, 351) on korostanut, että yhteiskunnan nähdessä naisen myyttisenä Toisena mies heijastaa naiseen kaiken, mitä pelkää, rakastaa ja vihaa. de Beauvoirin (emt, 436) mukaan mies ei kuitenkaan menettäisi mitään, jos luopuisi heijastamasta naiseen toiseuttavia, kliseenomaisia ja kollektiivisia haaveitaan: päinvastoin hän saisi yksitoikkoisten vertausten sijaan nähdä naiseuden elävän todellisuuden. Kohdeteosteni mieshahmot eivät kuitenkaan tähän suppeista naisihanteistaan luopumiseen kykene.

Sekä *Martinmaa*, *mieshenkilössä* että *Tunnustuksessa* keskeiset naishahmot kuvataan ensin miesten näkökulmasta, mikä mahdollistaa mieshahmojen naisoletuksien ironisoimisen. Tätä enemmän ironia kohdistuu kuitenkin miesten omiin sukupuoliesityksiin ja maskuliinisten ihanteiden toteuttamisen

---

⁹ Myös Salin (2002, 169–171) on kiinnittänyt väitöskirjassaan huomiota Marjan ja hänen isänsä, Kalle Kurkisen, messiaanisuuteen.

hankaluuteen. Naishahmojen ironisoiminen tapahtuu Korpelan tuotannossa lempeämmin ja keskittyy ensisijaisesti seksuaalisiin jännitteisiin naisten halutessa peitellä kunniattomina pitämiään ajatuksia. Tätä siveysihanteen ironisointia olen sivunnut jo tässä luvussa, mutta tarkemmin seksuaalisuuden esittämiseen paneudun luvussa 3. Seuraavassa alaluvussa keskityn Korpelan ironian hyvin keskeiseen kohteeseen: miestapaisuuteen.

2.2 Miestapaisuus

Ennemmin tai myöhemmin useimmat miehet tiedostavat joutuneensa sellaisen miestyypin vangeiksi, jota eivät kykene toteuttamaan. Tämä johtaa tiettyyn jännitteeseen kollektiivisen ihanteen ja todellisen elämän välillä. Yhtä kaikki, ”maskuliinisuuden myytti” pysyy hengissä sortamiensa miesten omalla sosiologisella tuella. (Badinter 1993, 188.)

Elisabeth Badinter (1993, 17) korostaa mieheksi tuleminen olevan suoritus, mikä tarkoittaa myös epäonnistumisen uhkaa suorituksen mennessä pieleen. Maskuliinisuus on Badinterille pysyvän olemuksen sijaan ideologia, joka pyrkii oikeuttamaan miesten ylivaltaa (emt, 47). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki miehet pääsisivät osalliseksi vallasta, vaan miessukupuolen sisällä miesyksilöt ja -ryhmät asettuvat myös keskenään hierarkkisesti (Carrigan, Connell & Lee 1985, 591). Badinterin kuvaama ”maskuliinisuuden myytti” pelaa hegemonisella maskuliinisuudella, joka määrittää ideaalimaskuliinisuuden mittoja (ks. Jokinen 2003, 12). Myös Arto Jokinen (2003, 16) tuo esiin miehuuden mahdollisuuden epäonnistua ja mieheyteen näin sisältyvän pelon aseman häilyvyydestä. Useimmat miehet eivät voi saavuttaa maskuliinisen hegemonian asettamia miehuuden mittoja, mutta tukevat hegemoniaa, koska se takaa heille kuitenkin paremman aseman kuin esimerkiksi naisille tai marginalisoiduille miesryhmille (emt, 17).

Sekä *Martinmaa, mieshenkilön* että *Tunnustuksen* mieshahmot kamppailevat tavalla tai toisella hegemonisen maskuliinisuuden ihannekuvia kohti, vaikka osa hahmoista myös tiedostaa ideaalin tavoittamattomuuden. Silti henkilöhahmot kyseenalaistavat maskuliinisuuden projektiaan hyvin harvoin, vaikka kerronta osoittaaakin ironisoiden projektin mahdottomuuden. Molempien kohdoteosteni keskeisiä mieshenkilöitä voimakkaasti määrittävä piirre on suuruudenhulluus, joka kääntyy ajoittain syyllisyydeksi, kun miehet eivät yllä suuriin kuvitelmiinsa itsestään. *Martinmaa, mieshenkilö* alkaa kohtauksesta, jossa Martinmaa on kävelemässä kohti Mäenkylää ja näkee taivaalla lentävän kurkiauran:

Martinmaa miettii, hän on ihminen eikä kurki, siipiä hänellä ei suinkaan ole, ne ovat surkastuneet tuhansien vuosien kuluessa. Kukaties hän silloin lensi, kukaties hän silloin oli yksi niistä, jotka lentävät kiilassa taivaan korkeudessa. Ja hän se oli, joka lensi auran kärjessä ensimmäisenä ja halkaisi ilmaa, hän on muistelevinaan jotakin sellaista... Ja hän se juuri oli, joka teki sanat kurkien suvirteen, se sai heti suuren menestyksen, sitä laulettiin täysin rinnoin, hän oli silloin maineensa huipulla. (*MM*, 5.)

Tämä romaanin ensimmäisellä sivulla oleva kuvaus siitä, kuinka Martinmaa haaveilee olleensa kurkiauran johtaja kehystää sitä seuraavia samanlaisia haavekuvia Martinmaan omasta suuruudesta. Martinmaa haluaa todistaa itselleen ja muille, että ”mikään tavallinen mies hän ei suinkaan ole” (*MM*, 131). Kun taideopinnot Ateneumissa eivät suju pelkin kiitoksin ja ylistyksin, Martinmaa haluaa kostaa opettajilleen vaihtamalla alaa ja kirjoittautumalla yliopistoon, jossa ”[h]änestä piti tulla kuuluisa taidehistorioitsija ja suuri filosofi, sellainen, jota koko älyllinen maailma ihailee ja jonka teot säilyvät vuosisatoja” (*MM*, 41). Hélène Cixous (2013, 115–116) on esittänyt, että mieheys on kulttuurissamme sidottu voimakkaasti sosiaaliseen menestykseen, kun taas naiseus rakentuu useammista osista eikä ole siksi niin haavoittuvaista ja yhteen päämäärään kytkettyä. Sosiaalisen menestyksen yhtenä keskeisimpänä areenana voi nähdäkseni pitää uraa ja työelämää, minkä vuoksi Martinmaakin takertuu niin voimakkaasti työhön mieheydensä osoittajana.

Heti *Martinmaa*, *mieshenkilön* alku tuo esiin sen ironisen tyylin. Ironia Martinmaan suureellisia urahaaveita kohtaan rakentuu useammasta seikasta. Ensinnäkin ironiaa Martinmaan toiveisiin omasta suuruudestaan luo arvostetun ajattelijan nöyryyden oletuksen törmääminen Martinmaan itsekeskeiseen julkisuudensuhteeseen. Toisekseen ristiriita syntyy myös Martinmaan kuuluisuusihanteen ja hänen todellisten tekojensa välille, sillä tuleva suuri taiteilija on saanut opettajiltaan Ateneumissa vain haukkuja, mutta uskoo silti vakaasti olevansa tulevaisuuden suurmies, jonka nimi painetaan historiankirjoihin. Kolmanneksi Martinmaa ei kuuluisuuden kaipuustaan huolimatta osaa keskittyä kehittämään osaamistaan pitkäjänteisesti. Martinmaan ailahteleva luonne tulee esiin siinä, kuinka hän ei osaa päättää alaa, jolla kokisi saavansa eniten mainetta. Hän seilaa paitsi taiteen tyyliä toiseen tietämättä, mikä tyyli niittäisi eniten ihailua, myös eri alojen välillä. Kun taiteen tekeminen ei ota luistaakseen, Martinmaa tahtookin tulla suureksi tutkijaksi. Vaikka Martinmaa koettaa ahkerasti tehdä tutkielmaansa, hän havahtuu siihen, ettei hän tiedä edes akateemisen tutkimuksen perusteita, kuten sitä, mitä hypoteesi tarkoittaa (*MM*,

219). Martinmaan menestyksen kaipuun takana on vielä yleisen arvonnannon lisäksi tarkempi yleisö, Meri, jolle Martinmaa tahtoo osoittaa mieheytensä menestyksellään:

Hän oli alkanut opiskella ja opiskella kiihkeästi. Sillä hänestä piti jotakin tulla, hänestä täytyi tulla jotakin erikoista.

Hän oli tutkinut filosofiaa, taidehistoriaa, taidefilosofiaa, estetiikkaa, kaikkia yht'aikaa ja yhtä intohimoisen kiihkeästi. Hänestä piti tulla oppinut ja äkkiä, Merin piti saada kuulla ylioppilaspiireissä puhuttavan eräästä, joka oli saanut vallan ihmeitä aikaan perin lyhyessä ajassa. (*MM*, 44.)

Kun Meri kihlautuu Karhalan kanssa, Martinmaa menettää motivaationsa tutkijana: ”Tutkielma oli jäänyt eikä hän ollut enää välittänyt tulla professorin kaltaiseksi” (*MM*, 45). Taiteilijan roolissakin Martinmaan vaikuttimet ovat samat: ”Meri tulee näkemään, etten ole tavallinen lankkumaalari” (*MM*, 238). Myös *Tunnustuksen* kapteeni Lammilla on samanlaista epärointiä ja kompuroidintia kunniaa tuovan uran kanssa kuin Martinmaalla. Hänkin on ajatellut tulevansa kuuluisaksi taidemaalariksi, sitten arkkitehdiksi, ja molempien suunnitelmien kariuduttua sotapäälliköksi. Lammin motivaatio suorittaa arkkitehtiopintonsa päätökseen kaatuu myös hiukan Martinmaan tavoin siihen, että hänen rakastamansa nainen jättää hänet. Lammin rakastettu löytää hänen tilalleen luutnantin, jonka mukaan lähtee (*T*, 61), ja Lammi päätyy näin kenties alitajuisesti valitsemaan uransa armeijassa, jotta pääsisi edes urallaan samalle tasolle kuin mies, jolle menetti ensirakkautensa. Lammin ja Martinmaan itsenäisyyden ja rationaalisuuden tavoittelu ironisoituu, sillä heidän päätöstensä takana vaikuttavat enimmäkseen tunteet naisia kohtaan.

Toisaalta, vaikka Martinmaa on pitkälti tunteidensa vallassa, ei hän uskalla vilpittömästi seurata niitä ja kohdata ihmisiä yhdenvertaisina, vaan pitää kanssakulkijoitaan enemmän julistustensa yleisönä. Merin kysyttyä Martinmaalta, ketä tämä rakastaa, Martinmaa pitää yhden lukuisista julistuksistaan ihmisyydestä: hän saarnaa ihmisten sielunyhteydestä ja rakkaudestaan jokaista lähimmäistään kohtaan, ja vasta monisanaisen julistuksensa lopuksi vastaa Merille: ”Ja sinua erikoisesti” (*MM*, 171). Kerronnan tasolla tämä kohta, jossa Martinmaa saa ensimmäisen kerran suoraan kerrottua rakkaudestaan, ironisoidaan: ”Martinmaa on noussut, hän seisoo Merin edessä ja esittää tälle oppiaan, tätä erinomaista oppiaan, esittää rahatta ja hinnatta ja ilman minkäänlaista palkan toivoa” (*MM*, 171). Rakkautensa tunnustamisen hetkelläkin Martinmaa on ennen kaikkea oppinsa levittäjä ja asettautuu näin Merin yläpuolelle. Ironiaa lisää se, että kerronta erikseen

korostaa Merin saavan tämän julistuksen rahatta, mikä asettuu ristiriitaan yleisen rakkauskurssin kanssa, jossa rakkaus on riippumatonta maallisesta mammonasta.

Kuitenkin Martinmaa päätyy teoksen loppupuolella puntaroimaan rakkauden ja rahan välillä, eikä hänen rakkautensa näin ollen näyttäydykään kovin vilpittömänä, kun hän olisi valmis hylkäämään sen rahan vuoksi. Martinmaa suostuu kihlautumaan opettajattaren kanssa voidakseen hyvätuloisen naisen avulla rahoittaa taiteen tekemisensä, vaikka on alusta alkaen tuntenut jonkinlaista vastenmielisyyttä opettajatarta kohtaan. Merin ottaessa Martinmaahan yhteyden tämän paettua Mäenkylästä Martinmaa joutuu valinnan eteen. Hän tarvitsee rahoja tulevaan taidenäyttelyynsä, mutta tahtoisu myös saada Merin puolisoiksi opettajattaren sijaan: ”Pitkö hänen siis näyttelynsä takia mennä kihloihin opettajattaren kanssa. Vai pitkö enemmän kuulla rakkauden ääntä ja odottaa Meriä? Sitä hän oli ajatellut kovasti.” (MM, 240.) Asetelma on lopulta keinotekoinen, koska Meriäkin ajatellessaan Martinmaa miettii naisen mahdollisuuksia avittaa häntä tiellä kohti kuuluisuutta:

Ja samassa hänen mieleensä olivat syöksyneet Meri ja ulkomaan matkat, Italia ja Pariisi, jotka olivat välttämättömiä jos halusi kehittyä ja saada synnynnäisesti raskas värienkäsittely keveämmäksi. Ja Meri oli rikas, hänen miehensä oli jättänyt suuren omaisuuden äitinsä ja Merin käytettäväksi. (MM, 238.)

Martinmaa haluaa siis joka tapauksessa valita maineen ja kunnian. Hänen rakkautensa Meriin on vain bonus, mutta suurmiehen asema ensisijainen tavoite. Lopulta Martinmaa päätyy yrittämään sekä opettajattaresta että Meristä maksimaalista hyötymistä: hän kihlautuu opettajattaren kanssa saadakseen rahat näyttelyynsä, mutta purkaa kihlauksen heti näyttelyn jälkeen ollakseen jälleen vapaa ulkomailta palaavalle Merille ja tämän vielä suuremmalle omaisuudelle. Vaikka Martinmaan päätöksiä ohjaavatkin usein tunteet, osaa hän olla myös häikäilemätön ja laskelmoiva. Martinmaa kuitenkin vakuuttelee itselleen, että naisten taloudellisen hyväksikäytön takana on vain yhteinen hyvä:

Sillä mikä hän on, että hänen pitäisi elää köyhänä ja ylenkatsottuna koko elämänsä kehdosta hautaan? Onko hänen syynsä, että hän on syntynyt lossarin poikana? Eikö hänellä ole samanlainen oikeus kuin muillakin päästä eteenpäin ja toteuttaa itseänsä? Ja jos olisikin kysymyksessä vain hän, hänen vähäpätöinen persoonansa, niin voitaisiin asiasta vielä olla eri mieltä. Mutta kun kysymyksessä on taiteilija, jumalallinen kipinä ihmisessä, on asia toinen, on

kokonaan. Se ei ole enää hänen asiansa, hänen henkilökohtainen asiansa, sillä on laajempi pohja ja merkitys. (MM, 239.)

Näin Martinmaa kohottaa itsensä jälleen muiden yläpuolelle. Hän näkee oikeudekseen huijata läheisiään saadakseen toteuttaa ”jumalallista kipinänsä”. Ylikorostuneen omanarvontunnon törmätessä Martinmaan vähäpätöisyyden muka nöyrään todisteluun Martinmaa ironisoituu jälleen. Cixous on esittänyt, että yhtenä patriarkaalisen kulttuurin tuotteena kirjallisuudessakin kaikki palautuu lopulta mieheen ja hänen tuskaansa sekä haluunsa olla alkuperä(inen). Kirjallisuuden keskittyessä miesten kriiseihin naiset näytetään miehille alisteisina ja vähäpätöisempinä. (Cixous 2013, 74.) Etenkin *Martinmaa, mieshenkilössä*, mutta myös muissa Korpelan teoksissa näkyy tämä palautuminen miesten ongelmiin ja näyttämisen haluun. Korpela tekee tämän kuitenkin ironisoiden ja siten sukupuolijärjestelmää kyseenalaistaen. Esimerkiksi Merin tunteet miehensä Karhalan rinnalla mitätöidään kerronnassa tietoisesti. Merin ja Karhalan otettua voimakkaasti ja tunteellisesti yhteen vain Karhalan tunteita kuvataan: ”Hän mietiskelee, vatvoo ja mietiskelee, ei saa unta” (MM, 188). Sen sijaan, että kerronta jättäisi Merin tunteet kokonaan mainitsematta, se korostaa ironisesti niiden kulttuurista vähäpätöisyyttä suhteessa mieheen. Vähättely onkin yksi ironian signaaleista (Hutcheon 1994, 156). Riidan sisältänyt luku päättyy sanoihin: ”Entä Meri, metsänhoitajan rouva? Mitäpä hänestä puhumista. Hän valvoo toisessa huoneessa.” (MM, 188.) Näin kerronta osoittaa naisten miehille alisteista asemaa. Lukujen viimeiset lauseet ovat usein kohosteisia, joten on merkittävää, että luku päättyy siihen, että henkilöhahmon tunteet nostetaan esiin vain niiden sivuuttamiseksi. Tämä on taas yksi osoitus Korpelan hienovaraisesta ironiasta.

Myös *Tunnustuksen* miespäähenkilöllä kapteeni Lammilla on samankaltaisia itsekeskeisiä fantasioita omasta suuruudestaan kuin Martinmaalla. Lammin hahmon suuruudenhulluutta on alkanut kuitenkin rajoittaa syyllisyys Lammin otettua omalletunnon toisen miehen kuoleman. Martinmaa on useammin vielä oman kuvitteellisen suurmieheydensä lumoama, mutta Lammin huomattua oman erehtyväisyytensä hän on laskeutunut kuvitelmistaan lähemmäs maan kamaraa. Kuitenkin aiemmin Lammin kuvitelmat ovat hiponeet Martinmaan tasoa. Lammikin on aina havitellut itselleen sankarin osaa:

Jotakin suurta Lammi oli näet aina halunnut tehdä, jotakin, joka ikään kuin olisi irrotanut hänet tavallisen keskitason ihmisten laumasta ja nostanut hänet oikealle paikalleen, suurten henkien joukkoon. Näin oli ollut jo pienestä pitäen hänen kohdallaan, jo silloin oli hänen mielessään väikkynyt suurten tekojen kunnia ja maine. Jotakin ylevää ja jaloa, kas siinä hänen

ohjelmansa, ja jos mahdollista koko ihmiskunnan hyväksi – ja hänen nimensä oli hohtava kirkkaana yli aikojen. (T, 37–38.)

Lammikin ironisoituu suuruudenjanossaan, kun juuri ennen hänen toivettaan tehdä jotain merkittävää ihmiskunnan hyväksi, on kerronnassa paljastettu hänen todelliset, vilpilliset motiivinsa: ”hän oli [– –] uhrautuvainen ja itseään säälimätön, milloin vain oli tilaisuus tehdä jotakin maineikasta oman yksikön ja varsinkin oman henkilökohtaisen kunnian hyväksi” (T, 37). D.C. Muecken (1982, 87) mukaan tällainen *itsepetöksellinen ironia (self-betraying irony)*, jossa henkilöhahmot näkevät itsensä vääristyneen minäkuvan kautta, mutta joiden todellinen luonne tulee tekojen tai sanojen tasolla esiin, on yleistä romaaneissa. *Tunnustuksessa* Lammin käsitys itsestään suurena henkenä ironisoituu hänen pohjimmaisen toiveensa ollessa maine, eikä vilpityn hyveellisyys. Itsepetöksellinen ironia onkin yksi Korpelan keskeisistä ironisoinnin keinoista, joka koskee valtaosaa henkilöhahmoista.

Lammin suuruudenhulluus saa naurettavat mittasuhteet, kun hän uskoo maailman pyörivän hänen ympärillään. Sotilasuralle lähtenyt Lammi kokee sodan syttyneen vain sitä varten, että hän voisi osoittaa oman erinomaisuutensa alalla:

Tällä alalla hän olisi näyttävä koko maailmalle, mikä mies hän oikeastaan oli: suuri sotapäällikkö. Joskus sodan alussa oli tuntunut, että koko toinen maailmansota oli syttynytkin nimenomaan häntä varten. (T, 37.)

Suuruudenhulluudessaan Lammi onkin päätyneet lähettämään sodan lopulla varmaan kuolemaan alaisensa, Kalle Kurkisen, jonka hän koki olevan itseään parempi mies ja ihminen. Lammin koettua, että hänen oma urhoollisuutensa kärsii Kurkisen ansioiden rinnalla, hän passitti Kurkisen mahdottomaan tehtävään, jolta tämä ei palaa. Arto Jokinen (2003, 17) onkin korostanut, että vaikka maskuliinisuus myös yhdistää miehiä toisiinsa, se tarkoittaa myös miesten välistä kilpailua vallasta. Vaikka Kurkinen ei nöyränä miehenä pyri kilpailemaan asetovereidensa kanssa tai kohoamaan komentajansa yläpuolelle, Lammi tulkitsee Kurkisen luontaisesti taidokkaat suoritukset sodassa henkilökohtaiseksi kunnianloukkaukseksi. Havahduttuaan lopulta Kurkisen kuolemaan lähettämisen vakavuuteen ja sen itsekkäisiin vaikuttimiin Lammi joutuu syyllisyyden valtaan. Lammi on Korpelan tuotannon selvin esimerkki ihanteiden vaaroista, mutta toisaalta myös henkilöhahmo, joka opettelee vähitellen nöyrytyksensä ja höllentämään otettaan ihanteistaan huomattuaan niiden ongelmat.

Lammin toistuvasti kariutuvat tunnustusaikomukset ovat *Tunnustuksen* keskeinen rakenteellinen piirre. Vaikka Lammi on huomannut kykenemättömyytensä suurmieheyteen, häilyy hänen mielessään vielä ihanne rehellisestä tunnustamisesta osuudestaan Kurkisen menehtymisessä. Kuitenkin heti romaanin alussa Lammin periaatteellisuuden pyrkimys ironisoituu, kun hän jumiutuu tunnustuksen muotoseikkoihin:

Tuolla tavalla hän muka tulisi puhumaan, juuri noin asettelemaan sanansa, ne tulivat aivan hakematta hänen mieleensä. Sillä paljon hän oli asiaa ajatellut, moneen kertaan miettinyt lauseet jo valmiiksi, kerta kerran jälkeen keksinyt yhä uusia muunnoksia miten sanansa sovittaisi silloin, kun viimeinkin tapaisi Elman, vänrikki Kurkisen emännän. Joka kerta ne vähän muuttuivat nuo lauseet, aina mielentilan mukaan, ja vaihtoehtoja oli jo paljon, satoja, toinen toistaan muka parempia. Mutta koskaan ei ollut mikään vanha sanamuoto tarpeeksi hyvä, piti yhä keksiä uusia. Tunnustuksia tuli aina vain lisää. (*T*, 12.)

Lammi kehittelee aivan romaanin loppumetreille asti näitä uusia tunnustuksiaan. Teoksen ironia onkin pitkälti rakenteellista Lammin ailahdellessa tunnustusaikomusten ja tunnustuksen lykkäämisten välillä. Kerronta ironisoi Lammia esittämällä hänen syynsä tunnustuksen viivyttämisestä tekosyiksi: Lammin uudet muotoilut tunnustuksesta tulisivat olemaan ”muka parempia”. Kertoja myös ennakoi tunnustamisen vaikeutta ja Lammin pelkuruutta toteamalla, että ”tuolla tavalla hän *muka* tulisi puhumaan”. (Kursiivit TS). Ennakointi näkyy myös siinä, kuinka tunnustuksia todetaan tulevan aina vain lisää. Tämä viittaa paitsi Lammin jatkuvaan tunnustuksensa muotokielen hiomiseen, myös siihen, että tunnustuksen lykkääntyessä tunnustettavaa syntyy alati lisää. Lammi joutuu myöhemmin kantamaan syyllisyyttä myös seksisuhteestaan Elmaan ja omista valheistaan peitellessään syytään olla Kurkelan tilalla. Lammin hahmoa leimaakin kumuloitua syyllisyys, joka on korvannut hänen toiveensa kohota kaikkien muiden yläpuolelle suurmieheydessään.

Muut *Tunnustuksen* mieshahmot ovat yhä suuruudenhulluutensa sokaisemia. Kurkelan talon Hessurenki ja Marjan sulhaskandidaatti Heikki ovat suorastaan koomisia ylimitoitetuissa itseluottamuksissaan. Sekä Heikki että Hessu kokevat olevansa varsinaisia miehen perikuvia, ja ylpeilevät sukupuolensa hyväksyttävällä esittämisellä. Voimakkaina, uhoavina ja itsetietoisina, mutta tunne-elämältään köyhinä, Heikki ja Hessu ovatkin eräänlaisia maskuliinisuuden parodioita. Parodian voi määritellä arvottavaksi siteeraamiseksi, johon ironia on sisäänrakennettua (Nummi

1985, 51–52). Hessun ja Heikin parodisuus syntyykin siitä, kuinka he jatkuvasti ikään kuin siteeraavat maskuliinisen hegemonian ideaalia samalla, kun kerronta osoittaa tämän ideaalin naurettavuuden. Vaikka he täyttävät sukupuoli-dikotomian toista lohkoa härkämäisyydellään ja itsetietoisuudellaan, heidän yksiulotteisuutensa ja miehuutensa ylikorostunut esiintuominen tekee hahmot naurunalaisiksi.

Seuraava lainaus, jossa Heikki toimii fokalisoijana arvioidessaan itseään ja ominaisuuksiaan, kuvastaa tätä ”oikean miehen” naurettavuutta:

Ahola oli iso talo ja Heikki ainoa poika, hyvä poika, komea poika, vahva kuin härkä, vuosi vuodelta keihäs lenteli yhä pitemmälle – miten ihmeessä joku olisi voinut jättää hänet ehdoin tahdoin ja olla rakastamatta häntä, Marjakaan. Sillä pitäisikö ihmisen muka olla Englannin kuningashuoneen jäsen, että hänen omanarvontuntonsa voisi olla kiitosta ansaitsevalla tasolla? Ei suinkaan. Niinpä Aholan Heikkikin oli vain Aholan Heikki, mutta oli kuin olikin juuri se, kaikin puolin mittava mies, parhaassa iässä, naimakelpoinen, kaikessa aina onnistunut. Joku olisi voinut sanoa hänestä heti ensi näkemältä: Mutta siinäpä vasta mies, oikea suomalaisen miehen perikuva. Ja niin hän olikin, ei minkään alan spesialisti olisi löytänyt hänessä mitään vikaa, sillä kaikki oli priimaa. (*T*, 175–176.)

Heikin käsitys itsestään miehen ihannekuvana ironisoituu liioittelun kautta, joka onkin yksi parodian signaaleista (ks. Nummi 1985, 54). Heikistä ”ei *minkään* alan spesialisti olisi löytänyt [– –] *mitään* vikaa, sillä *kaikki* oli priimaa” (kursiivit TS). Toini Rahtun (2006, 55) mukaan yksi ironian mahdollisista merkeistä on epävarmuuden ilmaisimet, silloin kun asenteen tai tiedon ilmeinen varmuus asettaa ilmitason epäilyn ironiseksi. Väitän, että tämä toimii usein myös toiseen suuntaan: liika ehdottomuus asioissa, jotka eivät ole ilmeisiä, voi usein implikoida ironiaa. Heikin ollessa niin varma omasta erinomaisuudestaan ja virheettömyydestään kerronta asettaa henkilöhahmon ironiseen valoon lukijan ymmärtäessä ehdottomuuden ilmaisevankin Heikin mahdollisia puutteita, joita hän ei itse tunnista. Ironia vahvistuu, kun Marjan käsitykset Heikistä tuovat esiin häneen heikkouksiaan. Heikin ansiot typistyvät Marjan mielessä lähinnä tämän komeaan ruumiiseen, sillä Heikistä ei ole keskustelemaan henkeviä tai ymmärtämään ihmisluontoa. Marja jopa kyseenalaistaa Heikin sielun olemassaolon, vaikka häpeääkin ajatustaan välittömästi (*T*, 137).

Heikkiä kenties vielä naurettavammaksi miesparodiaksi asettuu Hessu-renki. Vaikka Heikki esitetään omista ansioistaan päihtyneeksi, Heikillä kuitenkin on myös hyvät piirteensä. Hessun kuvauksessa ironian altakaan ei juuri paljastu kiiteltäviä ominaisuuksia, päinvastoin:

Kovasti oli Markkanen yrittänytkin parastaan, aina työssä, aina liikkeellä, kaikessa talon puolesta ja taloon päin, varastanut ei ollut ollenkaan, ei ainakaan Kurkelasta. ”Hessu on rehellinen mies”, oli isäntä sanonutkin, noin sattumalta ja kohdalleen. Ja niin Hessu oli ollutkin, ei ollut varastanut eikä toista pettänyt kaupoissakaan. Sillä miten viekkaasti hän oli yrittänytkin kauppooja tehdä, myydä tai vaihtaa, niin aina oli hävinnyt, olipa sitten kysymys kellosta tai mistä muusta tavarasta hyvänsä, aina häviön puolella, hänellä oli puhdas omatunto siinäkin suhteessa. (T, 8.)

Kohtaus toimii Sari Salinin kehittämän käsitteen, *väite-negaation*, logiikan mukaan. Väite-negaatioksi Salin nimittää Korpelan romaanien tyyliiirrettä, jossa peräkkäin myönnetään ja kielletään sama asia, jolloin tekstiin syntyy ironiaa ristiriitaisuudessaan (Salin 2002, 42–43).¹⁰ Hessun epärehellisyys tulee ilmi, kun hän kahdesti kieltää varastaneensa, mutta samalla kieltö on niin korostuneen liioiteltu, että se kääntyy myönnöksi. Rehellisen, varastamattoman ihmisen ei tarvitsisi todistella syyttömyyttään, mutta Hessun hanakat kiellot oikeastaan vihjaavat hänen näpistelevän. Hessu myös ikään kuin korjaa ja lieventää ajatuksiaan: ”varastanut ei ollut ollenkaan, ei *ainakaan* Kurkelasta” (kursiivi TS). Hessu on ehkä käyttäytynyt isäntänsä seurassa kunnollisen miehen tavoin, mutta kerronta implikoi varastamista silti tapahtuneen, vain muualla kuin Kurkelassa. Kierosta kaupankäynnistä Hessun omatunto taas on puhdas vain siksi, ettei hän ole onnistunut huijauksissaan ja on itse hävinnyt kaupanteoissa rahaa.

Heikillä ja Hessulla sukupuolittuneet ihanteet näkyvät ennen kaikkea fyysisissä suorituksissa ja koomisuuden mittoihin yltävänä itseluottamuksena. Vaikka lukija ei voi pitää etenkin Hessua ihanteellisena maskuliinisuuden ilmentymänä, ovat nämä hahmot itse vakuuttuneita omasta ihanteellisuudestaan. Parodia perustuu vakiintuneiden ja tunnistettavien kohteiden ironisoimiseen (Nummi 1985, 56), ja Heikin ja Hessun parodisuus pohjaakin tunnistettavaan kulttuuriseen maskuliinisuuteen ja sen liioiteltuun siteeraamiseen. Maskuliinisuudella uhoavien miesparodioiden, Hessun ja Heikin, sekä kelvottoman miehen viitan harteilleen asettaneen Lammin välimaastoon asettuu *Martinmaa*, *mieshenkilön* nimihahmo.

---

¹⁰ Salinia ennen myös Annamari Sarajas (1980, 61) on kiinnittänyt huomiota Korpelan päähenkilöiden ailahtelevuuteen ja korostanut kieltojen ja myöntöjen vuorotteluja Korpelan teoksissa.

Martinmaa pyrkii kohottautumaan maskuliinisuuden projektillaan muiden yläpuolelle ja turvaamaan asemansa muiden ihailun kohteena. Kuten edellä esitin Arto Jokisen sanoneen, hegemonisen maskuliinisuuden mittoja ei kuitenkaan ole helppo tavoittaa. Martinmaan uravalinta taiteilijana ei ole tyypillisin maskuliininen ammatti, sillä taiteilijuus yhdistyy emotionaalisuuteen ja herkkyyteen. Kun Martinmaa koettaa auttaa kylän heinätoissa, hän uupuu fyysiseen työhön nopeasti ja siirtyy maalaamaan muiden rehkimistä (*MM*, 154–155). Martinmaa on myös jatkuvasti mielialojensa heiteltävänä, mikä ei yhdisty miehuuden rationaalisuuden konnotaatioon (ks. Jokinen 2003, 23–24), vaan viittaa enemmän perinteisesti feminiiniseksi ajateltuihin piirteisiin. Maskuliinisten ihanteiden kääntyminen feminiiniseksi toimintamuodoiksi onkin keskeinen Martinmaahan kohdistuvan ironian piirteistä.

Vaikka Martinmaa on usein täynnä maskuliinista voitonhimoa ja uhoa, nämä ominaisuudet vuorottelevat Martinmaan syvien masennusjaksojen kanssa, jolloin hän kokee olevansa kaikin puolin kurja ja riittämätön ihminen, joka on syyllistynyt moniin hirveyksiin. Kuitenkin myös Martinmaan masennusjaksot ovat voimakkaasti hänen itsekeskeisyytensä ja suuruudenhulluutensa kehystämiä. Kun voitontunnessaan Martinmaa rinnastaa itsensä muun muassa Jeesukseen (esim. *MM*, 12), Hamlettiin (*MM*, 127), jättiläisiin (*MM*, 81) ja kuninkaisiin (*MM*, 79), vaihtuvat rinnastukset syyllisyyden hetkinä *Rikoksen ja rangaistuksen* päähenkilöön Raskolnikoviin, sekä Juudakseen ja Hitleriin (esim. *MM*, 248–249). Martinmaa ei siis alennu tavallisten miesten tasolle edes itsesyytöksen hetkinään, vaan haluaa olla pahuudessaan pahimmista pahin. Matti Vainion (1973, 38–39) mukaan tämä piirre toistuu myös muiden Korpelan romaanien henkilöahmojen kanssa, mutta nähdäkseni Martinmaa on tästä voimakkain esimerkki.

Martinmaalle tärkeintä on olla vapaa ja riippumaton muista. Kun Martinmaan rakastaman naisen, Merin, aviomies tekee itsemurhan, ei Martinmaa jää tukemaan leskeä, vaan pakenee Mäenkylästä kykenemättömänä kohtaamaan omaa vastuutaan kanssaihmisistä: ”Mentävä on. Sillä hän haluaa olla vapaa. Hänen täytyy olla vapaa.” (*MM*, 214.) Pyrkiessään välttämään toisista ihmisistä riippuvaisena olemisesta kumpuavan naurunalaisuutensa Martinmaan itsenäisyyden ihanne ironisoituu. Martinmaa esimerkiksi päättää ostaa viimeisillä rahoillaan Merille kukkia romanttisena eleenä, mutta kuultuaan Merin matkustaneen ulkomaille, hän koettaa piilottaa kukat ja niiden myötä hetkellisen tunteellisuutensa:

Hän kulkee eteenpäin ikään kuin ei hänellä ruusuja olisikaan. Niin vähän hän välittää kalliista kukkasista. Hän muodostelee pakettiaan vähän, puristelee sitä hiukan kokoon. Hän tekee sen litteäksi, panee siihen suoria kulmia, se on kuin kirjapaketti, ruusuja se ei muistuta ensinkään. Kirjako tuolla miehellä on, ajattelee kai joku... (MM, 228.)

Kohtauksen ironisuus syntyy siitä, että Martinmaa yrittää vakuutella itselleen, ettei välitä kukista lainkaan, mutta samalla koettaa naamioida ne parhaansa mukaan kirjapaketiksi. Tämäkin kohtaaminen toimii väite-negaation logiikan mukaisesti: Martinmaan pettymys Merin poissaolosta tulee esiin juuri välinpitämättömyyden korostamisessa. Lisäksi viimeinen virke ilmentää Martinmaan mieltävää, miltä hän näyttää kuvitellun tai todellisen katseen alaisena oudon rutistellun pakettinsa kanssa. Ilmitasolla kertoja esittää jonkun voivan olettaa Martinmaalla olevan paketissaan kirjan, mutta ironisesti tulkittuna kertoja vihjaa Martinmaan paketin olevan ainakin Martinmaan mielestä hälyttävän huomiota herättävä, koska satunnainen ohikulkija voisi vaivautua pohtimaan, mitä Martinmaa kantaa mukanaan. Martinmaan paketti on mahdollinen signaali hänen herkkyydestään, jota hän ei tahdo paljastaa.

Martinmaa, mieshenkilössä on myös kohtauksia, joissa Martinmaan aivan eksplisiittisesti kuvataan pelkäävän naurettavuutensa paljastumista. Juuri ennen pakoaan Mäenkylässä Martinmaa on maalannut muotokuvan Meristä ja jättänyt sen huoneeseensa toimitettavaksi Merille. Martinmaa kuitenkin kääntyy takaisin ja palaa sensuroimaan itseään ja tunteidensa ilmausta:

Mäentaloon tultuaan hän hiipii huoneeseensa, ottaa seinältä maalauksensa, Merin kuvan, kiertää sen lieriölle, tekee kaiken kiireesti kuin yllätystä peläten, ja lähtee. Hän voi olla taas täysin rauhallinen. Kenelläkään ei ole syytä naureskella hänen kustannuksellaan, ei vähäisintäkään syytä, ei Merilläkään. (MM, 211.)

Meri kuitenkin tunnistaa Martinmaan naurunalaisuuden ja nimeää Martinmaan tarinan aikana narriksi (MM, 107) ja naurettavaksi (MM, 152). Välillä Martinmaa myös myöntää maskuliinisen roolinsa narriuden itselleen, kuten silloin, kun Meri kertoo Martinmaalle miehensä, metsänhoitaja Karhalan, itsemurhan syistä. Martinmaa on itsekeskeisyydessään uskonut Karhalan tehneen itsemurhan Martinmaan aiheuttaman miehisen uhan takia, mutta joutuukin jälleen pettymään: hänellä ei ole ollut mitään osuutta Karhalan päätökseen:

Niin, olisihan tuollaisen tiedon pitänyt keventää syyllistä tuntoa. Ja kenties se oli keventänytkin. Mutta samalla hän oli tuntenut jonkinlaista pettymystä asian uuden käänteen johdosta. Ei siis mitään osuutta hänellä! Niin vähäpätöisenä miehenä metsänhoitaja oli häntä pitänyt. Pelkkää ilmaa... [–]

Häntä on pidetty narrina. Niin vähäpätöinen, ettei kukaan tee edes itsemurhaa hänen tähtensä... (MM, 246.)

Martinmaa toivoo itsemurhatragedian todistavan hänen olevan suuri ja merkittävä persoona samoin kuin Lammi on toivonut sodan syttyneen hänen tärkeytensä osoittamista varten. Samanlainen kuvio, jossa suuruudenhullu mies uskoo olevansa maailman napa ja toivoo vaikka suuria tragedioita todistamaan oman merkittävyytensä, toistuu myös Korpelan viimeiseksi jääneessä romaanissa *Kenttävartio*. Siinä eversti pelkää sodan menevän ikään kuin hukkaan, kun hänen lohkoltaan on ”liian hiljaista”, eikä hän näin ollen voi todistaa omaa sankaruuttaan (*Kenttävartio*, 19–20). Sota onkin nähty ”luontevana elämänalueena” miehille todistella sankaruuttaan (Kemppainen & Peltonen 2010, 25), mikä näkyy molemmissa Korpelan sotaa käsittelevissä teoksissa, *Tunnustuksessa* ja *Kenttävartiossa*.

Miehen, samoin kuin naisen, käsitteet ovat pohjimmiltaan symbolisia, saavuttamattomia asemia, mutta niillä on silti valtava voima yksilöihin (Kotz & Butler 1995, 265). Kulttuuriset kategoriat, kuten miehuus ja naiseus, ovat alati muovautuvia, mutta ne voidaan luonnollistaa totuuksiksi (Linker 1995, 211). Kohdeteoksieni henkilöhahmot käsittävätkin sukupuolikategoriat luonnollisina ja pyrkivät toteuttamaan sukupuolitapaisuuksiaan dikotomian mukaisesti useinkaan kyseenalaistamatta tavoiteltuja ideaaleja. Mieshenkilöhahmojen keskeinen ongelma on heidän suurmiehen toiveidensa kariutuminen oman pienuutensa huomaamiseen, mikä on keskeinen juonellinen rakenne molemmissa kohdeteoksissani.

2.3 Sukupuolittunut väkivalta

Tässä luvussa käsittelen väkivallan sukupuolittuneisuuden kautta sukupuoliin liittyviä odotuksia ja ihanteita kohdeteoksissani. Ennen väkivallan sukupuolittumisen käsittelyä määrittelen lyhyesti itse väkivallan käsitteenä. Artikkelissaan ”Mitä väkivalta on? Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä” Suvi Ronkainen on tuonut ansiokkaasti esiin väkivallan eri ulottuvuuksia. Ronkaisen (2017, 19) mukaan väkivalta ei ole itsestään selvä asioiden joukko, vaan arvoladattu ilmaus, joka

sisältää negatiivista arvottamista sekä moraalisen kannanoton. Väkipalta on vallan väline ja voimakeino muiden hallitsemiseksi (emt, 21). Väkipaltta voi jäsentää ja jaotella monin tavoin, esimerkiksi fyysiseksi, henkiseksi, seksuaaliseksi ja taloudelliseksi (emt, 23). Suoran, henkilöitävissä olevan väkipallan lisäksi väkipalta voi olla epäsuoraa, jolloin varsinainen väkipallan tekijä on vaikeasti osoitettavissa. Epäsuoraa väkipaltta on kulttuurinen, symbolinen, visuaalinen, systeeminen ja rakenteellinen väkipalta. (Emt, 24–25.) Kohdeteoksissani esiintyy lähinnä aikeita suoraan fyysiseen ja seksuaaliseen väkipalttaan, sekä epäsuoran väkipallan muodoista kulttuurista ja symbolista väkipaltta, joihin tässä luvussa keskityn.

Edellisessä alaluvussa käsittelemäni maskuliinisen hegemonian tavoittelu ilmenee kohdeteoksissani myös väkipallan potentiaalina miesten pyrkiessä kohti maskuliinista voimakkaan miehen ihannetta. Arto Jokinen (2000, 203) on esittänyt, että miehuuteen kuuluu väkipallan potentiaali, vaikka vähemmistö miehistä käyttää väkipaltta. Väkipalttaisuus ei itsessään ole osa miesideaalia, mutta se on Jokisen mukaan hyväksyty keino saavuttaa ideaali (emt, 217). Jokinen jättää tarkemmin avaamatta, kuinka väkipalta on hyväksytyä ja millä ehdoilla, mutta nähdäkseni väite kuvaa hyvin sitä, kuinka väkipaltainen mies ei ole itsessään ihailtava, mutta kuinka väkipallan avulla mies voi saavuttaa laajemman miehuuden ideaalin voimakkaana, rohkeana ja aktiivisena toimijana. Mies, joka saavuttaa nämä miehuuden ideaalit ilman väkipaltta, on yhteiskunnallisesti kenties ihailtavampi kuin väkipalttaan sortuva mies, mutta väkipalta nähdään myös hyväksyttynä, vaikkei toivottuna, keinona pyrkiä miehuuden ideaaliin.

Vaikka väkipallan mahdollisuus on universaali, sen harjoittaminen ja siihen suhtautuminen ovat sukupuolittuneita (Ronkainen & Näre 2008, 14), ja miehet ovat naisia useammin väkipallan toteuttajia (emt, 22). Suvi Ronkaisen (2002, 213) mukaan ”[v]äkipallan potentiaali ja väkipallan osaaminen kuuluvat maskuliinisuuden merkityksiin”. Myös kohdeteosteni mieshenkilöiden maskuliinisuus rakentuu osittain väkipallalle tai ainakin väkipallan mahdollisuudelle. Kohdeteoksissani väkipalta ja väkipaltafantasiat kuuluvat ennen kaikkea miehille. Molemmissa teoksissani on vain vähän eksplisiittistä väkipaltta, mutta sen sijaan paljon väkipaltaisia ajatuksia ja toiveita. Nämä väkipaltafantasiat suuntautuvat kahdella tavalla. Toisaalta väkipaltatoiveet kohdistetaan miehiltä toisiin miehiin, jolloin henkilöihahmojen motiivina on yleensä oman kunnian ja ”reviirin” varmistaminen. Toisaalta väkipaltafantasiat kohdistuvat etenkin *Martinmaa*, *mieshenkilössä* myös miehiltä naisiin, ja väkipallan uhka on tällöin seksuaalisen väkipallan uhkaa. Ann J. Cahillin (2001, 1–2) mukaan nainen, joka ei ole koskaan joutunut raiskauksen uhriksi, on silti patriarkaatissa ”raiskattavissa” (rapable) ja monien feministien mukaan raiskaus onkin

äärimmäinen ilmaus patriarkalisesta, naisia alistavasta järjestyksestä. Arto Jokisen (2000, 17) mukaan väkivalta kietoutuu miesten valta-aseman uusintamiseen. Väkivallan kohdistuessa kohdeteoksissani sekä miehiin että naisiin miesten valta-aseman uusintaminen ilmenee teoksissa paitsi miesten pyrkimyksenä asettaa naissukupuoli alisteiseksi omalle sukupuolelleen, myös miesten välisenä taisteluna hegemonisen maskuliinisuuden taistelukentällä.

Käytän väkivallan sukupuolittumisesta termiä *sukupuolittunut väkivalta*, mutta lähes samasta ilmiöstä puhutaan myös *sukupuolistuneena väkivaltana* ja *miesten väkivaltana*. Vaikka käsitteiden ero voi näyttää pieneltä, pidän tarpeellisena perustella valintani pitäytyä termissä *sukupuolittunut väkivalta* käsitteistä käytyjen kiistojen vuoksi. Sukupuolistunut väkivalta viittaa ennen kaikkea merkitysten prosesseihin, kun taas sukupuolittuneen väkivallan käsite lähestyy väkivaltaa enemmän rakenteellisena ongelmana (Ronkainen & Näre 2008, 29). Suvi Keskinen (2010, 243) mukaan sukupuolittuneen väkivallan käsite kuvaa väkivallan edeltä käsin kahtia jaetuksi miestekijöihin ja naisuhreihin, mutta näkemykseni mukaan väkivallan rakenteellisuuden ja tavallisimpien toteutusmuotojen huomioiminen ei tarkoita jäykkiä uhri- ja tekijäpositioita, vaan sukupuolikäsitystemme vaikutuksen myöntämistä väkivallan toteutumisessa. Sukupuolittuneen väkivallan käsite kiinnittää huomion tekijöiden ja uhrien sukupuoliin (Karkulehto & Rossi 2017, 13), mihin tässä luvussa pyrin perehtymään. Arto Jokinen (2000, 27) suosii termiä miesten väkivalta, koska se kuvaa väkivallan linkittymistä maskuliinisuuteen, mutta itse haluan välttää väkivallan liittämistä näin voimakkaasti yhteen sukupuoleen. Vaikka miehet ovat tyypillisimpiä väkivallan toteuttajia, en käytä termiä miesten väkivalta, koska näen väkivallan sukupuolittumisen liittyvän tietynlaisiin maskuliinisuuden käsityksiin, ei miessukupuoleen itsessään, eikä termi tuo tätä eroa mielestäni tarpeeksi selvästi esille. Sukupuolittuneen väkivallan ohella käytänkin ajoittain mielestäni täsmällisempää termiä *maskuliininen väkivalta*, joka myös korostaa väkivallan rakenteellisuutta.

Aloitan kohdeteosteni sukupuolittuneen väkivallan representaatioiden analyysin *Martinmaa, mieshenkilöstä*, jossa väkivaltakuvasto on suuremmassa osassa kuin *Tunnustuksessa*. Vaikka *Martinmaa, mieshenkilössä* on hyvin vähän eksplisiittistä väkivallan kuvausta, toistuvat etenkin päähenkilön ajatuksissa väkivaltaiset kuvastot. Osittain Martinmaan väkivalta-ajatuksukset ovat jatkoa hänen toistuville suuruudenhulluille kuvitelmiin omasta paremmuudestaan. Martinmaa esimerkiksi fantasioi olevansa väkivaltainen hallitsija:

Hän laskee rantaan, ja ihmeellinen tunne täyttää hänen mielensä. Hän ei olekaan Martinmaa, ei taiteilija eikä muu tavallinen kuolevainen. Hän on muinaisten aikojen kuningas, voimakas ja väkivaltainen. Hän on laskenut purtensa kaukaisen maan rantaan, ei pidä tulla hänen tiellensä nyt yhdenkään vieraan miehen! (*MM*, 79.)

Martinmaa kokee väkivaltafantasiassaan kykenevyytensä puolustaa omaa reviiriään muilta miehiltä, ehkä olevansa jopa uhka muille. Läpi romaanin Martinmaa toistelee voivansa olla väkivaltainen vastustajilleen, pääasiassa siis Merin aviomiehelle, jolle kokee menettäneensä nuoruuden rakkautensa epäoikeudenmukaisesti (esim. *MM*, 58, 92). Martinmaan haaveillessa olevansa väkivaltainen kuningas hänen eteensä sattuu kuitenkin miehisen vastustajan sijaan yksi Mäenkylän tytöistä, Salme Gunilla, jonka nähdessään Martinmaan mieleen tulvahtaa lisää väkivaltaisia ajatuksia, joissa Salme Gunilla on hänen uhrinsa¹¹:

Hänelle on välähtänyt päähän outo, mieletön ajatus: tyttö on yksin ja turvaton, nyt olisi käytävä kimppuun! Salme Gunillan nuori, värisevä ruumis on uhrattava jumalille... Salme Gunilla on karitsa, ja hän on uhripappi, veitsi valmiina iskuun... (*MM*, 79.)

Martinmaa ajattelee fallisen symbolin, veitsen, valmiina iskemään nuoreen ruumiiseen ja mieltää itsensä uhripapiksi. Tässä kohtauksessa kuvastuu hyvin symbolinen väkivalta, joka rakentaa valtahierarkioita kulttuuristen symbolien avulla (Ronkainen 2017, 26). Karitsan ja uhripapin uskonnollinen asetelma legitimoii Martinmaasta hänen ajatuksiaan väkivallasta, ja nuoren naisen uhraamisessa Martinmaa näkee väkivallan pyhittävää naisellisen antautumisen symboliikkaa. Martinmaan ajatukset väkivallasta kuvataan velvoittavina, ”olisi käytävä kimppuun” ja ”on uhrattava”, mikä korostaa väkivaltakuvaston tulevan osin kulttuurisista, opituista malleista.

Ennen kuin Martinmaa käy kiihkonsa vallassa tytön kimppuun, hän pakenee paikalta, ”jossa hän oli tehdä törkeän tekonsa, rikoksista julmimman” (*MM*, 80). Yllä olevassa sitaatissa ei puhuta raiskauksesta, mutta sanavalinta ”törkeä teko” viittaa tulkintani mukaan juuri siihen. Martinmaa pakenee väkivaltaan houkuttelevasta tilanteesta ja alkaa vielä mielessään kerrata muiden naisten nimiä, naisten, jotka ovat olleet kenties myös joutua Martinmaan raiskauksen kohteiksi: ”Hän kulkee, hän on itsesyytösten vallassa. Hänen mieleensä tulevat Elisa ja Mirka ja muut,

---

¹¹ Myös metsänhoitaja Karhala ajattelee nuoren konttoritytön tavatessaan, että tämän silmissä on ”uhrimieltä kuten naisten silmissä usein, kuten on ollut jo tuhansia vuosia” (*MM*, 179). Karhalakin siis asettaa naiset uhrin asemaan, mutta myös lopettaa tilanteen nopeasti ryhtymättä yritykseen käyttää havaitsemaansa uhriutta hyväksi. Muillakin teoksen miehillä voi siis olla Martinmaan tavoin väkivaltaisia ajatuksia, mutta koska teoksen fokalisoija on ennen kaikkea Martinmaassa, ei muiden miesten väkivaltafantasioita juuri kuvata.

lukemattomat muut. [- -] Mutta hän, Martinmaa, on sovittava, sovittava kaiken!” (MM, 80). Kohtauksesta ei käy suoraan ilmi, miksi Martinmaa kokee, että hänellä on sovitettavaa näille lukemattomille naisille, mutta konteksti johtaa tulkintaan Martinmaan toistuvista raiskausajatuksista, jotka kumpuavat hänen hegemonisen maskuliinisuuden mukaisista haaveistaan hallita muita väkivalloin.

Vaikka Martinmaa lupaa sovittavansa kaiken ja kokee tässä kohtauksessa häpeää väkivaltaisista ajatuksistaan, ei tämäkään Martinmaan lupaus muuttua paremmaksi ihmiseksi pidä. Romaanin loppupuolella, kun Martinmaa on muuttanut Mäenkylästä kaupunkiin, hän tapaa sattumalta jälleen Salme Gunillan ja pyytää tytön luokseen. Martinmaa on jälleen hyvin tietoinen omasta valta-asemastaan ja perin tyytyväinen itseensä, kun päästää tytön lähtemään tekemättä tälle väkivaltaa:

Ja mitään ei ollut tapahtunut, Salme Gunilla oli lähtenyt sieltä yhtä viattomana kuin oli sinne tullutkin. Seuraavana päivänä Martinmaa oli ollut hyvin tyytyväinen itseensä. En ole sellainen kuin muut, moni olisi tehnyt Salme Gunillalle mitä tahansa... Olen jalo ihminen, minuun voi luottaa... (MM, 247.)

Enää Martinmaa ei pöde syyllisyyttä raiskauksen mahdollisuuden ajattelusta, vaan hänelle riittää, että hän ei toteuttanut aiettaan ja kruunaa itsensä tästä hyvästä jaloksi mallikansalaiseksi. Virkkeiden päättyminen Korpelalle tyyppilliseen tyylikeinon, kolmeen pisteeseen, tuo jälleen esiin kerronnan ironisoivan sävyn suhteessa Martinmaan jalouden kokemukseen. Martinmaan fokalisoina kerronta vaikuttaa itsevarmalta ja vankkumattomalta Martinmaan eettisen puhtaisuuden korostamisessa, mutta lauseiden päättäminen kolmeen pisteeseen osoittaa ironiaa: Martinmaan ”jalouden” takana kuultaa hänen tietoisuutensa omasta valta-asemastaan suhteessa nuoreen tyttöön ja ajatus siitä, että tätä valta-asemaa voisi halutessaan väärinkäyttää. Martinmaasta miehen pidättäytyminen raiskaamisesta on hyve eikä velvollisuus, mutta sen sijaan Martinmaa kokee maskuliiniseksi velvollisuudekseen harrastaa itse seksiä halukkaan naisen kanssa, vaikkei sitä tahtoisikaan. Kun opettajatar kutsuu Martinmaan luokseen vierailulle, hän aloittaa pian sinnikkään valloitusyrityksen Martinmaan hurmaamiseksi. Kohtaus esittää selvästi maskuliinisen ihanteen asettamat paineet Martinmaalle:

Äkkiä opettajatar nousee, kietoo kätensä Martinmaan ympärille ja puristautuu häntä vastaan kiihkeästi. Martinmaa hämmästyä, kaikki tapahtuu niin odottamatta, hän ei osaa muuta kuin välttellen vastata puristukseen.

Opettajatar istuu viereen, hän on onnellinen.

– Sinä olet niin raju, hän sanoo Martinmaalle ja katsoo tätä ihailevasti ja sinuttelee muitta mutkitta ikään kuin asiaankuuluvana ilmiönä.

– Niin, vastaa Martinmaa venyttäen ja on hiukan nolona aiheettomasta tunnustuksesta. Mutta toisaalta tunnustukset ovat aina miehille mieleen, etenkin kun niissä viitataan heidän sankarillisiin ominaisuuksiinsa. (MM, 124.)

Martinmaa ymmärtää opettajattaren kehujen kohdistuvan juuri hänen maskuliinisuuteensa eikä osaa torjua miehisyyttä hivelevää huomiota. Opettajatar jatkaa Martinmaan kehumista myös ”väkeväksi karhuksi” ja ”oikeaksi naisten surmaksi” (MM, 124) toistaen stereotyyppistä mieskuvaa, johon Martinmaa on itse hanakasti pyrkinyt. Toisaalta opettajattaren onnistuessa saamaan Martinmaan vuoteeseensa ”käy Martinmaan kuten kävi herra Seguinin pikku vuohen” (MM, 124). Tämä intertekstuaalinen viittaus Alphonse Daudet’n novelliin ”Herra Seguinin vuohi” (1866) ironisoi Martinmaan ja opettajattaren seksikohtauksen sukupuolikuvaan. Martinmaa ja opettajatar odottavat Martinmaalta karhun väkevyyttä, mutta lopulta mies tuntee itsensä pieneksi vuoheksi, joka Daudet’n novellissa tulee hurjapäisen suden syömäksi karattuaan turvalliselta tilaltaan. Tämä interteksti ironisoi entisestään sukupuolisia odotuksia. Opettajatar, joka tahtoisi nähdä itsensä naisellisen heikkona vahvan miehen vierellä, rinnastetaan suteen ja myöhemmin teoksessa myös raivoisesti karjuvaan leijonaan (MM, 241). Opettajattaren vertautuminen erilaisiin petoeläimiin luo Martinmaan fokalisoimana kuvaa naisesta, joka pyrkii keinolla millä hyvänsä saamaan haluamansa, tässä tapauksessa miehen, itselleen. Martinmaa taas kokee ahdistuksestaan huolimatta tarvetta todistella olevansa opettajattaren nimeämä naisten surma ja vastaa siis kehuihin, kuten uskoo miehen tehtävään kuuluvan: ”Martinmaa puolestaan silittelee ja puristelee, muu ei auta. Sillä tilanne ja hänen miehenkunniansa vaativat sitä, se on ikään kuin hänen velvollisuutensa” (MM, 124.)

Martinmaa pelkää miehenkunniansa puolesta myös havahtuessaan väkivallan uhkaan, jonka toiset miehet voivat hänelle asettaa. Väkivallan tekijöiden lisäksi myös väkivallan kohteista enemmistö onkin miehiä (Jokinen 2017, 36). Martinmaan kävellessä kirvesmies Makkosen edellä muuten tyhjällä maantiellä, täyttyvät Martinmaan ajatukset jälleen väkivaltaisista mietteistä. Hän muistelee väkivaltaisia kertomuksia, joissa miehet ovat ampuneet toisiaan kävellessään Martinmaan ja Makkosen tapaan perätysten. Martinmaa pelästyy näitä ajatuksia ja toivoo jo voivansa kiristää tahtia ja paeta, mutta ”Ei, sellaiseen ei hän rupea, se näyttäisi naurettavalta. Miehistä kunniaa hän ei tahraa.” (MM, 84.)

Martinmaa, mieshenkilössä maskuliiniseen väkivaltaan siis samanaikaisesti kietoutuu tietous omasta mahdollisuudesta väkivaltaan ja toisaalta pelko toisten miesten uhasta itselle. Edellisessä kappaleessa kuvaamassani kohtauksessa väkivallan monisuuntaisuus kiteytyy, kun Martinmaa kauhun sekaisena väkivallan uhkasta kuitenkin tunnustaa samalla myös oman potentiaalinsa väkivaltaan:

Ja hän muistaa kertomuksen miehestä, joka milloinkaan ei voinut kulkea kirveen kanssa toisen jäljessä kapealla metsätiellä, sillä hänet valtasi joka kerta merkillinen halu upottaa kirveen terä edelläkulkijan takaraivoon, se tuntui niin merkillisen houkuttevalta, se ikään kuin velvoitti suorastaan tuollaiseen käsittämättömään tekoon. Eikä hän olekaan kuullut tuota kertomusta, hän on itse keksinyt sen. Sillä hän tuntee tuon miehen: hän on itse se mies, hän, Martinmaa. (MM, 83.)

Martinmaa siis tunnustaa itsessään tappamisen taipumuksen. Tämän tunnustuksen lisäksi tarinassa esiintyy muitakin pieniä viitteitä Martinmaan kytevään väkivaltaisuuteen ja tappamisen haluun. Esimerkiksi kylän naisten juoruilla Martinmaan ja opettajattaren suhteesta Martinmaa ”haluaisi hirttää heidät lähimpään oksaan, niin katkera hän on” (MM, 193). Takauman kautta kuvataan Martinmaan samantyyppisiä katkeria väkivaltatoiveita Merin kihlauduttua metsänhoitaja Karhalan kanssa:

Hän oli aikonut ostaa Merille kukkia ja osoittaa täten, että maailmassa on miehiä, jotka ovat herrasmiehiä loppuun asti. Mutta ei tullut ostaneeksi. Ei, sillä hän oli liian katkera, katkera Merille ja metsänhoitajalle ja koko ihmiskunnalle. Hän olisi halunnut tehdä jotakin pirullista ja pistävää kaikille, hän olisi halunnut puhkaista ihmisiltä silmät. (MM, 46.)

Tässä kohtauksessa korostuu jälleen ironisuus, kun Martinmaan halu toimia sivistyneen herrasmiesmäisesti asettuu ristiriitaan väkivaltaisen kostonjanon kanssa. Vaikka *Martinmaa, mieshenkilössä* esiintyy tämänkaltaisia viitteitä nimihenkilön väkivaltaisuuteen, nämä väkivaltaiset kuvastot yleensä ohitetaan nopeasti. Kuitenkin aivan romaanin ensisivuilta maskuliinisuuteen kietoutuvan väkivallan mahdollisuus on voimakkaasti läsnä Martinmaan hahmossa. Heti romaanin alussa Martinmaan saapuessa Mäenkylässä kuvataan kierrellen ja kieltäen väkivaltaa. Salinin (2002, 58) mukaan väite-negaation kanssa osittain päällekkäinen ironiakeino Korpelalla on *redundantti kielto*. Tässä tyylikeinossa kielto on turha tai epäolennainen, josta esimerkkinä toimii Martinmaan mahdollisen rikollisuuden käsitteleminen:

Hän on näet pakomatalla, paossa sivistynyttä yhteiskuntaa. Onko hän sitten rikollinen, onko hän tehnyt murhan? Eikö mitä, ei hän rikollinen ole, hänen suhteensa voivat kaikki poliisit olla rauhallisia. Hänellä on puhdas maine ja kirjat kunnossa, sopii tulla katsomaan. Kyllä Martinmaa olisi voinut Helsinkiinkin jäädä, ei häntä olisi rautoihin pantu. (MM, 6.)

Kertojan kieltämällä näin hanakasti ja monisanaisesti seikan, johon ei ole tarinan näin varhaisessa vaiheessa ollut mitään viitteitä, kertoja oikeastaan myöntää Martinmaan syyllisyyden. Vaikka syyllisyys ei koskekaan toteutuneita väkivallan tekoja, eikä Martinmaasta tule tarinan aikana rikollista saati murhaajaa, on Martinmaa syyllinen väkivallan tendenssiinsä, johon häntä ajaa miehenkunnia ja siihen kietoutuva pyrkimys oman narriutensa välttämiseen. Salin (2002, 59) onkin esittänyt, että paljastava kieltäminen toimii Korpelalla usein kuvitellun tai toteutuneen väkivallan yhteydessä, ja väkivaltaiset pakkomielteet tuodaan esiin torjunnan kautta. Vaikka eksplisiittistä väkivaltaa onkin Korpelan tuotannossa kohtalaisen vähän, ja väkivaltaisuus ilmenee enemmän kiellettyinä ajatuksina, on Korpela nimennyt tappamisen koko tuotantoaan määrittäväksi aiheeksi (ks. Salin 2002, 223). Konkreettisten tekojen sijaan Korpelan tappamisen aihe ilmenee kuitenkin enimmäkseen pohdintana väkivallan potentiaalista, joka koskee erityisesti mieshahmoja. Arto Jokinen (2000, 203) onkin nimennyt miesten väkivallan keskeisimmäksi ilmentymäksi väkivallan potentiaalisuuden.

Kuten tämän alaluvun alussa toin esiin, Arto Jokinen (2000, 217) on muotoillut miesideaalin ja väkivallan suhdetta niin, että väkivaltaisuus ei ole itsessään ideaalin osa, mutta se on silti hyväksyttävä keino saavuttaa ideaali. Martinmaa jää ironisesti miesideaalien hyväksytyjen toteuttamistapojen välimaastoon: hän ei osaa pidättäytyä väkivallasta kokonaan, vaan se täyttää hänen ajatuksensa tiuhaan, mutta toisaalta hänen ei myöskään kuvata tarinan aikana kertaakaan konkreettisesti tekevän väkivallan tekoja. Hän ei siis ole jalo ja synnitön herrasmies, muttei toisaalta myöskään väkivalloin valta-asemansa ottava alfauros. Martinmaalle, joka tahtoo olla suurin sekä hyvydessään että pahuudessaan, tämä ”keskivertomieheksi” jääminen on tuskallista, sillä hän ei tavoita pyyteettömyyttä sen enempää kuin väkivaltatekojen kautta toteutettua häikäilemättömyyttäkään.

Myös *Tunnustuksen* mieshahmot jäävät samankaltaiseen välimaastoon kuin Martinmaa väkivaltaisuudessaan. Erityisesti väkivalta kuuluu olennaisena osana Heikin ja Hessun maskuliinisuuteen. Molemmat fantasioivat erilaisilla väkivallan toteuttamisen mahdollisuuksilla,

mutta uho jääkin vain sanailuksi eikä konkretisoidu teoksi, mikä myös osaltaan ironisoi maskuliinisuuden perinteistä esitystä. Esimerkiksi Heikki puhelee väkivallalla uhkaillen, kun Lammi on eräiden iltamien jälkeen kampittanut Heikin tämän yrittäessä suudella Marjaa väkisin. Heikin pääteltyä yön hämärässä tapahtuneen kampittamisen tekijäksi Lammin, hän uhoaa kosto:

Totisesti, olisi saanut olla kapteenilla kaveri ja kaksikin – ja siinä olisivat syleilleet maata kaikki urhot, koko sakki, kun Heikki olisi vain muutaman kerran huitaissut. Oli, oli hän, Heikki, sellainen poika, että riitti vastusta vanhuksille, niinkuin oli jo tämä kapteeni, ja oli hänessä miehenvastus muillekin, yleensä kelle vain ja missä lajissa hyvänsä. (T, 85.)

Vaikka Heikki korostaa väkivaltaisessa uhopuheessaan jälleen omaa erinomaisuuttaan ja sitä, että pärjäisi tappelussa ketä tahansa vastaan, Heikki ei missään vaiheessa tarinaa päädy väkivaltaisista uhoamisistaan tekoihin, vaan hän pönkittää maskuliinisuuttaan vain ajatusleikeillä väkivallasta. Myös Hessun ajatuksissa on paljon väkivallalla uhkailua, mutta sen sijaan, että hän haaveilisi itse väkivallan toteuttamisesta, hän usein projisoi väkivaltafantasiansa kadonneen isäntänsä Kurkelan tekemiksi. Hessun rypiessä suuttumuksessaan Lammin otettua Hessun paikan Kurkelan tilalla hän tuumii mielessään: ”Ootahan vaan, kun isäntä joutuu! Johan saat, mies, nyrkillä turpaas ja pieksusta perseeseen että rapas lentää.” (T, 11.) Kun Hessun viha Lammia kohtaan kasvaa, väkivaltafantasiat muuttuvat entistä brutaalimmiksi:

Antaapas olla kun isäntä tulee, hän tuumaili, niin kuinkahan käy sitten? Huonosti käy kapteenille, siitä Hessu oli varma. Se tappaa kapteenin. Tappaa ihan varmasti, lyö puukolla heti kun näkee vieraan miehen talossaan, on se semmoinen mies, isäntä nimittäin, Kalle Kurkinen. Tappoi se sodassakin, mitään ei pelännyt. Eikä Hessu muuta niin hartaasti toivo, kuin että isäntä vielä eläisi ja pääsisi pois sotavankina olemasta ja tulisi puukko ojossa kohti kapteenia, joka siihen paikkaan kuolisi kuin lahtikarju. (T, 97.)

Hessun hegemonisen maskuliinisuuden tavoittelu ironisoituu, kun hän kanavoi väkivaltafantasiansa poissaolevaan isäntäänsä eikä uskaltadu sanallakaan, saati nyrkillään, laittamaan Lammille itse vastaan, vaikka kokee mieheydensä säilyttämiseksi tarpeelliseksi uhota väkivallan mahdollisuudella. Projisoidessaan väkivaltaisia toiveitaan isäntäänsä Hessu ei myöskään välitä Kalle Kurkisen todellisesta luonnosta rauhallisena ja rauhaa rakastavana miehenä. Sen sijaan Hessu haaveilee Kurkisen iskevän puukon mieheen, joka vain oleileekin hänen kodissaan. Kadonneen todellisella

luonteella ei ole Hessulle niin väliä, kun hän vain saa purettua väkivalta-ajatuksensa ihailemansa isännän kautta.

Heikin ja Hessun hegemonisen maskuliinisuuden performatiivisuus näkyy siis toimia enemmän maskuliinisen hegemonian diskurssina puheessa. Diskurssi on kulttuurissa jaettu ja yleisesti hyväksytty merkitysjärjestelmä, joka koostuu erilaisista teksteistä (laajasti ymmärrettynä) ja väitteistä (Jokinen 2000, 110–112). Sukupuolikin rakentuu diskursiivisesti erilaisten kulttuuristen neuvottelujen seurauksena, eikä sitä voi pitää esidiskursiivisena (Brunila 2009, 39). Diskurssi ja representaatiot ovat osin päällekkäisiä käsitteitä, mutta representaatiotutkimus keskittyy materialisoituneiden esitystapojen analysoimiseen, kun taas diskurssin tutkiminen on laajempien käsitteiden, skeemojen ja ideologioiden tutkimista (Jokinen 2000, 119). Itse kuitenkin näen, että representaatioiden tutkimus myös edellyttää diskurssien käsittelemistä, koska ne ovat esimerkkejä ideologioiden konkretisoitumisesta. Esimerkiksi tässä tutkielmassa tutkin ensisijaisesti representaatioita eli yksittäisten henkilöhahmojen esittämistä sukupuolisina olentoina, mutta samalla käsitelen väistämättä myös näiden representaatioiden muokkautumiseen vaikuttaneita sukupuolieron diskursseja. Diskurssin käsitettä on kritisoitu siitä, että käsitteessään vallan pitkälti kielellisenä, se saattaa ohittaa vallankäytön materiaalisen ulottuvuuden (ks. Koivunen 1996, 53). Itse kuitenkin näen, että materiaalisen sarron ja syrjinnän osoittamiseksi on tutkittava myös yhtäläisesti diskursiivisia rakenteita. Maskuliinisen hegemonian analysoiminen vaatii sekä sen materiaalisten että diskursiivisten ilmenemismuotojen tunnistamista ja purkamista.

Jokinen (2003, 21) on esittänyt, että hegemoniset diskurssit usein luonnollistuvat puheessa, jolloin position ominaisuudet käsitetäänkin yksilöiden ominaisuuksiksi. Näin ollen miehuuteen liitetyn väkivaltaisuuden ajatellaan olevan sisäsyntyistä mieheydelle eli yksittäisille miehille. Heikin ja Hessun harjoittaman väkivaltadiskurssin aineksia ovat uho, väkivaltakuvasto ja ylikorostunut itsetietoisuus, jotka kumpuavat kulttuurisesta miehuudesta. Huomattavaa on vielä se, että väkivaltafantasia ja uho aktivoituvat Hessun ja Heikin mielessä lähinnä silloin, kun vieras mies on heidän mielestään uhka heidän omalle, vaikkakin kuvitellulle, asemalleen naisten suosiossa. Heikkiä huolestuttaa Lammin ja Marjan lähentyminen, ja Hessu menettää malttinsa aina, kun huomaa Lammin ja Elman pitävän yhtä. Molemmat miehet siis merkitsevät uhkailuillaan ”omaa reviiriään” eli naisia, joiden he katsovat kuuluvan itselleen.

Vielä rajumpia ja toisteisempia väkivaltafantasioita on *Tohtori Finckelmanissa*, jossa teoksen päähenkilö samaistuu kuvitteelliseen, väkivaltaiseen Finckelman-hahmoon, joka sulautuu ajan

kuluessa osaksi hänen omaa persoonaansa. *Tohtori Finckelmanissa* hegemonisen maskuliinisuuden tuottama väkivaltaa ihannoiva ja normalisoiva diskurssi muuttuu myös eksplisiittiseksi väkivallaksi. Teoksen loppupuolella mielisairaalan lääkärinä toimiva päähenkilö oletettavasti raiskaa yhden potilaistaan. Täyttä varmuutta raiskauksen tekijästä ei saada, mutta päähenkilön liallinen vakuuttelu syyttömydestään viittaa nähdäkseni siihen, että väite-negaation mukaisesti päähenkilö kiellon kautta myöntää syyllisyytensä. Päähenkilön ollessa epäiltynä raiskauksesta hän puhuu asianajajalleen: ”Puhuin yleensä kaiken ja puhuin vilpittömästi, omatuntoni oli todella puhdas kuin lumi” (*Tohtori Finckelman*, 250). Päähenkilön painottaessa olevansa ”todella” puhdas omaltatunniltaan herää epäily siitä, miksi päähenkilön tulee niin vakuutella itseään, vieläpä, kun asianajajana toimii hänen hyvä ystävänsä, joka jo lähtökohtaisesti on tohtorin puolella.

Vaikka *Finckelmanin* päähenkilö on aiemmin ilman tunnontuskia huoritellut naisia ja fantasioinut raiskauksista Finckelman-hahmossaan, hän kokee kuitenkin tarvetta peitellä aktuaalista, toteutettua raiskausta ja pahoinpitelyä. Hän ei koe väkivaltaisuudestaan syyllisyyttä ollessaan niin syvällä diskurssissa, jossa naiset ovat olemassa vain miesten haluja varten. Kuitenkin yhteiskunnallisesti miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa pidetään häpeällisimpänä ja pelkurimaisimpana väkivallan muotona, vaikka sitä tapahtuukin paljon (Jokinen 2017, 47). Korpelan tuotannossa tähän väkivallan muotoon liittykin häpeällisyytensä vuoksi eniten kieltoja, jopa *Tohtori Finckelmanissa*, jonka päähenkilö on lähes tunteeton. Myös *Martinmaa*, *mieshenkilön* nimihahmo kokee kaikista väkivaltaisista ajatuksistaan eniten syyllisyyttä naisiin kohdistuvista väkivaltatoiveistaan, vaikka näkee monet muut väkivaltaiset ajatuksensa ongelmattomina. *Tunnustuksessa* Heikki ja Hessu ovat suorastaan ylpeitä omista väkivaltaisista ajatuksistaan, mutta heidän väkivaltafantasiansa kohdistuvatkin muihin miehiin, mikä on kulttuurisesti sallitumpi, jopa kannustetumpi väkivallan muoto (ks. Jokinen 2017).

Martti Grönfors on muotoillut miehuuden ja väkivallan suhteesta seuraavasti:

Väkivalta on keskeinen osa miehistä kulttuuria. Tämä ei tarkoita sitä, että väkivalta ilmaistaan aina fyysisenä aktina, vaan pikemminkin sitä, että opitaan arvot ja asenteet, jotka voivat tuottaa eräänä seurauksenaan myös fyysisistä väkivaltaa. (Grönfors 1994, 72.)

Maskuliininen väkivalta näyttäytyykin Korpelan tuotannossa ennen kaikkea potentiaalina. Grönfors on esittänyt väkivallan potentiaaloin olevan osa miehen identiteettiä, vaikka yksittäiset miehet eivät väkivaltaa harjoittaisikaan (emt, 68). Vaikka Korpelan teoksissa esitetään mieshenkilöitä, jotka

potevat väkivallan potentiaalistaan syyllisyyttä, ja toisia, jotka ovat tästä potentiaalistaan suorastaan ylpeitä, ohjaa erilaisia mieshahmoja sama tausta: he ovat omaksuneet arvot ja asenteet, joissa väkivalta näyttäytyy hyväksyttävänä tai ainakin mahdollisena keinona vahvistaa asemiaan. Grönforsin mukaan väkivalta onkin miesten keino pönkittää ylivaltaansa tai suojella sitä sen ollessa uhattuna (emt, 65).

Kohdeteoksissani väkivalta tai väkivaltaiset ajatukset ovat enimmäkseen miesten aluetta, mutta niissä esiintyy myös hiukan naisten väkivaltaisuutta. *Martinmaa, mieshenkilön* nimihenkilö harrastaa opettajattaren kanssa seksiä vastentahtoisesti oman miehenkunniansa estäessä häntä kieltäytymästä seksistä. Lähtiessään aamuyöllä opettajattaren luota Martinmaa pohtii, onko hän joutunut väkivallan kohteeksi. Lukijakin jää kysymyksen suhteen epätietoisuuden valtaan, sillä Martinmaan hetkellisen ahdistuksen jälkeen on hän jo ennen kotiinsa pääsemistä jälleen voimantunnessaan epämiellyttävästä kokemuksesta huolimatta. Opettajattaren mahdollinen väkivaltaisuus on kykenemättömyyttä tai haluttomuutta huomata, ettei Martinmaa tahdo seksiä. *Tunnustuksessa* naisten väkivaltaisuutta esitetään Marjan kautta. Hän on kateellinen äidilleen saatuaan selville tämän seksisuhteen Lammiin. Äidin ja tyttären ollessa hakemassa lampaita saaresta kesän jälkeen vene kaatuu, ja Elma on uimataidottomana lähellä hukkumista. Marja ei yritäkään vihoissaan auttaa äitiään, vaan ui vain itse rantaan, ja myöhemmin Marja myöntää itselleen myös sen, että kaatoi veneen tahallaan. Marja kuitenkin tunnistaa itsessään oman väkivaltaisuutensa, tuntee siitä syyllisyyttä ja kohtaa väkivaltaisuutensa tunnustamalla tekonsa lopulta äidilleen. Marjan väkivalta on ohimenevää ja melko passiivista, sillä veneen kaataminen on puoliksi vahinko, vaikka Marja myöhemmin reflektoi sen olleen tarkoituksellinen teko. Aktiivisin väkivaltaisen naisen kuvaus Korpelan teoksissa on *Tohtori Finckelmanissa*, jossa Lili ampuu tuoreen aviomiehensä hääyönään.

Merkille pantavaa on se, että naisten väkivaltaisia ajatuksia tai tekoja ei ironisoida Korpelan tuotannossa lainkaan. Vain miesten harjoittama väkivalta saa osakseen ironiaa. Esimerkiksi edellä kuvaamassani *Tunnustuksen* kohtauksessa, jossa Elma on hukkumaisillaan, kertoja kuvaa Lammin reagoimista tilanteeseen varsin kriittisesti:

Ja tämä [Lammi] seisookin vielä, hän on sivistynyt henkilö ja harkitsee. Hän on kuin kivettynyt paikoilleen. Elma siellä taitaa hukkua, taitaa mennä asiat niinkuin pitääkin – joskus myöhemmin hän muistaa, että hänen tajuntaansa oli tuolla kriittisellä hetkellä välähtänyt tuollainen hirveä ajatus. Mutta kauan ei Lammikaan seiso eikä mieti, Markkasen juoksu on

herättänyt hänetkin toimimaan. Henki on kysymyksessä, on syytä mennä, on pakko mennä.
(*T*, 162–163.)

Lammi pohtii, että Elman kuolema voisi ratkaista epämurkavan tilanteen, jossa Elma on tullut raskaaksi avioliiton ulkopuolella. Lammin epärointi pelastaa Elma kuvataan ironisesti harkitsevaisen ja sivistyneen ihmisen hillityksi käytökseksi eikä pelkuruudeksi. Kun Lammi lopulta saa itsensä liikkeelle ja Hessun avuksi auttamaan veden varassa olevia naisia ja lampaita, hän lähtee vain ulkoisesta pakosta: ”on syytä mennä, on pakko mennä”. Todellista halua auttaa lähimmäisiään Lammilla ei ole. Mieshenkilöhahmojen väkivalta näyttäytyy harkitumpana ja julmempana kuin naishenkilöhahmojen, minkä vuoksi ironia kohdistuu väkivaltakontekstissa nimenomaan miehiin. Marja tajuaa väkivaltaiset motiivinsa vasta tilanteen jälkeen ja veneen kaataminen oli enemmän alitajuinen impulssi kuin harkittu teko (*T*, 168–169). Opettajatar taas ei edes vaikuta huomaavan, että hän toiminnallaan aiheuttaa Martinmaalle hyväksikäytetyn tunteen. *Tohtori Finckelmanissa* Lili ampuu miehensä mielenhäiriön vuoksi ja päätyy pitkäksi ajaksi psykiatriselle osastolle. Naisten väkivaltaa siis esiintyy Korpelan tuotannossa myös, mutta se näyttäytyy melko harkitsemattomana miesten väkivallan rinnalla. Opettajattaren tai Lilin ei kuvata edes ajattelevan väkivaltaa, vaan kerronta tuo esiin vain itse teot, ja Marjakin pohtii tietoisesti omaa väkivaltaansa vasta tilanteen jälkeen. Mieshenkilöhahmojen väkivaltaisuus taas tulee ilmi enemmän harkittuina väkivaltafantasioina ja Lammin tapauksessa ”sivistyneen ihmisen” kylmänä harkintana jättää Elma hukkumaan Lammin omien ongelmien ratkaisemiseksi.

Kohdeteokseni käsittelevät maskuliinisen väkivallan normalisointia sitä ironisesti tarkastellen. *Martinmaa, mieshenkilössä* maskuliinista väkivaltaa normalisoidaan esimerkiksi kohtauksessa, jossa Martinmaa kuulee yhden Mäenkylän miehistä, Josuan, pahoinpidelleen vaimoan. Martinmaa on aikeissa ojentaa Josuaa tästä, mutta tavatessaan köyhän ja surkuteltavan miehen, Martinmaan käykin Josuaa sääliksi. Martinmaa ei moiti Josuaa, kai ajatellessaan miehen oman kurjuuden ja köyhyyden olevan riittävä syy muiden pahoinpitelemiselle. Väkivalta näyttäytyy siis helposti oikeutettuna ja joissain tilanteissa jopa toivottuna. *Tunnustuksessa* Marja on imarreltu siitä, että miehet tappelevat hänen vuokseen: ”Marja oli jotenkin epävarma ja häntä ujostutti, vaikka hän oli pitkä ja solakka ja hyvintehty mekko yllä ja vaikka tiesi, että hänen tähtensä miehet tappelevat, esimerkiksi kapteeni Lammi” (*T*, 86). Miesten väkivaltaisuus esitetään siis henkilöahmojen taholta hyväksytyksi, jos väkivaltaisesti käyttäytyvä mies esimerkiksi tappelee asemastaan naisten suosiossa tai näyttäytyy itse olosuhteiden uhrina.

Tässä luvussa olen analysoinut kohdeteosteni sukupuolirepresentaatioita ja keskittynyt erityisesti sukupuolittuneen väkivallan kuvaukseen. Väkiältä on sekä materiaalista että diskursiivista (Hearn 1994, 251), mikä näkyy kohdeteoksissani väkivallan esittämisessä sekä konkreettisina tekoina että väkivaltaa normalisoivina diskursseina. Vaikka kohdeteoksissani esitetään lopulta melko vähän materiaalista väkivaltaa, väkivallan diskurssi on osa mieshenkilöhahmojen identiteettiä ja ilmenee väkivaltakuvastona henkilöhahmojen ajatuksissa. Olen tässä luvussa käsitellyt seksuaalista väkivaltaa kohdeteoksissani, mutta seuraavassa luvussa keskityn muihin seksuaalisuuden representaatioihin *Martinmaa, mieshenkilössä* ja *Tunnustuksessa*.

3. Seksuaaliset sukupuolet

Tässä luvussa tarkennan sukupuolisten ihanteiden ja niiden saavuttamattomuuden käsittelyä seksuaalisuuteen. Sukupuoliroolit asettavat *Martinmaa, mieshenkilössä* ja *Tunnustuksessa* henkilöhahmoille rajoituksia myös seksuaalisuuden toteuttamisen suhteen. Sekä nais- että mieshahmoilla on jonkinlaisia siveellisyyden ihanteita seksuaalisuuteen liittyen, mutta harva ylittää ideaaleihinsa. Vaikka henkilöhahmojen seksuaalinen käyttäytyminen on teoksissa kuvattu sotien jälkeiseen Suomeen sijoittuvana yllättävän vapaaksi, ovat he varsin tietoisia siveyden vaateesta yhteiskunnassa. Tätä ideaalia kuitenkin rikotaan, välillä syyllisyyden vallassa ja välillä ”luonnonmukaisena” seikkana.

Korpelan kirjoittaessa tuotantonsa Suomi oli juuri toipumassa talvi- ja jatkosodasta. Nykyäänkin naisten ja miesten seksuaalisuutta säännellään yhteiskunnallisesti eri tavoin, mutta kaksinaismoralismi kukoisti paljon voimakkaampana sota-aikana ja välittömästi sodan jälkeen. Naiset velvoitettiin siveystalkoisiin etenkin jatkosodan aikaan, jolloin pidättäytyminen seksistä muiden kuin oman aviomiehen kanssa nähtiin isänmaallisuutta lujittavana tekona. Kotirintaman odotettiin olevan samalla ”siveysrintama”. Kaksinaismoralismi tulee esiin siinä, kuinka miehet iloitsivat kyllä, kun vastaan sattui seksiä haluava nainen, mutta nämä naiset eivät saaneet miehiltä arvostusta, vaan yleensä lähinnä halveksuntaa. Seksiä etsiviin miehiin taas suhtauduttiin hyväksyen. (Näre 2016, 23–24.) de Beauvoir (2011, 159) on myös tuonut esiin tämän seksuaalisen kaksoisstandardin: ”Naisen on suojeltava hyveellisyyttään ja kunniaansa. Jos hän ”antaa periksi” tai ”lankeaa”, muut halveksivat häntä, mutta hänen valloittajaansa he ihailevat silloinkin, kun moittivat tätä.” Vaikka miesten irtosuhteet saatettiin siis nähdä moitittavina, ei niitä tuomittu, eikä miestä leimattu seksin johdosta ”langenneeksi” kuten nainen samassa tilanteessa.

Sotien aikaan siveystalkoot, jotka koskivat käytännössä vain naisia, nähtiin kansakunnan moraalista ryhtiä ylläpitävinä (Näre 2016, 189). Sota-aika oli poikkeusoloissaan askel kohti sallivampaa seksuaalimoraalia, mutta julkisessa tilassa naisten tuli yhä vaieta seksuaalisuudestaan, eikä sodan jälkeisessä muisteluperinteessä ole juuri tietoa naisten seksuaalisuudesta näiltä ajoilta (emt, 25). Sodan sekoitettua perinteisiä sukupuolten asemia seksuaalisuuden, perheen ja työn alueilla sodan jälkeen keskityttiin propagoimaan vanhoja arvoja, jotta siveystilanne palautuisi sotia edeltäneelle tasolle (emt, 27).

Tätä historiallista taustaa vasten tuon esiin naisten ja miesten toisistaan poikkeavia seksuaalisuuden mahdollisuuksia sotien jälkeiseen Suomeen sijoittuvissa kohdeteoksissani. Luvussa 2.1 käsittelin jo lyhyesti sitä, kuinka kohdeteosteni mies- ja naishahmojen sukupuolet asettavat hahmoille erilaisia odotuksia seksuaalisuuden suhteen ja kuinka erilainen merkitys seksuaalisuudella on mies- ja naishahmojen ihanteiden toteutumiselle. Miesten tulee todistella olevansa hyviä miehiä lukuisilla eri osa-alueilla, kun taas hyvä naiseus rakentuu teoksissa pääasiallisesti seksuaalisuuden ja sen toteuttamisen – tai enemmän onnistuneen suitsimisen – varaan. Miehillä myös sallitaan kohdeteoksissani enemmän seksuaalista vapautta, vaikka heidän eivät ole täysin vapaita siveellisestä ihanteesta. Hyvän naiseuden kietoutuessa hyvää miehuutta voimakkaammin seksuaalisuuteen aloitan analyysini naishahmoista, mistä etenen vertaillen miesten seksuaalisuuden kuvaukseen.

3.1 ”Että hän voikin tällaisia ajatella!” – Naisten seksuaalisuus

Koska *Tunnustuksessa* kaksi teoksen päähenkilöistä on naisia ja naisille siveysihanne on paljon miehiä voimakkaampi, aloitan analyysini *Tunnustuksesta*. Sekä Elman että Marjan tajunnankuvauksessa seksuaalisia ajatuksia leimaa aina niiden rinnalla kulkeva syyllisyys ja häpeä. Kun *Tunnustuksen* miehillä seksistä puhuminen ja sen ajatteleva on melko luontevaa, naishahmot sen sijaan verhoavat seksuaaliset halunsa usein kierto- ja kieltoilmauksiin. Elma ja Marja ajattelevat oman seksuaalisuutensa olevan sopimatonta, syntiäkin, mutta toisaalta luonnollista.

Voimakkainta häpeää omasta seksuaalisuudestaan kokee Elma, joka on nostettu sotasankarimiehensä vuoksi itsekin eräänlaiseksi sankariksi. Elma kuvataan ”sotaleskeksi numero yksi” (*T*, 67), eikä hänen taholtaan ”tule kysymykseenkään vieraat miehet ja sopimattomuus” (*T*, 11). Sotasankarin puolisona Elman on itsekin edustettava kunniallisuutta. Elma on aluksi tuntenut iloa asemastaan muiden yläpuolella, mutta yhteisön hänelle asettama säädyllisen naisen sädekehä osoittautuukin taakaksi. Elma huomaa haluavansa olla vain ”aivan tavallinen nainen”:

Kaikkea ne puhuvatkin, papit. Hän – Elma – ei ole mikään suuri ihminen eikä esikuva, hän on vain nainen, aivan tavallinen nainen. Sellainen hän haluaakin olla, puhukoot papit mitä tahansa. Ja Elma tunsikin katkeruutta sen johdosta, että rovasti oli sanonut häntä ”suureksi” ja

”ihmiseksi” ja korottanut hänet niin korkealle, että sieltä ei enää uskaltanut pudota alas. (T, 71.)

Muut sotalesket herättävät Elmassa kateutta, koska heitä ei ole yhteisön paineesta nostettu esikuviksi, vaan he voivat toimia vapaammin muiden mielipiteistä välittämättä. Muut lesket silmäilevät miehiä, menevät uusiin naimisiin ja saavat jopa aviottomia lapsia, mutta Elmalla tuollainen ”ei olisi tullut kysymykseenkään” (T, 68). Muiden leskien toimia katsotaan paheksuen, mutta toisaalta ymmärtäen. Naisten seksuaalisuuden ei siis katsota olevan täysin tuomittavaa, mutta kyläyhteisö näyttäisi tarvitsevan ”huonojen” tai tavallisten naisten rinnalle mallikansalaisia, ”taattuina naisia” (T, 65).

Elman seksuaalinen pidättyväisyys hänen miehensä kadottua on Elmalle ikään kuin rooli, ”raskas osa, synnittömän naisen osa”, joka täytyy ”näytellä loppuun” (T, 71). Roolin ja näyttelemisen käsitteet tuovat erityisen selvästi esiin Butlerin ajatuksen sukupuolesta performanssina. Butler käyttääkin sukupuolen performoimisesta myös suoraan teatterillisuuden nimikettä (Butler 2006, 36). Naiseen ja feminiinisyyteen liitetyn siveyden odotuksen kuvataan olevan Elmalle suorittamista. Siveellisyyden paine on Elmalle vieläpä kahtalainen, ja siksi niin raskas. Tässä käsitän siveellisyyden sen käsitehistoriallista taustaa vasten sanan kahden ajallisesti tuoreimman merkityksen kautta. Siveellisyys voidaan nimittäin nähdä sekä poliittisena, moraalisenä että seksuaalisuuden häveliäisyyden terminä (Pulkkinen & Sorainen 2011, 12). Nykyisin siveellisyyttä ei käsitetä enää sen vanhan poliittisen konnotaation kautta, mutta kaksi muuta merkitystä ovat käsitteessä yhä läsnä. Siveellisyys kantaa paitsi seksuaalisen pidättyväisyyden merkitystä myös ajatuksen yleisesti arvostetusta ja moraalisenä pidetystä toiminnasta. (Emt, 17.) Siveellisyys merkitseekin Elmalle sekä seksuaalista häveliäisyyttä että yleisesti moraalisen moitteettomuuden vaadetta sotasankarin vaimona.

Elman tajunnankuvauksessa Elma kuitenkin esitetään hyvinkin seksuaalisena naisena. Elma kokee olevansa ”nainen kiireestä kantaan” ja näkee ruumiinsa ”olevan luodun nimenomaan miestä varten” (T, 70). Elma muistelee kaiholla, kuinka hänen ympärillään on nuoruudessa – ennen pyhimyslesken leimaa – parveillut miehiä, ja kokee olevansa elossa vasta miesten ihailun kautta. Pitkän seksittömän kauden jälkeen Elma tunteekin jälleen elämäniloa vasta aloitettuaan suhteen Lammiin. Elma onkin se, jonka aloitteesta salasuhte varsinaisesti alkaa, kun Elma kertoo yksinäisyydestään ja painautuu kaipuussaan Lammia vasten (T, 95, 101). Naisten seksuaalisuutensa toteuttamisen mahdollisuuksiin liittykin kahtalainen hankaluus. Koska ajatus naisten seksuaalisesta

itseääräämisoikeudesta on historiallisesti niin tuore, naisten on omaa koskemattomuuttaan suojatakseen täytynyt olla varovaisia seksuaalisuuden suhteen, sillä kieltäytyminen seksistä on ollut vaikeaa seksuaalioikeuksien ollessa heikot. Toisaalta kaksinaismoralistisessa kulttuurissa naisten on pitänyt suojella oman ruumiinsa ja psyykeensä lisäksi myös mainettaan, joten myös myöntävä vastaus seksiin on ollut haastavaa ja stigmatisoivaa. Kulttuuri ei olekaan kannustanut naisia toteuttamaan seksuaalisuuttaan vapaasti, tarkoittipa se sitten seksistä kieltäytymistä tai sen haluamista. (Juvonen 2006, 74.) Kohdeteoksissani naishenkilöhahmojen ongelma on enimmäkseen seksuaalisen halun toteuttamisessa. Vaikka Elma päätyykin aloittamaan suhteen Lammin kanssa ja toteuttaa näin seksuaalisuuttaan, painaa hänen mieltään alituinen stigman pelko. Tässä pelossaan Elma koettaa säilyttää syyn seksisuhteesta kokonaan Lammin harteille:

Hän oli kapteenille katkera siitä että tämä oli hänet vietellyt ja saattanut lankeamaan, hänet, kunniallisen naisen. Kovasti hän tosin oli pyristellyt ja rimpuillut vastaan. Mutta minkäs vahvemmalleen voi, Elma koetti uskotella itselleen kyynelten taas valuessa pitkin poskea. (*T*, 192.)

Elma ei halua myöntää seksuaalista haluaan edes itselleen, ja kohtaaminen toimii jälleen itsepetoksellisen ironian keinoin (ks. luku 2.2). Elma haluaa käsittää itsensä kunniallisena, vaikka on teoillaan rikkonut yhteisön kunniallisuuden käsityksiä vastaan. Ilman sukupuolieron painetta ja naisten seksuaalisuuden valvomista Elma olisikin varmaan seksuaalisesti varsin aktiivinen. Vietettyään ensimmäisen yönsä yhdessä Elman kanssa Lammi hämmästelee, kuinka ”niin täydellisesti ja varauksettomasti vain harva nainen pystyy antautumaan” (*T*, 101). Elma ja Lammi ovat ”syleilleet koko yön herkeämättä” (*T*, 101), mutta Lammi näkee Elman silti ennen kaikkea antautuneen hänelle, mikä kuvastaa naisten passiivisena käsittämistä. Hélène Cixous (2013, 71–73) onkin tuonut esiin, kuinka kulttuurimme rakentuu vastakohtapareille, joissa nainen liitetään aina passiivisuuteen ja mies aktiivisuuteen. Cixous (emt, 73) menee jopa niin pitkälle, että väittää: ”Joko nainen on passiivinen tai häntä ei ole.” Jos nainen ei siis asetu passiivisuuden odotukseen, ei hänen asemaansa välttämättä tunnusteta. Itse näen naiseuden rajojen olevan ja olleen vähemmän ehdottomia, vaikkakin arvottavia: nainen ei menetä naisuuttaan olemalla aktiivinen, mutta hänet voidaan mitätöidä poikkeukseksi, kunhan yhteisössä on naisia, jotka sopivat täydentämään sukupuolisten binäärioppositioiden dikotomisesti rakentunutta naisuutta. *Tunnustuksessa* kyläyhteisö katsoo läpi sormien naisten sodan jälkeen vapautunutta seksuaalista käyttäytymistä, sillä heillä on sotasankarittarensa, jotka voi kohottaa siveän naiseuden toteumeiksi.

Vaikka Lammi tahtoo käsittää Elman antautujana, käy lukijalle ilmi, että Elma kokee olevansa seksuaalisesti ennemmin aktiivinen ja ”liikaa”, vaikka koettaa esittää kunniallisen ja passiivisen naisen rooliaan. Kuitenkin jo Elman muistellessa avioliittoaan, käy kiertoilmauksin ilmi, kuinka Elma on ollut liitossa seksuaalisesti halukkaampi osapuoli:

Olikohan hän, Elma, ollut toisenlainen kuin olisi pitänyt? Mutta minkäs hän sille voi että oli niinkuin oli, aina oli ollut valmis kaikkeen – paha kyllä oli moittinutkin miestään siitä, että tämä ei ollut kyllin kiihkeä eikä rakastanut häntä riittävästi. Mutta mistäs hän niin tarkkaan tiesi, miten avioliitossa tulisi olla, ei ollut lukenut kirjoja eikä saanut neuvoja keltään, oli elänyt vain luontonsa mukaan. Vai olisiko pitänyt olla pidättyvämpi ja ajatella enemmän henkisiä asioita, henkisiä ja hengellisiä – no, onpahan nyt saanut ajatella niitä senkin edestä ja pidätellä itseään pahasta. (T, 72.)

Elma kokee huonommuutta suhteessa puolisoonsa, joka keskittyy ennemmin henkisten asioiden pohdiskeluun kuin ruumiin himojen täyttämiseen. Elman kuvataan olleen ”*aina valmis kaikkeen*” (kursiivi TS), mikä korostaa hänen seksihalujensa voimakkuutta. Elma pohtii ironisesti, että miehensä kadottua ja yksin jäätyään hän on saanut ”pidätellä itseään pahasta”, mutta sävy on katkera. Elma ikään kuin kaiuttaa pidättyväisyyteen kannustavaa diskurssia suhtautuen ironisesti ajatukseen siitä, että hänen seksuaaliset halunsa katoaisivat hengellisiä miettimällä. Dan Sperber ja Deirdre Wilson ovat pyrkineet selittämään ironiaa kaiuttamisen kautta. Jonkun tai joidenkin toisten mielipiteen esittämällä puhuja voi tuoda oman poikkeavan näkemyksensä tai asenteensa esiin ironisoiden näin alkuperäisen lausunnon. Ironisoiminen tapahtuu ottamalla kielteisellä asenteella etäisyyttä kaiutettuun ilmaisuun. (Sperber & Wilson 1986, 239.) Elma reflektoi kriittisesti siveystalkoiden diskurssia todetessaan: ”onpahan nyt saanut ajatella niitä senkin edestä” osoittaen turhautumistaan ainaiseen sotelesken pyhään rooliinsa, jossa ei muuta mahdollisuutta olekaan kuin hengellisten asioiden parissa askarointi.

Pidättäytyminen seksistä on Elmalle tuskallista. Elman puoliso, Kalle, korotetaan kirjassa taas yli-ihmiseksi, jota ruumiin halut eivät liikuta. Samanlainen aviopuolisoiden seksihalujen epätasapaino esiintyy *Martinmaa, mieshenkilössä*, jossa Karhalan isäntä kuvataan ruumiillisuudesta piittaamattomaksi yli-ihmiseksi ja tämän vaimo, Meri, tyytymättömäksi miehensä saavuttamattomaan olemukseen. Tämä saavuttamattomuus liittyy toisaalta seksiin ja toisaalta miehen analyttisen etäiseen luonteeseen yleisesti. Meri syyttääkin miestään siitä, että tämä asettuu muiden yläpuolelle ja tavoittamattomiin:

Sinä olet erilainen kuin muut miehet. Katsot kaikkea ylhäältä kuin Jumala ja kuvittelet olevasi yli-ihminen, jota mitkään tavalliset asiat eivät liikuta. Mietiskelet vain ja erittelet, erittelet. Joskus minusta tuntuu, että sinä ikään kuin otat käteesi toisen ihmisen sielun, tarkastelet sitä, käänntelet, pyörittelet sitä kämmenelläsi ja kyllyiksi katseltuasi heität sen menemään - tarpeeton näyte, ajattelet sinä, sinä et enää sitä tarvitse. Mutta minä en ole sellainen, huomaa, minä olen tavallinen ihminen, nainen, olen sen kai sinulle jo ennenkin sanonut. (MM, 182.)

Myös *Martinmaa, mieshenkilössä* tavallisen naisen rooli linkittyy siis seksuaaliseen haluun. Suhtautuminen seksuaalisuuteen onkin sekä *Martinmaa, mieshenkilössä* että *Tunnustuksessa* kahtalainen: toisaalta seksuaalisuus nähdään tavallisena viettinä ja toisaalta tästä tavanomaisuuden tunnistamisesta huolimatta etenkin naishahmot pyrkivät kitkemään seksuaalista haluaan, joka nähdään yhteisössä syntisenä. Kuitenkin tätä ”syntisyyttä” samalla jossain määrin ymmärretään, vaikkei sitä hyväksyttäisi. Esimerkiksi eräs Mäenkylän naisista, Elviira, kuvataan ”huonomaineiseksi naiseksi, ei suinkaan halusta syntiin ja siveettömyyteen vaan koska hänellä on niin kiihkeä veri” (MM, 157). *Tunnustuksessa* Elman seksuaalista halukkuutta selitetään vastaavasti sillä, että ”hänellä oli sellaisen veret, isiltä perityt” (T, 147). Seksuaalisuus esitetään siis osin hallitsemattomaksi suvun perinnöksi. Merin puheenvuorossa hän liittää seksuaalisen halun etenkin naiseuteen kuuluvaksi, kun Meri tähdentää miehelleen ”minä olen tavallinen ihminen, *nainen*” (kursiivi TS) kuin pelkkä ihmisyyteen vetoaminen ei selittäisi Merin miehelle, miksi hän tahtoo suhteesta läheisyyttä. Sukupuolijärjestelmässä, joka käsittää naisen miestä ruumiillisempänä (esim. Cixous 2013, 55), nainen voidaankin nähdä alttiimpana seksuaaliselle ”verenperinnölleen”. Yli-ihmis-Karhala, joka romaanin mieshahmoista pääsee lähimmäs rationaalisen ja analyttisen maskuliinisuuden ihannetta, näkee seksin kuitenkin ”hetkellisenä” ja ”tympäisevänä” tunteiluna (MM, 179), mikä ajaa Merin epätoivoiseksi.

Meri haaveilee olevansa uskollinen vaimo, mutta päätyy avioliittoonsa tyytymättömänä fantasioimaan muista miehistä:

Ja joskus vuoteessa valvoessaan hän, Meri, aviovaimo, oli saattanut ajatella, että olisipa hänen miehensä tilalla toinen mies, huoleton, alkuperäinen, vähemmän älykäs, aivan tavallinen mies, tai vielä enemmän: raaka ja karkea mies, aivan toisenlainen kuin hänen oma miehensä. Ja hänen ruumiinsa oli värissyt, kätensä vapisseet, kun hän oli ajatellut tuota outoa muukalaista, joka oli vähitellen saanut Martinmaan epäsäännölliset piirteet ja tämän karkean äänen.

Hän oli hätkähtänyt silloin, sellaisina hetkinä. Hänestä oli tuntunut, että hän oli syntinen nainen ja petollinen aviovaimo, epäsideellinen ja hirveän tuomion saava. [– –] Hän oli rukoillut palavasti Jumalaa, että hän olisi kuten muutkin naiset, side ja uskollinen ja rakastaisi vain omaa miestänsä, yhtä ja ainoata. (MM, 76.)

Vaikka ”tavallinen naiseus” asettuukin *Martinmaa, mieshenkilön* – samoin kuin *Tunnustuksen* – laajemmassa kerronnassa juuri inhimilliseksi erehtyvyydeksi, Merin sukupuolittuneessa seksuaali-ihanteessa muut naiset ovat sideitä ja uskollisia aviomiehilleen, ja Meri kokee tuskaa ymmärtäessään, että hänellä on seksuaalista halua aviovuoteen ulkopuolella. Sekä *Tunnustuksessa* että *Martinmaa, mieshenkilössä* vaimojen ratkaisu on koettaa tukahduttaa ”syntisyytensä”. Naistapaisesti Meri jopa pyrkii olemaan miehelleen ”alamainen kaikessa”, mutta huomaa aina vain ajattelevansa ”aivan luvattomia” (MM, 76).

Usein naisten luvattomiksi kokemat ajatukset seksistä verhotaan kerronnassa kierto- tai kieltoilmaisuihin. Viittaukset seksiin tulevat usein esiin ennemmin vaikenemisena kuin suorana puheena. Tekstin aukot ja ristiriitaisuudet paljastavat usein sen ideologiasta enemmän kuin eksplisiittinen sisältö (ks. Moi 1990a, 112). Hiljaisuus, karttelu ja vaikeneminen tuovatkin esiin naisten osaa sukupuolieron määrittelemässä passiivisessa roolissa. Esimerkkinä tästä vaikenemisen kautta vihjaamisesta toimii *Tunnustuksen* kohta, jossa Marja on Heikin kanssa kaupungissa seuraamassa keihäänheittokilpailua.

Mutta kun hän näki, kuinka miehet sitten kilpailussa juoksivat keihäs ojossa pitkin kenttää, niin hänelle oli tullut mieleen kapteeni Lammi, oli väkisinkin, hän ei ollut voinut sille mitään. Hän oli hävennyt omia ajatuksiaan, oli vilkaissut ympärilleen, että huomasiko kukaan. Kukaan ei onneksi huomannut. Hän tunsu itsensä hyvin syntiseksi, hän ei oikeastaan ollut Annikkia parempi, kun hänelle tällaisia tuli mieleen, näin sopimattomia. Että hän voikin tällaisia ajatella! (T, 104–105.)

Eksplisiittisesti lainauksessa kuvataan Marjan häpeän nousevan Lammin ajattelemisesta, mutta kontekstista käy ilmi, että Marjan häpeä nousee nimenomaan siitä, että hän ajattelee Lammia seksuaalisesti. Marja on miettinyt Lammia monet kerrat aiemminkin, ennemmin suuren onnen kuin syyllisyyden tuntein, joten häpeä tässä kohdassa ei johdu pelkästään miehen ajattelemisesta, vaan hänen ajattelemisestaan seksuaalisesti haluttavana. Kentällä ”keihäs ojossa” juoksevat miehet tuovat Lammin Marjan mieleen, ja tämän fallisen symbolin myötä Marjan ajatukset ovat kulkeutuneet

Lammin sukuelimeen. Marjan fokalisoitua ohjaa kuitenkin sukupuolieron mukainen ihanne naisen siveydestä, ja kerronta tuo ”syntisen” ajatuksen esiin juuri kiellon ja vaikenemisen kautta.

Marjan seksuaalisia toiveita kuvataan vaikenemisen lisäksi myös väite-negaation avulla:

Marja huomasi heti alkuun, että kapteenissa oli jotakin, jota ihmisessä täytyykin olla, ennen kuin sen voi osapuilleen hyväksyä. Ei niin, että hän olisi kapteenia tosissaan ottanut ja toivonut jotakin vakavaa tai suurta ja ihmeellistä tältä taholta, olihan kapteeni niin vanha jo, ja hän, Marja, niin nuori. (T, 57.)

Jos Marja ei haaveilisi Lammista, ei halun kiellolle olisi tarvetta, mutta juuri kieltämällä Marjan todellinen toive suhteesta Lammiin tulee esiin. Marjan seksuaalisen kiinnostuksen kieltäminen vielä korostuu, kun kiellon esiin tuova virke alkaa kohosteisesti kieltosanalla, ja torjutut toiveet esitetään ”ihmeellisinä”. Väite-negaatio on yksi Korpelan keinoista kuvata henkilöihahmojen, etenkin naishenkilöihahmojen, ristiriitaa seksuaalisen halun ja siveysihanteen välillä. Väite-negaation avulla halua joko lievennetään, kuten edellisessä sitaatissa, tai pyritään kokonaan kieltämään. Tästä esimerkkinä toimii kohta *Martinmaa, mieshenkilöstä*, jossa Merin seksuaalinen kiinnostus Martinmaata kohtaan kuvataan kiertoteitse, kun Meri pohtii, miten Martinmaa on päätenyt hänen kotikyläänsä:

Vai onko aivan pelkkä sattuma, että hän on nyt täällä? Siinä tapauksessa: yhdentekevää hänelle, Merille, koko lossarin poika, hänellä puolestaan ei ole mitään sanottavaa Martinmaalle, hänellä on oma miehensä, hyvä mies onkin... [—]

Ja olkoon sattuma! Hän ei välitä koko Martinmaasta, Martinmaa ei vähimmäskään määrässä kiinnosta häntä enää...

Onko sitten aikaisemmin kiinnostanut? Tuskinpa, ei aikaisemminkaan, ei milloinkaan! (MM, 71–72.)

Merin kiihkeät kiellot hänen mahdollisesta kiinnostuksestaan Martinmaahan ironisoituvat hänen joutuessaan myöhemmin myöntämään rakastumisensa ja seksuaalisen halunsa. Kieltoilmauksia tutkinut Sakari Katajamäki (2000, 140) korostaa, että asioiden kieltäminen on eräässä mielessä vielä vaikenemista paljastavampaa. Kieltoilmaukset nostavat esiin yksilön tai yhteisön kiellettyjä toiveita, ja kielletty asia tuodaan kiellon kautta mentaalisesti läsnä olevaksi, jolloin kieltäminen esittää myös sen, millä tavalla jokin asia voisi olla (emt, 140–141). Merin kieltäessä hanakasti vähäisimmänkään kiinnostuksen Martinmaahan tulee tekstissä esiin itse asiassa mahdollisuus, että Meri välittää

Martinmaasta. Ironian tehoa Merin kieltoja kohtaan lisää vielä Korpelan runsaasti huutomerkkejä sisältävä tyyli, joka edellisessä sitaatissa paljastaa Merin olevan kaikkea muuta kuin välinpitämätön Martinmaan tekemisien suhteen. Linda Hutcheonin (1994, 154–155) mukaan erilaiset typografiset merkit, kuten huutomerkit, voivatkin toimia ironian signaaleina pysäyttäen lukijan miettimään kirjoittajan todellisia tarkoitusperiä.

Kohdeteosteni kirjoitusaikoihin naisia uhkasi alituinen maineen menettämisen pelko kapean siveyskäsitteiden vuoksi. Useat naiset oppivatkin sodanaikaisessa ja sen jälkeisessä Suomessa itse säätelemään käytöstään taidokkaan normatiivisesti ilman, että ulkopuolisten tarvitsi erikseen korostaa heille siveyden merkitystä. (Näre 2016, 197.) Kohdeteoksissani ei kuvatakaan ulkopuolisten toimia naisten siveyden varmistamiseksi. Nämä ovat sisäistäneet siveystalkoiden ihanteen niin hyvin, että sättivät itse itseään ideaalista hairahtumisesta. Tämän lisäksi *Tunnustuksessa* Marja ja Elma vahtivat toinen toistensa siveyttä, mutta siveyden valvomisen taustalla vaikuttaa myös tyttären ja äidin välinen kateus Lammin suosiosta. Esimerkiksi Elman seksuaalinen halu jälleen ironisoidaan, kun hän koettaa uskotella itselleen, että harrastaa Lammin kanssa seksiä vain säästääkseen Marjan lankeamisen samaan mieheen:

Ja entäs kun äiti oli pyytänyt lauantaina tyttärtään kantamaan vedet saunaan, niin oli Marja pannut uimapuvun ylleen oikein näytelläkseen itseään kapteenin edessä, joka oli ollut töissä siinä lähellä. Se oli ollut Elman mielestä hyvin sopimatonta, hänen oli ollut vaikea hillitä itseään ollakseen siitä huomauttamatta tyttärelle. Ja nyt tämä huuto vielä! Eipä sillä että olisin Marjalle mustasukkainen, vakuutteli Elma omassa mielessään, ei ollenkaan sen puolesta. Mutta äitinä minun on suojeltava tyttärtä, sitä tämä vain on, hän uskotteli itselleen. Ja minä teen sen, teen vaikka oman ruumiini avulla, hän sanoi puolustellen omaa lankeemustaan. (*T*, 120.)

Marja taas toivoo äidiltään samaa sankarilesken roolia kuin muut kyläläiset. Marjan pohtiessa, ajattelevatko kaikki naiset joskus seksiä, hän ahdistuu aiheesta ja toivoo: ”Ei ainakaan äiti, hän ajatteli sitten saadakseen jotakin turvaa siitä, että oli edes joku, ehdoton ja puhdas ja muita parempi” (*T*, 105). Heti tämän jälkeen Marjaan iskee kuitenkin epäily äitinsä siveydestä, kun hän muistaa äitinsä ja Lammin olevan kotona kahden. Marja palaakin kotiinsa mahdollisimman nopeasti vahtimaan äitinsä pysyvän ”puhtaana”. Lammin ja Elman seksisuhteen paljastuttua Marja onkin valmis tuomitsemaan äitinsä, mutta jälleen lähinnä mustasukkaisuudestaan Lammiin: ”Se otti häneltä kapteenin, lopullisesti, se on selvä nyt, iski Marjan sieluun kerralla, äiti sen otti, kapteenin,

ja sen yhden asian takia kun oli miestä vailla. Äiti oli sellainen olento, huora eikä mikään muu” (T, 161).

Voidaan kuitenkin kysyä, ovatko naisten seksuaalisia haluja tukahduttavat ajattelu- ja puhutavat täysin yhteisön määrittämää painetta. *Tunnustuksessa* kylän toiset sotelesket ovat saaneet yhteisöltä myös ymmärrystä ”hairahduksilleen”. Kenties Elma on ottanut synnittömän naisen roolinsa liian vakavasti eikä ole uskaltanut toistaa toisin, kuten Butler on esittänyt sukupuolen performatiivisuuden luonteen mahdollistavan (ks. Butler 2006, 236). Toisin toistaminen vaatii kuitenkin tietoista tahtoa esittää toisin, eikä Elma ole halukas luopumaan ”naisensielustaan”, vaan tahtoo identifioitua naisideaaliin itseään siihen peilaten. Toisaalta *Martinmaa, mieshenkilön* opettajatar rikkoo käsityksiä naisten seksuaalisesta pidättyväisyydestä ja *Tunnustuksen* loppupuolella kuvioihin ilmaantuu myös Marjan tabuja rikkova tuttava, Senja. Senja on nykyaikainen nainen, joka korostaa rahan merkitystä naisen vapaudelle ja joka puhuu vapaista suhteista avoimesti ”kuin ne olisivat kuuluneet jokapäiväiseen leipään” (T, 175). Senja on kotoisin samasta pitäjästä kuin Marja, mutta näiden kahden ajatusmaailmat poikkeavat toisistaan suuresti. Marja kokee ystävänsä elämäntyylin inhottavaksi, mutta samalla myöntää sen viekoittelevan itseään (T, 175). Senja ja opettajatar, kuten myös muut kohdeteosteni naispuoliset sivuhenkilöt osoittavat, että toisenlainenkin naiseus on mahdollista.

1940–1950-luvuille sijoittuvina kohdeteokseni heijastavatkin aktuaalisen maailman hidasta asenneilmapiirin muutosta, jossa naisillekin sodan myötävaikutuksesta avautui, tai jossa naiset avasivat, mahdollisuuden vapaampaan seksuaalisuuden toteuttamiseen. Seksuaalinen vapautuminen vielä kiihtyi 1960-luvulla ehkäisypillerin tultua markkinoille. Kuitenkin sekä *Tunnustuksen* että *Martinmaa, mieshenkilön* keskeiset naishenkilöt yhä kamppailevat voimakkaasti seksuaalisuutensa toteuttamisen halun ja syyllisyyden tunteidensa kanssa. Sivuhenkilöiden kautta seksuaalisen vapautumisen hidasta enteilyä onkin ehkä helpompi kuvata kuin päähenkilöiden. Kohdeteokseni esittävät mahdollisuuden seksuaalisesti vapautuneeseen naiseuteen, mutta Korpela myös pidättäytyy ottamasta selvää myönteistä kantaa naisten seksuaalisuutensa toteuttamiseen jättämällä seksuaalisesti vapautuneet naiset sivuhenkilöiksi ja poikkeuksiksi.

Tässä luvussa olen analysoinut, kuinka naishenkilöhahmojen seksuaalisuuden representaatiot osoittavat seksuaalisen halun osoittamisen vaikeutta. Toisaalta naiset kokevat, että heitä velvoittaa siveysihanne, mutta toisaalta he eivät voi myöskään painaa kokonaan pois mielestään seksuaalisia toiveitaan. Naisten kuvataan kontrolloivan seksuaalista käyttäytymistään voimakkaasti, mutta

kerronta tuo ironisesti esiin, kuinka hankalaa naishenkilöhahmojen on pysyä yhteisön ja itsensä asettamissa siveyden raameissa. Pyrkinessään sovittautumaan näihin raameihin naiset kuitenkin viljelevät moninaisia kieltoja ja kiertoilmaisuja koomisuuteen asti. Naishenkilöhahmoja ironisoidaankin voimakkaimmin seksuaalisuutensa refleктоimisesta, joka tuo esiin sinnikkäät, mutta turhat seksuaalisuuden tukahduttamisyritykset.

3.2 ”Se on ikäänkuin hänen velvollisuutensa” – Miesten seksuaalisuus

Kohdeteosteni mieshahmojen seksuaalisuuden kuvauksessa on enemmän vivahteita kuin naisten toistuvissa lievennyksissä ja kielloissa seksuaalisen halun piilottamiseksi. *Tunnustuksen* mieshahmot puhuvat seksistä melko suorasukaisesti. Esimerkiksi Lammi pohtii haluaan Marjaan estoitta, vailla siveysihanteen asettamaa itsesensuuria: ”Miksi ei siis Lammi käyttäisi tilaisuutta hyväkseen, miksi ei antaisi synkän sielunsa juoda sitä elämän vettä, jota uhkui tyttärestä, Marjasta, Jumalan lähettämästä hänen tielleen” (*T*, 60). Myös miesten keskinäinen puhe seksistä on selvää ja peittelemätöntä. Aholan isäntä kehottaa Lammia: ”[K]äo poes vastakin saman peitteen alla”, kun epäilee Elman ja Lammin välillä olevan seksisuhteen (*T*, 82). Miehelle seksuaalinen aktiivisuus katsotaan sallituksi ja siitä voidaan hyväntahtoisesti puhella tuttavien kesken silloin, kun nainen ei ole aviossa toisen miehen kanssa. Kalle Kurkinen on ollut kadoksissa jo niin pitkään, että Aholan isäntä katsoo Lammin ja Elman suhteen sopivaksi Elman ollessa melkein pä leski. Sen sijaan Kurkisen aseveli Koskelin esittää seksuaalisen kiinnostuksensa Elmaan väite-negaation logiikan mukaisesti: ”Olisikohan hipaista vähän tuota uumilta, miltähän tuntuisi, minä ajattelin siinä rahilla istuessani Kurkelan tuvassa. Mutta ei, ei kärsinyt mennä ronkkimaan, ei tullut mieleenkään sellainen” (*T*, 15). Koskelin siis myöntää himonsa kiellon kautta, kuten kohdeteokseni naiset myös kätkevät seksuaaliset toiveensa kieltoihin. Tulkitsen Koskelinin väite-negaation kuitenkin ennemmin kunnioituksena Kurkisen ”omistajuudelle” vaimostaan. Toisen miehen, ja vieläpä Koskelinin ystävän, jo ”varattua” Elman Koskelinin himo tähän naiseen on epäsopevaa, vaikka miesten seksuaalikäyttäytymistä ei *Tunnustuksessa* muuten moralisoida.

Martinmaa, mieshenkilössä sen sijaan on ristiriitaisempia mieshahmojen seksuaalisuuden kuvauksia. Karhala saattaa kokea hetkellistä seksuaalista kiinnostusta, mutta päätyy kuitenkin siihen, että seksi on tympäisevää ja turhanpäiväistä. Martinmaa taas kokee miehenä tärkeäksi osoittaa olevansa halukas ja kykenevä seksiin, vaikkei todellisuudessa tahtoisi sitä. Toisaalta myös Martinmaa on tietoinen siveyden ihanteesta, johon hän koettaa asettaa etenkin naiset, mutta omalla

erikoisella tavallaan tuntee myös itse ihanteen paineen. Kun Martinmaa on ensimmäisen kerran harrastanut seksiä opettajattaren kanssa, hän kotiin kävellessään pohtii, että on tehnyt aviorikoksen Meriä kohtaan. Martinmaan romanttisissa haavekuvissa hän jatkuvasti nimittää Meriä ”omakseen” (esim. *MM*, 101) ja ajattelee häntä omana morsiamenaan ja aviovaimonaan, ”jonka epäoikeutettu inhimillinen laki on sattumalta määrännyt toisen miehen omistukseen” (*MM*, 126). Martinmaa siis näkee rakkaussuhteen omistussuhteena, joka velvoittaa yksiavioisuuteen, ja kokee häpeää suhteestaan opettajattareen, vaikkei edes ole Merin puoliso.

Toisaalta, koska Martinmaa ei voi miehenkunniansa vuoksi kieltäytyä seksistä opettajattaren kanssa, hän koettaa perustella itselleen, kuinka ”luonnonmukaista” tämä on (*MM*, 166). Ajatus seksuaalisuuden luonnonmukaisuudesta toistuu, kun Martinmaa reflektoi pettymyksen tunteita harrastettuaan opettajattaren kanssa seksiä: ”[H]än voi jo antaa anteeksi opettajattarelle tämän kiihkon ja viettelyksen. Sillä opettajatarkin on vain ihminen, nainen, nainen niin kuin muutkin” (*MM*, 127). Kuitenkaan Martinmaa ei tyydy ailahtelevaisuudessaan pysymään kannassaan, että seksuaalisuus on usein osa naiseutta, vaan hän alkaa moralisoida naisten halua:

Mutta kokonaan hän ei voi antaa anteeksi, ei ilman ehtoja. ”Mene luostariin!” hänelle välähtää mieleen sanat opettajatarta varten, kas siinä on hänen vaatimuksensa ja ehtonsa opettajattarelle. Senjälkeen ehkä voidaan taas ajatella... ”Menkää luostariin” hän sanoisi kaikille naisille. (*MM*, 127.)

Martinmaa siis vaatii pidettävän kiinni seksuaalisista ihanteista, vaikka on havainnut ne omakohtaisestikin liian ahtaiksi. Lisäksi hän kohdistaa opettajatarta kohtaan tuntemansa kaunan kaikkiin naisiin ja on valmis kehottamaan heistä jokaisen luostariin. Tässä Martinmaa lähestyy naisia jälleen yhtenä massana eikä suostu tunnustamaan naisten yksilöllisyyttä. Käsitettävyyden matriisin logiikan mukaisesti Martinmaa ajattelee naisten edustavan kulttuurisesti tuttuja kuvastoja naissukupuolesta, mikä korostuu Martinmaan ajatuksessa, että opettajatar ”on nainen niin kuin muutkin”. Kuitenkin samoin kuin ei ole olemassa yleistä naiseuden tyyppiä, ei ole myöskään yhtenäistä tapaa olla seksuaalinen nainen. Naisia yhdistäviä piirteitä keskeisempänä voidaankin pitää naisten yksilöllisten ominaisuuksien moninaisuutta. (Cixous 2013, 36.)

Sama pätee tietysti myös miehiin: vaikka miehen seksuaalisuuteen liittyy stereotyyppioita, oletuksia ja odotuksia, on miesten seksuaalisuutta toivotonta kuvata yhtenäisenä monoliittina. Kuitenkin kulttuuriset käsitettävyyden kehykset ohjaavat myös esimerkiksi Martinmaan käsitystä siitä, kuinka

seksuaalisuutta voi toteuttaa. Vallitsevan seksuaalisuuden skriptin mukaan miesten onkin oltava seksuaalisesti aloitteellisia ja johdettava heterosuhteissa seksuaalista toimintaa (Juvonen 2006, 75). Martinmaa ei ole valmis kieltäytymään seksistä, koska ajattelee miehiseen tehtäväänsä kuuluvan sen harrastaminen, mutta juuri kieltäytymättä jättäminen asettaa Martinmaan jälleen ironiseen valoon. Hän tavoittelee maskuliinista käytöstä, muttei toteuta siihen konnotoituvaa rohkeuden piirrettä. Sen sijaan Martinmaa päätyy taas elämään fantasioissaan suurena julistajana, joka tällä kertaa jakaa siveyden oppia koko naiskunnalle.

Korpela ei ollut miesihanteiden ironisoimisessa aikanaan yksin, mistä nostan esiin yhden kirjallisen esimerkin. Korpelan aikalaisen Timo K. Mukan novelli ”Sankarihymni” (1965) on miehen seksuaalisten ihanteiden ironisoimisessa vielä Korpelaa voimakkaampi. Kuitenkin sekä Mukan novellissa että *Martinmaa, mieshenkilössä* käsitellään samaa miesten seksuaalisen viriiliyden odotusta. Sankarihymni kertoo nuoresta norjalaismiehestä, Thörsten Öiesenistä, joka kamppailee sotasankarin maineen aiheuttamien paineiden kanssa. Thörsten kohtaa kauniin Annikan, joka houkuttelee nuorta miestä rakastelemaan kanssaan, mutta aina tilaisuuden tullessa Thörsten häpeäkseen havahtuu siihen, ettei hän onnistu saamaan erektiota. Sotasankarin viitan paino harteillaan Thörsten kokee nöyryytyksen entistä vahvempana ja päätyy häpeässään tekemään itsemurhan. Arto Jokisen (2000, 210) mukaan länsimaissa miesideaali rakentuu viidestä aspektista: voimasta, menestyksestä, vakaudesta, kykeneväisyydestä puolustautua ja heterouudesta. Hetero-oletus pitää sisällään sen, että mies olisi rakastajana ”väsymätön puurtaja” (emt, 210). Seksuaalisuus on siis Jokisen mukaan hyvin keskeinen osa miesideaalia ja tässä aspektissa epäonnistuminen voi asettaa miehen miehuuden kyseenalaiseksi. Mukan novellissa kuvataan, kuinka äärimmäisiin tekoihin tämä kapea miehuuden ideaali voi yksittäiset miehet ajaa. Vaikka novellin päähenkilö on sotasankarina voimakas, menestyvä ja puolustuskykyinen, hänen ideaalisen mieheydensä rakentaminen tyssää viimeiseen aspektiin: seksuaalisuuteen. *Martinmaa, mieshenkilössä* Martinmaa on myös epätoivon vallassa, kun huomaa, ettei istu hegemonisen maskuliinisuuden muottiin. Hän ei ole rakastajana ”väsymätön puurtaja” – oikeastaan hän ei tahtoisi seksiä opettajattaren kanssa lainkaan, mutta pakottautuu siihen pitääkseen kiinni mieheydestään. Tämä aiheuttaa Martinmaalle kuitenkin henkistä ja fyysistäkin tuskaa:

Hän tuntee sanomatonta häpeää, hän ei voi katsoa ihmisiä silmiin. Sillä hänen ruumiinsa on saastainen ja ylt'yleensä liian peittämä ja hänen sieluunsa on tullut ammottava haava. Martinmaasta tuntuu entistä vastenmielisemmältä opettajatar ja tämän eläimellinen katse ja himo ja hänen mieleensä välähtää, että hänelle on tehty vääryyttä ja väkivaltaa. Että

väkivaltaako? Onko se todellakin totta? No eihän se nyt ole ihan totta... Joka tapauksessa se on kammottava toteamus, vaikkei se olisi tottakaan, se painaa pään alas ja jalat ovat lyyhistyä sen painon alle. (MM, 125.)

Martinmaa kokee jollain tasolla, että hänelle on tehty väkivaltaa, kun hän on harrastanut seksiä vailla halua, vaikka on itse edistänyt asioita siihen suuntaan ja näytellyt halukkuutensa. Martinmaan vaikuttimena on kuitenkin ollut vain miehenkunnia:

Martinmaa puolestaan silittelee ja puristelee opettajatarta, muu ei auta. Sillä tilanne ja hänen miehenkunniansa vaativat sitä, se on ikäänkuin hänen velvollisuutensa rimpuilpa hänen luontonsa vastaan tai oli myötä. Ja velvollisuus ennen kaikkea! (MM, 124.)

Vaikka sukupuolijärjestelmän asettamat sukupuoliroolit eivät ole miehille yhtä alistavia kuin naisille, seuraa roolioletuksista kärsimystä myös miehille. Miehiä ei voi väittää sorretuiksi patriarkaalisessa järjestyksessä, mutta tämän järjestyksen aiheuttama miesten keskinäinen kilpailu aiheuttaa ongelmia sukupuolelle. (Jokinen 1999, 17–19.) Kilpailu miehuudesta ei myöskään rajaudu vain todellisiin kohtaamisiin miesten kesken, vaan kilpailua käydään myös pään sisällä vertaamalla omaa suoriutumista miehenä abstraktiin miesideaaliin. Martinmaa kokee seksin opettajattaren kanssa olevan luontoansa vastaan, mutta toisaalta seksin jälkeisessä ahdistuksen ja masennuksen tilassaankin reflektoi, kuinka hänen pitäisi miehenä olla tyytyväinen: ”Martinmaa tuntee merkillistä masennusta ja tappion tunnetta siitä huolimatta, että hän tavallaan on saanut voiton, uuden luvun valloitustensa sarjaan, ja minkälaisen luvun! Masentavan häpeällisen luvun.” (MM, 125.) Martinmaa siis peilaa omia tunteitaan oletukseen miehisestä puurtajakastajasta, jolle naiset ovat ”valloitusten sarja”.

Martinmaa koettaa asettua naisten valloittajan rooliin myös petyttyään rakkaudessaan. Merin torjuttua Martinmaan kosinnan Martinmaa hakee lohtunsa stereotyyppisen miestapaisesti ulospäin suuntautuvasta toiminnasta: hän ryyppää päiviä ja pyrkii ”kostamaan koko naiskunnalle” hakeutumalla muiden naisten kuin Merin seuraan:

Hän oli etsinyt käsiinsä naisia, hienoja, kauniita, mustatukkaisia. Hän oli halunnut todistaa itselleen, ettei ole hän suinkaan niitä miehiä, joita naiset katsovat ylen. Ei, hänen piti olla niitä miehiä, joiden perässä naiset juoksevat silmät palaen ja etsivät rakkautta. (MM, 245.)

Martinmaa koettaa hukuttaa murheensa todistelemalla hegemonista maskuliinisuuttaan, mutta tässäkin kohtauksessa hän ei saavuta puurtajarakastajan asemaa. Markku Soikkeli (1999, 157) onkin huomauttanut Korpelan mieshahmojen olevan ”melankolisia donjuaneja”, jotka ovat hahmoina enemmän lohduttavia kuin mieskuntoa ihannoivia.¹² Itse väitän, että Korpelan mieshahmot ovat kyllä mieskuntoa ihannoivia, mutteivät sen saavuttavia, mistä hahmojen surkuhupaisa viriiliys syntyy. Martinmaan motiivi naisten liehittelylle on vain Merin kateelliseksi saaminen, edelleenkin hän ei oma-aloitteisesti halua naisseikkailuja. Silloin, kun Martinmaa itse etsii naisseikkailuja, hän ironisoituu taas siksi, että hän on edellisessä hetkessä pyrkinyt ruumiillisuuden ylittävään yli-ihmisen ja saarnaajan asemaan. Martinmaa on juuri julistanut käsitystään hyvästä elämästä kirkollisessa kokoontumisessa, kun hän tapaa Vienon, kihlautuneen kyläläisen, josta on pian tuleva vaimo. Martinmaa jatkaa julistamistaan Vienolle ja kertoo, kuinka Vienon tulisi varoa miehiä, sillä hän ei kokemattomuudessaan vielä tiedä näiden todellista luontoa. Samassa Martinmaa ”ei jaksakaan hillitä itseään enää” ja ottaa Vienon syleilyynsä tätä suudellen (*MM*, 70). Kerronnassa on rakenteellista ironiaa, kun kirkollista julistusta seuraa naisen lähentely, vieläpä samalla, kun Martinmaa on ollut varoittavanaan Vienoa miesten lähentely-yrityksistä. Martinmaan seksuaalinen häpeä kumpuaa siitä, että hän ei kykene haluamaan seksiä joka tilanteessa ja toimimaan miesideaalin mukaisesti, mutta hän ei myöskään osaa asettua seksuaalisuuden yläpuolelle.

Tässä luvussa olen osoittanut, miten sekä *Tunnustuksessa* että *Martinmaa, mieshenkilössä* seksuaalisuudesta puhutaan yhtenäisen tavallisen ihmisyyden merkinä ja seksuaalisuus esitetään näin luonnonmukaisena seikkana. Teosten maailmoissa tämän ”luonnonmukaisuuden” täyttäminen on kuitenkin naisille yleisesti epäsovittavaa ja miehille velvoitettavaa, tai ainakin ihanteitaan tavoittelevat henkilöahmot ajattelevat näin. Kohdeteoksessani esiintyy siis toisiinsa kietoutuen seksuaalisuuden luonnonmukaisuuden ja sen kitkemistarpeen käsityksiä. Mies- ja naishahmot kokevat molemmat siveyden velvoittavuuden, mutta sukupuoliero siveyskysymyksessä tulee esiin siinä, että mieshenkilöhahmot kokevat seksuaalisuuden maskuliinisuuteen sisältyvänä asiana, kun taas naiset yleisesti pitävät seksuaalisia halujaan sopimattomina sukupuolensa ihanteille ja kokevat tämän vuoksi olevansa sukupuolensa kehoja esittäjiä.

---

¹² Veli-Matti Pynttari (2017, 109) on tahollaan kuvaillut Martinmaata ”surullisen hahmon ritariiksi”. Myös Pynttärin tulkinnassa maskuliiniseen ritariuteen siis yhdistyy jotain valitettavaa ja epäonnistunutta.

4. Sukupuoleen sidottu ja sukupuolen ylittävä ihanteellisuus

Aiemmissa luvuissa olen analysoinut ja tulkinnut sukupuolen ja seksuaalisuuden kytköksiä ihanteisiin *Martinmaa, mieshenkilössä* ja *Tunnustuksessa*. Tässä luvussa syvennyn vielä paremmin siihen, miten eri sukupuolten edustajien on mahdollista saavuttaa universaali ihanteellisuus. Pohdin laajemmin, millainen on ihanteellinen ihminen tai yli-ihminen, ja kuinka nämä roolit ovat sidoksissa sukupuoliin. Vaikka kummassakaan kohdeteoksessani yli-ihmisiksi nimetyt henkilöhahmot, Kurkelan isäntä ja Karhala, eivät toimi fokalisoijina kuin hetken, yli-ihmisyys nousee molemmissa teoksissa keskeiseksi aiheeksi muiden henkilöhahmojen heijastaessa omaa toimintaansa saavuttamattomaan yli-ihmisen ajatukseen. Useimmat henkilöhahmot pyrkivät kuitenkin yli-ihmisyden sijaan yhteisön normien mukaiseen ihanneihmisyteen. Esitän tässä luvussa analyysini siitä, kuinka ihanneihmisen ja yli-ihmisen hahmot ovat sukupuolittuneita kysyen, kuka voi olla ihanne- tai yli-ihminen ja voiko sukupuoli olla este tai rajoite ihanteellisuudelle ja idealismin toteuttamiselle.

Yhteisön ja itsen asettamat korkeat ihanteet ja niiden kariutuminen todellisuuteen ovat kohdeteosteni keskeisiä teemoja. Kai Laitisen (1984, 220) mukaan idealisti onkin yksi Korpelan tuotannossa toistuva ihmistyyppi. Muita Korpelan teosten henkilötyyppejä ovat Laitisen (emt, 220–222) mukaan uhrin, totuudenpuhujin, löyhäpääin ja naisten. Laitinen on itsekin huomauttanut, että hänen jaottelunsa viiteen ihmistyyppiin Korpelan tuotannossa on karkea (emt, 220), mutta väitän itse, että karkeus ei koske vain jaottelun summittaisuutta, johon Laitinen itse sanalla viittaa, vaan sen naisia vähättelevää luonnetta. Sen sijaan, että Laitinen käsitelisi naishenkilöhahmoja heidän yksilöllisten piirteidensä kautta, hän kategorisoi heidät suoraan sukupuolensa mukaan niin kuin nainen ei voisi edustaa muuta kuin naiseuttaan. Simone de Beauvoir (2009, 42) onkin huomauttanut, että miehen mieheyttä pidetään itsestään selvänä, mutta naisia käsitellään ensisijaisesti sukupuolikategoriansa mukaan. Laitisen henkilöhahmotyypittely on tästä malliesimerkki: miehet loistavat jaottelusta poissaolollaan, koska heitä ei tarvitse erikseen nimetä miehiksi ja heidät voidaan nähdä yksilöllisyytensä kautta, mutta naiset nähdään vain sukupuolensa edustajina.¹³

---

¹³ Laitisen henkilötyypijaottelun toinen ongelma naisten luokittelun suhteen on uhrin-kategorian sukupuolisokeus. Vaikka Laitinen nimeää mahdollisiksi uhreiksi niin mies- kuin naishahmoja, raiskauksen tai sen uhan kokeneet naiset, joita on sekä *Martinmaa, mieshenkilössä* että *Tohtori Finckelmanissa*, eivät uhrin kategoriassa esiinny. Tämä osoittaa outoa välinpitämättömyyttä seksuaalista väkivaltaa kohtaan.

Laitisen (emt, 222) mukaan naisen rooli on Korpelan tuotannossa kaksijakoinen: toisaalta on ihannoituja ja tavoittamattomia naisia, ja toisaalta vitaalisia ja lihallisia naisia. Ensimmäiseen naisen rooliin Laitinen asettaa *Martinmaa*, *mieshenkilön* Merin ja *Tunnustuksen* Marjan, kun taas lihallisia naisia edustavat Laitisen mukaan *Martinmaassa* opettajatar ja *Tunnustuksessa* Elma. Vaikka Laitinen on myöntänyt jaottelunsa vajavaisuuden, ei se estä kritisoimasta Laitisen ihmistyyppien erontekoa stereotyyppisyydestä ja naisia vähättelevästä sävystä. Laitinen ei anna lyhyessä analyysissään kattavia perusteita Korpelan hahmojen sijoittamiselle kehittelemiinsä henkilötyyppien lokeroihin, ja syvempi tarkastelu osoittaaakin jaottelussa selviä puutteita.

Ensiksikin ihannoitujen ja tavoittamattomien naisten kategoriaan Laitisen luokittelemat Marja ja Meri kamppailevat molemmat tahoillaan siveysihanteiden kanssa ja kokevat olevansa likaisia seksuaalisine ajatuksineen. Sukupuolijärjestelmän mukainen ihanteellisuus ei siis ulotukaan henkilöhahmojen sisäiseen maailmaan, vaikka heitä ulkoisesti ihailtaisiinkin. Marja muun muassa flirttailee kapteenin kanssa, toivoo vieraan miehen suudelmaa tansseissa (*T*, 55) ja kirjan lopussa lähtee Lammin mukaan jakaakseen elämänsä isänsä tapattaneen miehen kanssa, mikä ei suoranaisesti vastaa viattoman ja tavoittamattoman naisen kuvaa. Meri taas fantasioi seksistä muiden kuin aviomiehensä kanssa ja purkaa avoimesti raivoaan Martinmaata ja miestänsä kohtaan näiden etäisyydestä, eikä hänkään näin ollen asetu tavoittamattomaksi. Meri päinvastoin janoaa henkistä ja fyysistä läheisyyttä, mutta sekä Martinmaa että Karhala pakenevat hänen luotaan. Karhala pitäytyy vaimostaan henkisesti etäällä ja päätyy itsemurhaan varoittamatta Meriä aikeestaan sanallakaan, minkä jälkeen Merin hylkää vielä Martinmaakin, joka pakenee pelkuruudessaan paikkakunnalta kykenemättä kohtaamaan Merin menetystä.

Laitisen ”lihalliseksi naiseksi” kuvaama Elma taas on kyllä seksuaalisesti aktiivinen, mutta samalla myös ihannoitu nainen. Heti *Tunnustuksen* alussa Elma kuvataan ihanteelliseksi naiseksi yhteisön silmissä, vaikka hän itse kokee, ettei seksuaalisessa halussaan täytä siveän naisen ihanteen mittoja. Opettajattarella taas on useita suhteita eri miehiin, mutta hänkin haaveilee pohjimmiltaan normatiivisesti paikoilleen asettumisesta ja perheen perustamisesta. Henkilöhahmot eivät näin asetukaan ihannoitujen ja naisellisten normien noudattamisen ja normeja rikkovan seksuaalisen vapauden välille, vaan hahmoissa yhdistyy ihanteiden ja niitä venyttävien viettien ristiriita. Esimerkiksi Elma ja Marja kuvataan molemmat varsin ruumiillisiksi ja seksuaalisiksi, mutta toisaalta kumpikin heistä on myös ihannoitu yhteisössään, ja osa ihannoinnista syntyykin juuri ruumiin ja seksuaalisuuden ylistämisestä. Esimerkiksi Koskelinin ihailu Elmaa kohtaan pohjaa

myös paljolti tämän ruumiin muotojen naisellisuuteen, ja Lammi puolestaan näkee Elman viattomana nimenomaan tämän naisellisena pidetyn antautumisen kautta:

Hänelle palautui mieleen heti koko yö eikä hän voinut olla ihmettelemättä ja ihailematta Elmaa. Niin täydellisesti ja varauksettomasti vain harva nainen pystyy antautumaan, pyytämättä itselleen mitään, siltä Lammista tuntui. Siinä oli todella puhdas sielu, vilpitön ja rehellinen ihminen. (T, 101–102.)

Seksuaalista halukkuutta ei voikaan pitää teoksissa täysin vastakohtaisena hyveellisyydelle, vaan seksuaalisuus voi olla osasyys ihannointiin. Vaikka molemmissa teoksissa kuvataan, kuinka naishenkilöhahmot pelkäävät maineensa menettämistä, jos heidän seksuaaliset ajatuksensa tai tekonsa tulevat ilmi, teoksissa tulkintani mukaan juuri ironisoidaan yhteiskunnan tekemää jaottelua vitaalisiin ja ihanteellisiin naisiin ja heidän asettamistaan vastakkain tuomalla esiin, kuinka kukaan ei lopulta yllä ihanteisiinsa.

Laitisen henkilötyyppi- jaottelu tarjoaa naisille roolin ainoastaan naisena, sukupuolensa edustajana, ja jakaa naiset vielä dikotomisen sukupuolijärjestelmän huora-madonna-akselin mukaisesti. Simone de Beauvoir on korostanut, että fallosentrisessä yhteiskunnassa, jossa naiseus ja naiset nähdään perustavasti Toisena, naiseutta lähestytään myyttisesti. Koska myytit ovat häilyviä, ja Toiseuteen heijastetaan moniselitteisiä merkityksiä, myös naiseus rakentuu kulttuurisesti ristiriitaisesti kaksijakoisuudeksi. Naiset nähdään toisaalta pyhimyksinä ja toisaalta paholaisina. (de Beauvoir 2009, 278, 344.) Vaikka tämä jaottelu on selvästi havaittavissa kohdeteosteni henkilöhahmojen ajatuksissa, ja naishahmot ovat itsekkin usein asettamassa itsensä hyvän tai pahan naisen rooliin, kerronnan tasolla naisten moninaisuus sekä hyvinä että pahoina, sekä lihallsina että ihannoituina (tai ihannoituina juuri ”lihallsuutensa” vuoksi), tulee esiin. Naista ei voi tyhjentävästi selittää, koska sukupuoli on muutoksessa ja performatiivista.

Toril Moi (1990a, 156) huomauttaakin, että yritykset muotoilla yleistä feminiinisyyden kuvaa, ovat aina metafysisiä. Feminismin kannalta ei ole olennaista antaa naisellisuudelle kiinteää merkitystä, sillä tämä vain sortaisi ja marginalisoisi naisia, jotka eivät tähän käsitteellistykseen sopisi (Moi 1990b, 26). Moin (1990a, 165) mukaan feministisen teorian olisi hetkeksi luovuttava naiseuden määrittämisestä mahdottomana projektina ja keskityttävä enemmän sorron ja vapautuksen mahdollisuuksien tutkimukseen. Sorron ja vapauden aiheet ovat toki olennaisia tutkimuskohteita feministiselle teorialle, mutta Moin vaade naiseuden määrittelypyrkimysten jättämisestä toistaiseksi

voi olla lyhytnäköinen. Naiseuden representaatioita tutkimallahan vallan kytkökset sukupuoleen voidaan tehdä näkyviksi. Toisaalta Moin kritiikki kohdistuukin enemmän naiseuden perimmäisen luonteen selvitysyrytyksiin, joita itsekin pidän mahdottomana ja tarpeettomana tehtävänä, mutta toisaalta naiseuden syiden ja taustojen pohtiminen voi rikastuttaa teoretisointia emansipaatiosta. Salla Peltonen (2012, 243) on kiteyttänyt naissubjektikysymyksen osuvasti: ”Sen sijaan, että kysyisimme, mikä on feminismin subjekti tai nainen, onkin mielekkäämpää kysyä, miten naista ja subjektia kuvaillaan, määritetään, esitetään tai tuotetaan eri yhteyksissä.”

Sen sijaan, että naiset koetettaisiin selittää tyhjiin tai asetettaisiin kahteen tyypistävään luokkaan, kuten Laitinen on analyysissään tehnyt, on syytä nähdä erot naisten välillä, ei käsittää naisia yhtenä tai kahtena stabiilina luokkana. *Tunnustuksessa* Elma ja Marja ovat sekä ihannoituja että ”lihallisia”, mutta Marjan seksuaalisuus kuvastuu lähinnä vain hänen ajatuksiinsa, eivätkä muut henkilöhahmot ole siksi kovin tietoisia hänen ruumiillisista haluistaan. Elma ja Senja ovat ehkä ainoat, jotka tulkitsevat Marjasta myös hänen seksuaalista puoltaan. Lammin menetykseen liittyvän mustasukkaisuutensa värittämänä Elma näkee Marjan uimapuvussa kulkemisen keikistelynä, ja Senja taas omassa seksuaalisessa vapautuneisuudessaan on valmis järjestämään Marjalle poikaystävänsä jostain entisestä heilastaan (*T*, 174).

Lammille Marja näyttäytyy kuitenkin puhtaana ja kaikin puolin viattomana ihmisenä, joka on äitinsä yläpuolella. Elma on vain ei-likainen, kun Marja on puhdas:

- Marja on puhdas ja viaton, Lammi jatkoi.
- Olenko minä sitten likainen? kysyi Elma.
- Et suinkaan. (*T*, 119.)

Ihanteellisten ja ”lihallisten” naisten eronteko onkin paitsi kohdeteosteni naishenkilöhahmojen myös mieshahmojen tapa jäsentää naisia. Lammi näkee naisten siveellisyydessä aste-eroja, mutta esimerkiksi Martinmaa on varsin kärkeä jakamaan naisia hyviin ja huonoihin, kuten luvussa 2.2 käsittelin.

Tässä luvussa keskityn sukupuolten ja idealismin risteymiin kohdeteosteni henkilöhahmoissa. Toisin kuin Laitinen, en rajaa naisia vain sukupuolensa edustajiksi, vaan analysoin naisiakin idealisminsa ja ajatustensa kautta. Väitän nimittäin, että *Tunnustuksessa* idealistin rooli paisuu ja levittäytyy kattamaan kaikki keskeiset henkilöhahmot. Lammi asettuu kyllä selvimmin idealistin

rooliin, mutta myös Elman ja Marjan jatkuva ihanteisiin kurkottelu ja suuruudenhulluus omissa odotuksissaan viittaavat idealistin tyyppiin, jota ei voi mielestäni rajata vain miehille kuuluvaksi. Myös *Martinmaa, mieshenkilön* Meri kokee painetta idealismin seuraamiseen, mutta hänelle ihanteellisuus ei ole samanlainen pakkomielle kuin *Tunnustuksen* hahmoille. Aiemmissa luvuissa olen analysoinut sukupuolisia ihanteita, mutta tässä luvussa käänän tarkastelutapani vielä toiseen perspektiiviin ja perehdyn kysymykseen ihanneihmisen sukupuolisuudesta: kuinka ihanneihminen on sukupuolittunut, ja voiko universaali ihanneihminen olla mitä sukupuolta vain?

4.1 Ihanneihmisistä yli-ihmisiin

Sekä *Martinmaa, mieshenkilössä* että *Tunnustuksessa* joihinkin henkilöihämoihin viitataan yli-ihmisinä. Yli-ihmisen käsite on Friedrich Nietzschen kehittämä. Ensimmäisen kerran käsite esiintyi Nietzschen teoksessa *Näin puhui Zarathustra* (2018), joka on alun perin julkaistu vuosina 1883–1885. Nietzscheille yli-ihmisyys tarkoittaa viisaan yksilön mahdollisuutta luoda omat ihanteensa ja moraalinsa yhteiskunnan normeista piittaamatta ja toteuttaa toiminnassaan omaa totuuttaan. Teoksen *Näin puhui Zarathustra* nimihahmo on tätä totuuttaan yhteiskunnalle julistava profeetta, joka lähenee yli-ihmisyyttä. Silti Zarathustra ei vielä itsekään tavoita yli-ihmisyyttä, vaan hän korostaa, ettei maailmaan toistaiseksi ole syntynyt näitä henkilöitä, vaan ihmisistä suurimmatkin ovat vielä liian inhimillisiä (emt, 97). Zarathustran hahmossa on joitain samoja piirteitä kuin *Martinmaassa*. *Martinmaa* on kärkkäästi julistamassa omaa oppiaan ihmisestä ja ihanteista muille ja ottaa usein saarnaajan rooliin. Zarathustran puheet saavat kuitenkin usein selvää pilkkaa ja halveksuntaa kuulijoiltaan, jotka ovat kiinnittyneitä paheisiinsa, mutta *Martinmaahan* suhtaudutaan neutraalisti tai hiukan huvittuneesti. *Martinmaan* omassa erehtyväisyydessä tämä onkin ymmärrettävää: kyläläisten on vaikeaa ottaa *Martinmaan* julistuksia aivan todesta, kun *Martinmaa* ei itsekään yllä ihanteisiinsa.

Myös *Martinmaan* käsitykset äitiyden kautta täydellistyvästä naiseudesta (ks. luku 2.1) muistuttavat paljon Zarathustran julistuksia, joissa hän toteaa, että naisen korkein toive olisi synnyttää yli-ihminen (ks. Nietzsche 2018, 67). Zarathustra kuvaa naisten tehtävän olevan synnyttää ja hoitaa lapsia ja toimia alamaaisena miehelleen, sillä ”mies on sielunsa pohjasta ainoastaan paha, mutta nainen alhainen” (emt, 66–67). Nietzsche kuvaa Zarathustran kautta naiset siis lähtökohtaisesti miesten palvelukseen. Vaikka mies olisi itsessään paha, on nainen silti ”luonnostaan” tätä alempana arvoasteikossa. Hélène Cixous (2013, 157–158) onkin korostanut, että pahan toteuttamismuodoissa

on sukupuolittuneita eroja: rikokset nähdään sukupuolijärjestelmässämme miehisiksi, kun taas synty on naisen aluetta. Tämä johtuu siitä, että synnin nähdään olevan luontaista ja hitaasti erilaisista vioista muodostuvaa, kun taas rikokset ovat toimintana aktiivisia harppauksia passiivisen pahan kerääntymisen sijaan, minkä vuoksi ne katsotaan maskuliinisiksi. Naisten alhaisuus on misogynisessä sukupuolijärjestelmässä siis luonnolliseksi ajateltua, kun taas miehet voivat sentään helpommin valita pyrkivänsä hyvään. Yli-ihmisen käsitteen kehittänyt Nietzsche rajaa yli-ihmisyden siis naisten alhaisuuteen tai syntisyyteen vedoten vain miesten alueeksi. Naiset voivat ainoastaan synnyttää yli-ihmisiä, eivät itse tulla sellaisiksi.

Onko yli-ihmisyys sitten sukupuolittunutta myös *Martinmaa, mieshenkilössä* ja *Tunnustuksessa*? Kaikissa kolmessa Korpelan teoksessa, joissa yli-ihmisyttä käsitellään, yli-ihmisen roolissa on mies: *Martinmaassa* Karhala, *Tunnustuksessa* Kurkinen ja *Finckelmanissa* teoksen nimettömäksi jäävä päähenkilö. Nämä yli-ihmiset ovat keskenään varsin erilaisia, mutta silti he ovat kaikki itsensä tai yhteisönsä kautta nimetty tähän rooliin. *Martinmaa, mieshenkilössä* Meri nimeää miehensä yli-ihmiseksi, eikä nimitys ole suinkaan mairitteleva. Meri liittää yli-ihmisyyteen tavallisten asioiden ja läheisten ihmisten yläpuolelle nousemisen sekä henkisen ja fyysisen tavoittamattomuuden. Merin arvio miehensä luonteesta vahvistuu, kun teoksessa päästään Karhalan näkökulmasta kerrottuun lukuun (*MM*, 173–188). Karhalan kuvataan kulkevan hautausmaalla pohtien ihmisten vähäpätöisyyttä ja pienuutta. Törmätessään yrityksensä kesäharjoittelijaan Karhala miettii hetken seksin mahdollisuutta tämän kanssa, mutta päätyy ajattelemaan seksin turhuutta suuremmassa, yli-ihmisen mittakaavassa:

Karhalan mielessä välähtää: nuori, kaunis nainen, täynnä odotusta, pelkoa ja odotusta, vartalo kimmoisa, liha kiinteätä... Ja sitten tulee mieleen heti toinen ajatus: pelkkiä sanoja, onttoja sanoja, puristeluja, tunteilemistä, keinotekoista ja epäaitoa, ruumiillista kosketusta, hikeä ja epämiellyttäviä hajuainemuksia, inhimillistä alennusta, heräämistä todellisuuteen, useinkin liian aikaisin ja kesken kaiken... Hetkellistä, hetkellistä... Tympäisevää... (*MM*, 179.)

Kokiessaan seksin lisäksi myös elämän laajemmin jatkuvasti turhaksi ja tympäiseväksi Karhala päätyy itsemurhaan. Yli-ihmisyys ei siis välttämättä olekaan tavoiteltava asema. Nietzschen yli-ihmiskäsitystä lähimmäs Korpelan hahmoista tulee *Tohtori Finckelmanin* päähenkilö, joka asettuu myös muiden yläpuolelle antaen itselleen luvan noudattaa omia arveluttavia moraalikäsitteisiään, joissa kanssaihmiset ovat hänen ohjailtavinaan ja hyväksikäytettävinaan. Nietzsche (2018, 157) mukaan niin sanotut tavalliset ihmiset saattavatkin luulla yli-ihmistä perkeleeksi tämän

erikoislaadun takia. *Tohtori Finckelmanin* päähenkilö onkin jo lähellä tätä paholaismaisuuutta ja kokee olevansa ihmistä enemmän kone, joka on asettunut kaiken olevaisen yläpuolelle (*Tohtori Finckelman*, 140). Korpelan yli-ihmisistä ainoastaan *Tunnustuksen* Kurkinen näyttäytyy todella moraaliltaan moitteettomana. Kurkinen on kaikkien muiden yläpuolella, aina edellä muita. Kurkinen on ”tosi sankari”, ”ihmislapsi valioluokkaa” (*T*, 36). Kurkisen asetoveri Koskelin korottaa Kallen kaikkien yläpuolelle: ”[E]i ole meistä Kurkisen rinnalle kenestäkään” (*T*, 14), ja toteaa hänet vielä ehkä koko talvisodan parhaaksi mieheksi ja parhaaksi mieheksi ylipäätään (*T*, 27). Koskelinin loputon ihailu Kurkista kohtaan vaikuttaa ensin liioitellulta, yhdeltä Koskelinin lukuisista tarinoista, mutta kaikkien muidenkin henkilöhahmojen kuva Kurkisesta on tahraton.

Lammi tuntee Kurkista kohtaan voimakasta vihaa, ja Elma on turhautunut miehensä kiinnostuksesta ennemmin henkisiin pohdintoihin kuin seksuaaliseen toimintaan, mutta näissäkin tapauksissa syy turhautumiseen kääntyy pois Kurkisen hahmosta. Elma kokee miehensä ”liian hyväksi hänelle” (*T*, 133) ja kokee häpeää seksihaluistaan miehen henkisyden rinnalla kirkastaen miehensä kuvan. Lammin yritykset nähdä kateudessaan Kurkinen tahallisesti huonossa valossa ja etsiä tästä puutteita taas kääntyvät häntä itseään vastaan, ja hän huomaa oman pienuutensa Kurkisen rinnalla. Kurkinen asettuikin nähdäkseni hyveellisyydessään ennemmin ihanneihmisen kuin yli-ihmisen rooliin. Toisin kuin Karhalan ja Finckelmanin hahmot, Kurkinen kykenee kohtaamaan kanssaihmisensä asettumatta näiden yläpuolelle. Kurkisen yli-ihmisnimike on hänen vaimonsa tapa kuvailla miestä, mutta Kurkisen yli-ihmisyydeksi tulkittu etäisyys on vain fyysistä. Hän on valmis kohtaamaan muut ihmiset henkisesti eikä pyri asettautumaan muiden yläpuolelle, vaan pitää aina heikoimpien puolta (*T*, 130). Tämä onkin nähdäkseni ero yli- ja ihanneihmisen välillä: yli-ihminen pyrkii asettautumaan muiden yläpuolelle, mutta ihanneihminen saavuttaa tämän aseman välillisesti arvostamalla kanssaihmissiään. Ylemmyys suhteessa muihin ei ole itseisarvo, vaan jotain mikä tapahtuu hyveellisyyden sivutuotteena.

Korpelan tuotannossa miehet voivat saada siis yli- tai ihanneihmisen viitan harteilleen, mutta naisten rooliksi ihanteiden tavoittelussa kohdeteoksissani jää pelkästään mahdollinen ihanneihmisen asema. Korpelan aikaisessa yhteiskunnassa, jossa naisten asema oli huomattavasti nykyistä heikompi, olisikin kenties ollut vaikeaa tai mahdotonta asettaa yli-ihmiseksi naishahmoa. Jopa tällä vuosikymmenellä julkaistussa Ilona Kemppaisen ja Ulla-Maija Peltosen artikkelissa (2010, 14) ”Muuttuva sankaruus” esitetään, että naisten sankaruus kytkeytyy yhä voimakkaasti sukupuoleen. Naisten sankaruus on usein nimenomaan naisellista eikä yleisinhimillistä, toisin kuin miesten mahdollisuus toimia sankareina. Naisten sankaruus keskittyy esimerkiksi naistapaiseen toimintaan,

hoivaan (emt, 33), ja naisellinen sankaruus kiteytyy usein äidin rooliin (Kupiainen 2010, 175). Tulkitseen ihanneihmisyuden arkiseksi sankaruudeksi, minkä vuoksi Kempaisen ja Peltosen analyysi sankaruuden sukupuolittumisesta sopii työhöni.

Käsittelen naiseuden ja ihanneihmisyuden suhdetta enemmän *Tunnustuksen* kautta, sillä teema on tässä kohdeteoksessani voimakkaasti esillä. *Martinmaa, mieshenkilön* Meri esitetään myös monin tavoin ihanteellisena naisena, mutta Merin toimiessa vain yhden luvun fokalisoijana jää tämä naishahmo etäämmälle. Merin ihanteellisuutta käsitellään enemmän Martinmaan naisfantasioiden kuin Merin itsensä reflektion kautta. Siksi ihanne- ja yli-ihmisyuden teemojen analysoiminen on keskittynyt tässä luvussa *Martinmaa, mieshenkilön* osalta mieshahmoihin.

Esitän, että kohdeteoksissani on kyllä yhteisössään ihannoituja naisia, kuten Elma, Marja ja Meri, mutta naiset ovat myös ihanneihmisiä ennen kaikkea sukupuolensa edustajia. Tämä tulee esiin esimerkiksi *Tunnustuksen* kohtauksessa, jossa Elmasta todetaan: ”[H]yvä ihminen on tämä Kurkelan Elma *naiseläjäksi*” (*T*, 81, kursiivi TS). Elma myös itse haluaa tavoitella ihanteitaan nimenomaan naisena. Palaan tätä havainnollistaakseni *Tunnustuksen* sitaattiin, jota käsitelin jo luvussa 3.1.

Kaikkea ne puhuvatkin, papit. Hän – Elma – ei ole mikään suuri ihminen eikä esikuva, hän on vain nainen, aivan tavallinen nainen. Sellainen hän haluaakin olla, puhukoot papit mitä tahansa. Ja Elma tuns katkeruutta sen johdosta, että rovasti oli sanonut häntä ”suureksi” ja ”ihmiseksi” ja korottanut hänet niin korkealle, että sieltä ei enää uskaltanut pudota alas. (*T*, 71.)

Sitaatissa mielenkiintoista on se, kuinka Elmaa suureksi ihmiseksi nimittäneen papin sanat aiheuttavat Elmassa katkeruutta, koska ”rovasti oli sanonut häntä ’suureksi’ ja ’ihmiseksi’” (kursiivi TS). Konventionaalisempaa olisi ilmaista rovestin sanat samojen lainausmerkkien sisällä, ”suureksi ihmiseksi”, mutta näiden sanojen erottaminen ja-sanalla kiinnittää huomion siihen, että Elma on paitsi katkera häneen liitetystä suuruuden odotuksesta, myös siitä, että hänet määritetään naisen sijaan ensisijaisesti ihmiseksi. *Tunnustuksessa* Elman korostetaan alituisen olevan ennen kaikkea nainen, ja naiseus on hänelle kenties keskeisin osa omaa identiteettiään. Elman katkeruuden taustalla voi kuulua myös se, että sukupuolijärjestelmässä, jossa nainen ajatellaan miestä alempiarvoiseksi, on vielä riskialttiimpaa joutua kunniallisen ihmisen kuin naisen rooliin. Koska naisten katsottiin *Tunnustuksen* kirjoitusajankohtana olevan miehiä heikompia ja syntisempiä jo

oletusarvoisesti, kunniallisen naisen roolista pudottautuminen ei ole niin suuri häpeä kuin kunniallisen ihmisen roolin särkeminen. Näin Elman suuttumus siitä, että hänet nähdään nimenomaan suurena *ihmisenä* voi kummuta ajatuksesta, ettei hän uskalla edes tavoitella sukupuolensa yli ihanteellista ihmisyyttä, vaan tahtoo pitäytyä naisellisen alueella myös suojellakseen itseään entistä suuremmilta ja mahdottomammilta odotuksilta.

Elman tytär Marja sen sijaan kuvataan ”ensi sijassa ihmiseksi” (T, 118). Koska Marja kuvataan teoksessa ennen kaikkea ihmiseksi ja vasta toissijaisesti naiseksi, hän lähenee universaalimpaa ajatusta ihanneihmisestä. Sukupuolen määreen höllentymistä Marjan kohdalla kuvaa sekin, että hän ei Elman tapaan saa jatkuvasti nais-etuliitteitä kuvaamaan hahmoaan. Marjaan jopa viitataan yhdessä *Tunnustuksen* kohdassa miehenä: ”mikä Marja on miehiään” (T, 139). Vaikka Marjaan viittaamisen mies-sanalla voi nähdä vain tavanomaisena sanonta, nousee kohta miehuuden liittämistä naishahmoon kohosteisesti esiin, sillä teoksen sukupuoliroolit ovat muuten aika säntillisiä. Marja onkin isänsä jälkeen *Tunnustuksen* hahmoista lähimpänä ihanneihmistä. Kuitenkin Marjan lähestyessä ihanneihmisyyttä hänen sukupuoltaan samalla häivytetään edellisen kaltaisilla sanonnoilla ja maskuliinisten piirteiden kuvaamisella. Kenties ihannehminen voikin olla sukupuolittunut, mutta universaali ihmisihanne on naisille saavutettavissa vain häivyttämällä tai ylittämällä naiseus. Sen sijaan mies on binäärisessä ja hierarkkisessa sukupuolijärjestelmässä ihmisyyden lähtökohta tai oletus, jolloin heidän on helpompi nousta ihanneihmisyyden mittoihin. Kun Marjan ihmisyyttä korostetaan maskuliinisiksi miellettyillä piirteillä, on hänen isänsä taas samanaikaisesti sekä suuri mies että ihminen, ilman sen suurempaa ristiriitaa. Marjan nostaminen isänsä rinnalle ja vertautuminen jopa Kristukseen ihanteellisuudessaan (ks. luku 2.1) taas vaatii naiseuden lieventämistä.

Simone de Beauvoir on tuonut esiin subjektiuden ja naisellisuuden välistä hankalaa yhtälöä. de Beauvoirin mukaan yhteiskunnan vaatiessa naisten passiivisuutta naisen on naisellisuutensa toteuttamiseksi tekeydyttävä objektiksi ja hylättävä näin ”suvereeni subjektius”. Sen sijaan emansipoitunut nainen, joka on luopunut kulttuurisen Naiseuden tavoittelusta, kieltää itsessään naisellisuuden, jottei typistä subjektiuttaan. Kuitenkaan naisellisuudestaan kieltäytyvä naisyksilökään ei voi välttää itsensä typistämistä: ”Ihminen on sukupuolinen olento, joten nainen ei ole kokonainen yksilö eikä tasavertainen miehen kanssa, ellei hän ole myös sukupuolinen; naisellisuudesta luopuminen merkitsee luopumista osasta ihmisyyttä.” (de Beauvoir 2011, 622.) Ihanneihmisuus, joka vaatii naiseuden lieventämistä tai torjumista, onkin vahingollista naisille, sillä he joutuvat kieltämään itsestään joitain ominaisuuksia saavuttaakseen toisia. de Beauvoirin ajattelun

valossa näyttääkin siltä, ettei nainen voi voittaa tasapainoillessaan kulttuuristen naisellisuuden odotusten ja subjektiuden toiveen välillä. Ollakseen naisellinen naisen on typistettävä subjektiutensa, ja ollakseen subjekti hänen on typistettävä naisellisuutensa. Kohdeteoksissani naiset voivat lähestyä ihanneihmisyyttä, mutta tämä vaatii heiltä naisellisuudesta etääntymistä, mikä asettaa heidät epätasa-arvoiseen asemaan mieshahmojen kanssa, joiden sukupuoli ei asetu ristiriitaan universaalin ihanneihmisyyden kanssa.

Kemppainen ja Peltonen (2010, 26) ovatkin esittäneet, että vaikka ihannoidun ja arvostetun sankarin sukupuolella ei itsessään ole välttämättä väliä, sukupuolijärjestelmä säätelee sitä, millainen toiminta on mahdollista ja suotavaa kullekin sukupuolelle. Koska sankaruuteen liitetään ensisijaisesti maskuliiniseksi miellettyjä piirteitä, kuten voimaa ja aktiivisuutta, on miesten helpompi nousta tähän rooliin (ks. myös Kupiainen 2010, 162). Sankarin lisäksi myös antisankarin rooli on usein kulttuurisissa kuvastoissa miehen (Kemppainen & Peltonen 2010, 23–24). Naisten asemaksi jääkin siis jonkinlainen keskitie, jossa heitä arvostetaan naiseuden hyväksyttävästä performoimisesta, muttei suurina ihmisinä tai sankareina. Se, että jopa antisankarinkin rooli rajautuu lähinnä miehille, selittyy tietysti osin sillä, että miesten ollessa ensisijainen ajatus sankarihahmosta, heille myös antisankarin kysymys on olennaisempi sankaruuden kääntöpuolena. Toisaalta se, että naiset rajautuvat yleensä myös antisankaruuden ulkopuolelle, kuvaa kulttuurimme tapaa antaa miehille keskeiset roolit – hyvässä ja pahassa. Kohdeteosteni naishahmot sijoittuvatkin yhteiskunnallisessa arvostuksessa korkeammalle kuin kurjimmat mieshahmot, mutta myös alemmas kuin universaalin ihanneihmisen mitat täyttävä Kurkinen.

Tässä alaluvussa olen tuonut esiin, kuinka yli-ihmisyyys näyttäytyy kohdeteoksissani miehisenä alueena, kuten Nietzschen alkuperäinen käsitekin rajoittui vain miessukupuolelle. Misogyyneisessä sukupuolijärjestelmässä naisen on täytynyt taistella ollakseen edes ihminen eikä pelkästään sukupuolensa edustaja, jolloin ihmisyyden ylittäminen ja yli-ihmisyyden lähestyminen ei ole lukeutunut naisten mahdollisuuksiin. Jo yli-ihmisestä lievemmän ihanneihmisen saappaisiin astuminen esitetään kohdeteoksissani asiana, joka vaatii naisilta sukupuolensa häivyttämistä. Naishahmojen onkin kohdeteoksissani ylitettävä naiseutensa tullakseen universaaleiksi ihanneihmisiksi, kun taas miehet voivat pyrkiä ylittämään vielä ihmisyydenkin sellaisena kuin sen tunnemme.

4.2. Poissaoleva ihanneihminen

”Suuren ihmisen” ajatus toistuu kohdeteoksissani useita kertoja. Yhtäällä henkilöhahmot ovat itse pyrkimässä suuren ihmisen saappaisiin nostamalla itsensä ”tavallisen keskitason ihmisten laumasta [– –] suurten henkien joukkoon” (T, 37) ja toisaalta suuren ihmisen asema voi koitua myös ahdistavaksi leimaksi, kuten Elmalla. Suuren ihmisen ajatus on kuitenkin henkilöhahmoille häilyvä. Ihanteellinen nainen, mies tai ihminen on aina tavoittamattomissa. Muita voi ihailia ja nähdä heidät ”oikeina ihmisinä” tai oikeanlaisina sukupuolen performoijina, mutta useita henkilöhahmoja kalvaa alituinen syyllisyys omista teoistaan ja ennen kaikkea ajatuksistaan. Idealistissa onkin perfektionistin vikaa, eikä mikään ole tarpeeksi kelvollista, vaikka toiset arvostaisivat henkilön korkealle. Toisena vastapuolena ovat virheilleen sokeutuneet hahmot, kuten Heikki ja Hessu, jotka muuttuvat omasta ihanteellisuudestaan vakuuttuneina naurunalaisiksi. Näiden kahden ääripään välimaastoon, tai oikeastaan ennemmin molempiin ääripäihin vuorotellen, asettuu Martinmaan ristiriitainen hahmo, joka ailahtelee kelvottomuuden ja virheettömyyden tunteidensa välillä.

Ihaneihminen onkin tuskastuttavasti aina enemmän toisissa ja poissaolossa. Vaikka jotkut kohdeteosteni hahmot lähestyvät ihanteitaan, ovat ne saavutettavissa vain hetkellisesti. Ainoa täysin hyveellisenä kuvattu hahmo, Kalle Kurkinen, on *Tunnustuksessa* fokalisoijana vain hetken (T, 45–47) juuri ennen kuin hän lähtee toteuttamaan Lammin mahdotonta käskyä ja kohtaa kuolemansa. Myös *Martinmaa*, *mieshenkilön* yli-ihmiseksi nimetty Karhala pääsee kertomuksen fokalisoijaksi vain hetkeä ennen kuin tappaa itsensä. Karhalan fokalisoima luku myös paljastaa hänen raadolliset puolensa: mies on täysin tympääntynyt elämään ja tarkastelee sitä kynnisesti. Karhalasta on annettu aiemmin monin tavoin uljas kuva, mutta näkökulman vaihtuessa metsänhoitajalle itselleen hän osoittautuu ihanteelliseksi vain etäisyyden päästä. Kenties ihanneihmisen onkin oltava poissaoleva, jotta hän säilyy ihanteena? Poissaoleva ihanneihminen on traagisuudessaan vielä voimakkaampi hahmo kuin yhteisössä läsnä oleva ihanneihminen. Esimerkiksi Elma arvostaa miestänsä eniten vasta tämän kadottua, kun miehen pidättyväisyys ei ole sumentamassa hänen kaikkia muita ansioitaan. *Tunnustuksen* loppupuolella Elma saa virheellisen tiedon, että hänen miehensä olisi sittenkin palaamassa kotiin Siperian sotavankeudesta, jolloin hän näkee kaikki muut miehet ”tyhjänpäiväisinä näpertelijöinä” (T, 198). Lammi onkin ollut Elmalle miehen korvike, ei todellinen mies.

Sillä Elmahan jos kukaan oli nainen, ja siksi hän ihaili miestä joka oli samalla kertaa mies ja sankari ja ihminen, sellainen jonka rinnalla hän itse sai tuntea pienemmyytensä ja johon

saattoi turvata kuin vankkaan kallioon, jonka pohja ei petä. [– –] Eikä ihme ollenkaan että Elma tuns näin. Sillä kaikki naiset, kaikki ihmiset haluavat katsoa ylöspäin. (T, 197–198.)

Elman ajatuksissa toistuu käsitys siitä, että etenkin naisten tulee katsoa jotakuta ylöspäin ja kokea alemmuuttaan suurempien ihmisten rinnalla. Tämä ei kuitenkaan päde vain naisiin, vaan kohta korostaa, että kaikilla ihmisillä on tarve katsoa ylöspäin. Jotta ihminen voisi kokea omat mahdollisuutensa tulla ihanteelliseksi, on hänellä oltava esikuvia. Sankaritarinat antavat elämälle tulkintakehyksen (Kempainen & Peltonen 2010, 11). Sitaatista tulee myös mielenkiintoisesti esiin se, että ihanteellinen mies on ”samalla kertaa mies ja sankari ja ihminen”. Lammin, samoin kuin Martinmaan, pyrkimys suureksi ihmiseksi miehuuden performanssin kautta ei tuokaan hänelle sankarin sädekehää, sillä ihanteellisuuden saavuttamiseksi hänen tulisi tavoitella maskuliinisen hegemonian sijaan ihanteellista ihmisyyttä, joka ei rajoitu vain sukupuolen käsitettävyyden matriisiin. Myös Marja luopuu *Tunnustuksen* lopussa naisen ”oikein” performoimisesta ja lähtee Lammin mukana pois naisen alueelta, kotitaltaan. Henkilöhahmojen pyrkimykset ihanneihmisen paikan täyttämiseen sukupuolestaan käsin näyttäytyvätkin kertojan taholta virheeksi, sillä ihmisyyttä, ei sukupuoli, vetoaa kaikkeen inhimilliseen voimakkaammin:

Ei tiennyt äiti [Elma], että tyttärellä oli jotakin sellaista mitä hänellä itsellään ei ollut, sitä, että tytär oli ensisijassa ihminen ja vasta sitten nainen, kun sen sijaan äiti ensi sijassa nainen, ja että tytär tämän takia vetosi kaikkeen inhimilliseen – ihmiseen – voimakkaammin kuin hän. (T, 118–119.)

”Tosi-ihminen” voi olla sukupuolittunut, mutta tämä yksi ominaisuus ei määritä häntä. Ihanneihmisen on ymmärrettävä tunnustuksen kaksi merkitystä. Ensinnäkin ”oikea ihminen” osaa *tehdä* tunnustuksen ja myöntää virheensä ja syntinsä. Toisekseen on osattava *antaa* tunnustusta eli tunnistettava ja tunnustettava toisten ihmisyyttä ja arvoa. Näin binäärisen sukupuolierottelun kahdesta vastapuolesta, maskuliiniseksi mielletystä tekemisestä ja feminiiniseksi mielletystä antamisesta, löytyy ihanneihmisen tie. Vasta sitten, kun ihminen välttää sukupuolisiin ja seksuaalisiin ihanteisiin kangistumisen, voi ihminen vapautua toteuttamaan tunnustuksen molempia merkityksiä. Tulkitsemkin *Tunnustus*-teoksen nimen viittaavan ilmeisimmän Lammin tavoitteleman tunnustusyrityksen lisäksi tähän toisten arvonn tunnistamiseen, jota ihanneihmisyys vaatii.

Tässä kanssaihminen aidon kohtaamisen tehtävässä Martinmaa epäonnistuu kohdeteosteni hahmoista ehkä selvimmin. Idealisti-Martinmaa on kuvitellut voivansa olla kansakuntien johtaja ja

suuri julistaja eikä ole tunnustanut tasavertaisuuttaan suhteessa lähimmäisiinsä. *Martinmaa, mieshenkilön* loppupuolella Martinmaa kuitenkin myöntää tappionsa: hän ei ole onnistunut saavuttamaan ihanneihmisyyttä tai suuren sankarin viittaa.

Pois hän haluaa. Mutta hän ei voi lentää, hänellä ei ole siipiä. Jäljellä ovat vain jalat, ja niitä hän käyttelee ahkerasti patikoidessaan kohti asemaa ja kohti määränpäättä, kaupunkia. Siellä on hänellä parempi olla, siellä hän sulautuu merkityksettömäksi numeroksi lukuisten ihmisten joukossa. Siellä, hälinän keskellä, on helpompi elää, vähäpätöisenä ja huomaamattomana. [– –] Siellä hän on vain hän, Martinmaa, mieshenkilö, yksinäinen ihminen. (*MM*, 213.)

Martinmaa, mieshenkilö -teoksen erikoinen nimi tulee tässä kohdassa tarinaa ainoan kerran kirjoitetuksi. Mieshenkilö-lisäys nimessä ironisoi Martinmaata, joka ei olekaan kohonnut suuren ihanneihmisen asemaan: hänen nimensä ei ole niin suuri, että se tunnettaisiin itsessään, jolloin Martinmaan nimen perään liitetään hullunkurinen mieshenkilön nimeke. Teoksen nimi korostaa Martinmaan epätoivoista hegemonisen maskuliinisuuden projektia, joka kuitenkin päättyy nimettömyyteen vailla mainetta. Martinmaa on vain mieshenkilö, ei esimerkiksi merkkihenkilö tai suurmies, vaan yksi huomaamattomista ”tavallisista tapauksista”, joihin Martinmaa on aiemmin pyrkinyt tekemään suuruudenjanossaan erontekoa. D.C. Muecken (1982, 53) mukaan yksi yleinen ironiaa luova piirre on suuri kontrasti odotetun ja tapahtuneen välillä. Mitä suurempi ero odotetun ja toteutuneen välillä on, sitä suurempi on ironia. Korpelan henkilöistä etenkin Martinmaata ironisoidaankin juuri tätä kautta: Martinmaan suuret luulot itsestään vaihtuvat alituisesti suuriin pettymyksiin hänen havahtuessaan virheisiinsä. Muecke (emt, 55) on myös esittänyt, että mitä enemmän ironisoituun aiheeseen on investoitu emotionaalista pääomaa, sitä voimakkaampaa ironia on. Voimakkaasti tunteita herättäviä ironisoitavia aiheita ovat Muecken mukaan esimerkiksi uskonto, politiikka, rakkaus, historia ja moraalit. Korpelan tuotannon voimakas ironia pohjautuukin nähdäkseni osittain siihen, että hänen teostensa keskeisinä aiheina ovat yhteiskunnan ihanteet, ideaalien tavoittelu sekä hyvä ihmisyyttä, jotka nostattavat aiheina helposti tunteita moraalisisina ja eettisinä pohdintoina.

Sari Salin (2002, 131) on huomauttanut, että Korpelan henkilöhaamot hylkäävät teosten lopuissa yli-ihmisyysoopin, jonka tilalle astuu lähimmäisenrakkaus. Sekä *Martinmaa, mieshenkilön* että *Tunnustuksen* lopuissa on uskonnollinen sävy. *Martinmaa, mieshenkilössä* Meri saa miehensä itsemurhan jälkeisessä alhossa uskonnollisen herätyksen, ja Martinmaa havahtuu oman suurmieheydensä tavoittelusta siihen, kuinka ”[t]otuus on rakkaus, joka ei etsi omaansa” (*MM*, 255).

Tunnustuksessa Lammi saa syntinsä, Kurkisen kuolemaan lähettämisen, anteeksi Marjan armahtaessa miestä korostamalla kaikkien olevan syntisiä: ”Joka teistä on synnitön, heittäköön ensimmäisen kiven” (T, 215). Yleisen moraalin yläpuolelle asettuva yli-ihminen ei esiinnykään Korpelan tuotannossa ratkaisuna ihmisyyden kysymyksiin. Nietzsche (2018, 81) mukaan yli-ihminen tulee korvaamaan jumalat suunnannäyttäjinä, kunhan ihmiset luopuvat korkeampiin voimiin uskomisesta. Korpelan teoksissa Jumala ja kristilliset arvot yhä pitävät paikkaansa moraalien ohjaajina, ja yli-ihmisyyttä ironisoidaan osoittamalla henkilöhahmojen kykenemättömyys ihmisyyden ylittämiseen – eiväthän useimmat henkilöhahmot yllä edes ihanteelliseen ihmisyyteen, saati sen yli.

Tässä luvussa olen käsitellyt sitä, miten kohdeteoksissani henkilöhahmot ovat useimmiten ihanteellisuutensa rinnalla myös virheellisiä. Vaikka he saisivat ulkopuolisilta arvostusta ideaalin toteuttamisesta, eivät he itse näe omaa ihanteellisuuttaan kuin hetkittäin. Ainoa todellinen ihannehminen on poissaoleva Kurkinen, joka poissa ollessaan aiheuttaa muissa *Tunnustuksen* henkilöhahmoissa syyllisyyttä omasta pienuudestaan. *Martinmaa, mieshenkilössä* kukaan henkilöistä ei nouse suoranaiseksi ihannehmiseksi, mutta yli-ihminen Karhala levittää kanssakulkijoihinsa myös syyllisyyden tunteita omalla mahtavalla persoonallaan. Monissa kohdeteosteni henkilöhahmoista on ihanteellisia piirteitä, mutta ihanne- ja yli-ihmisyyttä jää useimmilta tavoittamatta. Naisten on myös ylitettävä sukupuolensa, jotta heitä voitaisiin arvostaa ennen kaikkea ihmisinä. Sukupuoliero vaikuttaa siis myös siihen, kuinka ihanteellisina ihmisiä voidaan pitää.

5. Lopuksi

Ei riitä, että paljastaa ideaalin saavuttamattomuuden. Ideaalit täytyy muuttaa, purkaa ja työstää uudelleen. Sukupuoli-ihanteisiin sisältyvä väkivalta täytyy ajatella läpeensä uudelleen. (Kotz & Butler 1995, 266.)

Judith Butler on korostanut haastattelussaan, ettei sukupuoli-ihanteiden saavuttamattomuuden tunnistaminen riitä todelliseen sukupuolijärjestelmän muutokseen. Tarvitaan myös uusia ideaaleja, ei pelkästään vanhojen tunnistamista. Sukupuoli-ihanteet eivät vain tuota väkivaltaa aggressiivisen maskuliinisuuden normalisoinnin kautta, vaan kuten Butler tuo esiin, niihin itsessään sisältyy väkivaltaa. Ihanteiden imperatiivinen sävy rajoittaa merkittävästi yksilöiden mahdollisuutta elää sukupuoltaan itselleen luontevalla tavalla.

Tässä tutkielmassa olen purkanut ja analysoinut mies- ja naisihanteita ja niiden kautta rakentuvia seksuaali-ihanteita kohdeteoksissani. Olen osoittanut, että kohdeteosteni henkilöhahmot uskovat, että oman ja muiden arvostuksen saadakseen heidän on oltava ennen kaikkea sukupuolensa kelvollisia esittäjiä, ja toisaalta, kuinka mies-nainen-dikotomian ylittävä ihmisihanne kiehtoo henkilöhahmoja useimpien hahmojen kuitenkaan ikinä tavoittamatta ihmisyyttä ilman sukupuolen kategorian jatkuvaa läsnäoloa. Kohdeteoksissani ihanteellinen naiseus kietoutuu ensisijaisesti seksuaalisuuden hyväksyttävään ilmentämiseen, kun taas ihanteellinen mieheys esitetään useiden eri elämän osa-alueiden kautta rakentuvaksi. Korpelan teokset sekä rikkovat että ylläpitävät sukupuolisia rooleja ja stereotypioita. Henkilöhahmojen tasolta normatiiviset sukupuoliset ja seksuaaliset ihanteet esitetään usein ainoaksi vaihtoehdoksi, johon on pakottauduttava vaikka väkivalloin, kun taas kertoja ironisoi tätä käsitystä.

Vaikka Korpelan teokset eivät ota selvää kantaa sukupuoli- ja seksuaali-ihanteiden tarpeellisuuteen tai tarpeettomuuteen, niiden ironisoiminen vähintään kyseenalaistaa ideaalien tavoitettavuuden. Tätä kautta ihanteiden pakkomieltainen tavoittelu, josta kohdeteoksissani on monia esimerkkejä, asettuu koomiseen valoon ja osoittaa ihanteellisen naiseuden ja mieheyden olevan ja pysyvän abstraktioina. Tekijän intentiosta muuttaa tai säilyttää sukupuolinormatiivisuuksia on mahdotonta ja tarpeetonta tietää, mutta kohdeteoksistani voi ainakin lukea sukupuoli- ja seksuaalikäsitysten ehdottomuuden ironisointia. Kerronnan tasolla tavoiteltavin ihanneihmisyys esitetäänkin sukupuolesta riippumattomaksi: ihanteellisen ihmisyyden, ei vain ihanteellisen sukupuolisuuden tulisi olla ihmisen päämäärä.

Olen kokenut tärkeäksi tutkia feministisesti normatiivisia sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämisen tapoja. Vaikka ei-normatiivisten sukupuoli- ja seksuaali-identiteettien tutkiminen on myös olennaista, tulee tutkimuksen mielestäni myös muistaa heteronormatiivisten mies- ja naistapaisuuksien analysoiminen ja purkaminen. Näin vallitsevia normatiivisuuksia voidaan kyseenalaistaa normeista sisältäpäin, mikä edesauttaa niiden oletusarvoisen statuksen purkamista. Kuitenkin, kuten Butlerin sitaatti lukuni alussa tuo esiin, pelkkä normatiivisuuksien ja sukupuoli-ihanteiden purkaminen ei riitä. On osattava ajatella ja luoda uusia tapoja olla sukupuolinen ja seksuaalinen. Tämä tehtävä on uudella kirjallisuudella, muilla taiteenlajeilla ja aktivismilla. Uudet ajattelun ja käsittämisen tavat lähtevät halusta kyseenalaistaa arkisia sukupuolitapaisuuksia ja niiden representaatioita ympärillämme.

Olen tutkielmallani täydentänyt Jorma Korpelan tuotannon tutkimusta keskittyen aiemmassa Korpela-tutkimuksessa laiminlyötyihin sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden teemoihin. Tutkielmani onkin ensimmäinen Korpelan tuotantoa feministisesti analysoinut tutkimus. Pro gradun mitoissa olen pystynyt avaamaan *Martinmaa*, *mieshenkilön* ja *Tunnustuksen* sukupuolisten ja seksuaalisten ihanteiden teemaa, mutta aiheen tutkimusta voisi syventää vielä laajemmalle. Tässä tutkielmassa vain mainintojen tasolle jääneet kaksi muuta Korpelan romaania, *Tohtori Finckelman* ja *Kenttävartio*, olisivat hedelmällisiä tutkimuskohteita, etenkin kriittisen miestutkimuksen kannalta, sillä näissä teoksissa mieshahmot ovat keskeisimmissä rooleissa. Jatkotutkimuskysymykset tutkielmalleni voisivatkin olla esimerkiksi seuraavia: Kuinka sukupuolisia ja seksuaalisia ihanteita esitetään Korpelan koko tuotannossa, myös *Tohtori Finckelmanissa* ja *Kenttävartiossa*? Millainen miesten välisen puheen homososiaalinen diskurssi vallitsee näissä teoksissa, joissa henkilöahmot ovat pääasiallisesti miehiä? Löytyykö muilta Korpelan aikalaisilta samankaltaisia sukupuoli- ja seksuaali-ihanteiden teemoja sekä niiden ironista käsittelyä? Toivoakseni tulevaisuudessa useampi tutkija tarttuu Korpelan teoksiin, jotta tämän eetikko ei jäisi enää kirjallisuushistoriallisen väliinputoajan rooliin.

Lähteet

Kohdeteokset:

Korpela, Jorma 1948. *Martinmaa, mieshenkilö* [=MM]. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Korpela, Jorma 1960. *Tunnustus* [=T]. Porvoo & Helsinki: WSOY. Kolmas painos.

Muu kaunokirjallisuus:

Daudet, Alphonse 2013. ”Herra Seguinin vuohi”. (”La chèvre de monsieur Seguin”, 1866.) Suom. Kirsti Luova. Anne Helttunen & Tuula Uusi-Hallila (toim.), *Kohtaamisia: mestarinovelleja*. Helsinki: Wikistudia, 83–91.

Korpela, Jorma 1964. *Kenttävärtio*. Porvoo & Helsinki: WSOY. Kolmas painos.

Korpela, Jorma 1969/1952. *Tohtori Finckelman – ihmiskurjan kertomus*. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Mukka, Timo K. 2014/1965. ”Sankarihymni”. Teoksessa *Tabu*. Helsinki: Gummerus.

Tutkimuskirjallisuus:

Ahokas, Pirjo & Lea Rojola 1990. Johdannoksi. Pirjo Ahokas & Lea Rojola (toim.), *Marginaalista muutokseen: feminismi ja kirjallisuudentutkimus*. Turku: Turun yliopisto, 9–16.

Badinter, Elisabeth 1993. *Mikä on mies? (XY – De L’identitee Masculine, 1992.)* Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.

Brunila, Kristiina 2009. *Parasta ennen – tasa-arvotyön projektitapaistuminen*. Helsinki: Yliopistopaino.

Butler, Judith 2006. *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous. (Gender trouble: Feminism, and the subversion of identity, 1990.)* Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Cahill, Ann J. 2001. The Problem of Rape. Ann J. Cahill, *Rethinking Rape*. Ithaca & Lontoo: Cornell University Press, 1–14.

Carrigan, Tim; Bob Connell & John Lee 1985. Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society* 14:5, 551–603.

Cixous, Hélène 2013. *Medusan nauru ja muita ironisia kirjoituksia. (Le Rire de la Méduse et autres ironies, 2010.)* Suom. Heta Rundgren, Aura Sévon & Tutkijaliitto. Helsinki: Tutkijaliitto.

Colebrook, Claire 2004. *Irony*. New York & Lontoo: Routledge.

- de Beauvoir, Simone 2009. *Toinen sukupuoli. 1: Tosiasiat ja myytit.* (*Le deuxième sexe 1*, 1949.) Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari & Erika Ruonakoski. Helsinki: Tammi.
- de Beauvoir, Simone 2011. *Toinen sukupuoli. 2: Eletty kokemus.* (*Le deuxième sexe 2*, 1949.) Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari & Erika Ruonakoski. Helsinki: Tammi.
- de Lauretis, Teresa 2004. *Itsepäinen vietti. Kirjoituksia sukupuolesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta.* Toim. Anu Koivunen. Suom. Tutta Palin & Kaisa Sivenius. Tampere: Vastapaino.
- Engelberg, Mila 2010. Kielten sukupuolet. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen.* Tampere: Vastapaino, 167–169.
- Genette, Gérard 1986. *Narrative Discourse.* (*Discours du récit*, 1972.) Käännös Jane E. Lewin. Oxford: Basil Blackwell.
- Genette, Gérard 1988. *Narrative Discourse Revisited.* (*Nouveau discours du récit*, 1983.) Käännös Jane E. Lewin. Ithaca, New York : Cornell University Press.
- Grönfors, Martti 1994. Miehin kulttuuri ja väkivalta. Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.), *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan.* Tampere: Vastapaino, 63–76.
- Grönfors, Martti 1999. Miehen arin alue: maskuliinisuus, seksuaalisuus ja väkivalta. Arto Jokinen (toim.), *Mies ja muutos: kriittisen miestutkimuksen teemoja.* Tampere: Tampere University Press, 223–236.
- Hearn, Jeff 1999. Miesten tuntemiinsa naisiin kohdistama väkivalta kriittisen tutkimuksen kohteena. Arto Jokinen (toim.), *Mies ja muutos: kriittisen miestutkimuksen teemoja.* Tampere: Tampere University Press, 237–265.
- Hutcheon, Linda 1994. *Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony.* Lontoo & New York: Routledge.
- Jokinen, Arto 1999. Suomalainen miestutkimus- ja liike: muutoksen mahdollisuus? Arto Jokinen (toim.), *Mies ja muutos: kriittisen miestutkimuksen teemoja.* Tampere: Tampere University Press, 15–51.
- Jokinen, Arto 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri.* Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Arto 2003. Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuuden teoriaan ja kulttuuriseen tekstintutkimukseen. Arto Jokinen (toim.), *Yhdestä puusta. Maskulaarisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa.* Tampere: Tampere University Press, 7–31.
- Jokinen, Arto 2010. Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen.* Tampere: Vastapaino, 128–139.
- Jokinen, Arto; Anders Ahlbäck & Kirsi Kinnarinen 2012. Näkymätön sukupuoli näkyväksi. Arto Jokinen (toim.), *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka.* Tampere: Tampere University Press, 171–185.

- Jokinen, Arto 2017. Maskuliinisuus ja väkivalta. Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 35–50.
- Jokinen, Eeva 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija 2010. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tuula 2006. Seksuaalisen ruumiin jäljillä. Taina Kinnunen & Anne Puuronen (toim.), *Seksuaalinen ruumis: kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Helsinki: Gaudeamus, 71–90.
- Juvonen, Tuula; Leena-Maija Rossi & Tuija Saresma 2010. Kuinka sukupuolta voi tutkia? Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 9–17.
- Juvonen, Tuula 2016. Irtiottoja sukupuolen luonnollisuudesta. Marita Husso & Risto Heiskala (toim.), *Sukupuolikysymys*. Helsinki: Gaudeamus, 33–53.
- Kantokorpi, Mervi 2012/1990. Teksti ja fokalisaatio. Mervi Kantokorpi, Pirjo Lyytikäinen & Auli Viikari, *Runousopin perusteet*. Helsinki: Palmenia, 139–147.
- Karkulehto, Sanna & Leena-Maija Rossi 2017. Johdanto: Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa – sukupuolen ja väkivallan risteyksessä. Sanna Karkulehto & Leena-Maija Rossi (toim.), *Sukupuoli ja väkivalta. Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa*. Helsinki: SKS, 9–26.
- Katajamäki, Sakari 2000. Runouden kieltoilmaukset ja kuvallisuuden paradoksi. Katriina Kajannes & Leena Kirstinä (toim.), *Kirjallisuus, kieli ja kognitio. Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta*. Helsinki: Helsinki University Press, 133–158.
- Kempainen, Ilona & Ulla-Maija Peltonen 2010. Muuttuva sankaruus. Ulla-Maija Peltonen & Ilona Kempainen (toim.), *Kirjoituksia sankaruudesta*. Helsinki: SKS, 9–43.
- Keskinen, Suvi 2010. Sukupuolistunut väkivalta. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 243–254.
- Knuutila, Tarja & Aki Petteri Lehtinen 2010. Johdanto: Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.), *Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 7–31.
- Koivunen, Anu 1996. Sorto. Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 35–75.
- Koivunen, Anu & Marianne Liljeström 1996. Kritiikki, visiot, muutos – feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 9–34.
- Kotz, Liz & Judith Butler 1995. Haluttu ruumis. Leena-Maija Rossi (toim.), *Kuva ja vastakuvat. Sukupuolen esittämisen ja katseen politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus, 262–281.

- Kupiainen, Tarja 2010. Sankaruuden sukupuoli ja kalevalainen kansanruno. Ulla-Maija Peltonen & Ilona Kemppainen (toim.), *Kirjoituksia sankaruudesta*. Helsinki: SKS, 162–190.
- Laaksonen, Terhi 1995. Syyllisyys ja minuus: Jorma Korpelan Tohtori Finckelman, Marko Tapion Aapo Heiskasen viikatetanssi ja Juha Mannerkorven Jyräjät. Kaisa Kurikka (toim.), *Identiteettiongelmia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Turku: Åbo Akademis Tryckeri, 258–283.
- Laitinen, Kai 1984. Idealistista kylähulluun. Merkintöjä Jorma Korpelan romaanien henkilötyypeistä ja eräistä peruskuvioista. Kai Laitinen, *Metsästä kaupunkiin. Esseitä ja tutkielmia kirjallisuudesta*. Helsinki: Otava, 217–228.
- Liljeström, Marianne 1996. Sukupuolijärjestelmä. Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 111–138.
- Liljeström, Marianne 2004. Feministinen metodologia – mitä se on? Marianne Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Linker, Kate 1995. Representaatio ja seksuaalisuus. Leena-Maija Rossi (toim.), *Kuva ja vastakuvat. Sukupuolen esittämisen ja katseen politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus, 208–244.
- Malmio, Kristina 2011. Sukupuoli, yhteiskunta, valta, kirjallisuus. Feministisen kirjallisuudentutkimuksen sosiologisuus. Voitto Ruohonen, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.), *Pahu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Helsinki: SKS, 183–217.
- Moi, Toril 1990a. *Sukupuoli/Teksti/Valta. Feministinen kirjallisuusteoria. (Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory, 1985.)* Suom. Raija Koli. Tampere: Vastapaino.
- Moi, Toril 1990b. Feministinen, naispuolinen, naisellinen. Pirjo Ahokas & Lea Rojola (toim.), *Marginaalista muutokseen: feminismi ja kirjallisuudentutkimus*. Turku: Turun yliopisto, 17–38.
- Morris, Pam 1997. *Kirjallisuus ja feminismi: johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen. (Literature and feminism: an introduction, 1993.)* Suom. Päivi Lappalainen. Helsinki: SKS.
- Muecke, D.C. 1982/1970. *Irony and the Ironic*. Lontoo: Methuen.
- Nietzsche, Friedrich 2018. *Näin puhui Zarathustra. Kirja kaikille eikä kenellekään. (Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen, 1883–1885.)* Suom. Aarni Kouta. Helsinki: Basam Books.
- Nummi, Jyrki 1985. Parodian poetiikkaa. Anna Makkonen (toim.), *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 38*. Helsinki: SKS, 51–65.
- Nyman, Jopi & Marianne Roivas 2003. Kirjallisia sukupuolia. Sukupuolen näkökulma kirjallisuudentutkimuksessa. Risto Turunen & Marianne Roivas (toim.), *Mikä ero? Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta*. Helsinki: SKS, 13–29.
- Näre, Sari 2016. *Sota ja seksi. Rintamamiesten seksuaalikerrontaa talvi- ja jatkosodan ajalta*. Helsinki: Tammi.

Ojajärvi, Jussi 1998. Aikansa näköinen taideteos: Maskuliininen ja postmoderni Kari Kontion *Lajinsa viimeisessä*. Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma.

Ortner, Sherry B. 1972. Is Female to Male as Nature Is to Culture? *Feminist Studies* 1:2, 5–31.

Paasonen, Susanna 2010. Sukupuoli ja representaatio. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 39–49.

Palin, Tutta 1996. Ruumis. Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 225–244.

Peltonen, Salla 2012. Käsitteiden politiikkaa: Mistä puhumme, kun puhumme sukupuolierosta? Kirsti Lempiäinen, Taru Leppänen & Susanna Paasonen (toim.), *Erot ja etiikka feministisessä tutkimuksessa*. Turku: Utukirjat, 235–255.

Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu 2011. Johdanto. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: SKS, 9–35.

Pynttari, Veli-Matti 2017. 1940-luku: Sumusta eteenpäin. Elvi Sinervon Viljami Vaihokas, Olavi Siippaisen Maata näkyvissä ja Jorma Korpelan Martinmaa, mieshenkilö. Jussi Ojajärvi & Nina Työlähti (toim.), *Maamme romaani. Esseitä kirjallisuuden vuosikymmenistä*. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 91–112.

Rahtu, Toini 2006. *Sekä että - ironia koherenssina ja inkoherenssina*. Helsinki: SKS.

Rahtalainho, Liisa; Tuula Heiskanen, Päivi Korvajärvi & Marja Vehviläinen 1997. Studying Gendered Practices. Liisa Rahtalainho & Tuula Heiskanen (toim.), *Gendered Practices in Working Life*. Lontoo: Macmillan Press Ltd, 3–15.

Rantonen, Eila 2001. Naiseus strategiana: esityksiä ja politiikkaa. Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.), *Nainen / naiseus / naisellisuus*. Tampere: Tampere University Press, 43–62.

Rojola, Lea 2004. Sukupuolieron lukeminen. Feministinen kirjallisuudentutkimus. Marianne Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 25–43.

Ronkainen, Suvi 2002. Väkivallan valta. Satu Apo, Anu Koivunen, Leena-Maija Rossi & Kirsi Saarikangas (toim.), *Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta*. Helsinki: SKS, 207–220.

Ronkainen, Suvi & Sari Näre 2008. Intiimin haavoittava valta. Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.), *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 7–40.

Ronkainen, Suvi 2017. Mitä väkivalta on? Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä. Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 19–35.

Rossi, Leena-Maija 2015. *Muuttuva sukupuoli – seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.

Salin, Sari 1998. Martinmaa, lossarin poika. Etiikka, kieli ja identiteetti Jorma Korpelan romaanissa Martinmaa, mieshenkilö. Auli Viikari (toim.), *40-luku. Kirjoituksia 1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Helsinki: SKS, 96–110.

Salin, Sari 2002. *Hullua hurskaampi. Ironinen kahdentuminen Jorma Korpelan romaaneissa*. Helsinki: WSOY.

Sarajas, Annamari 1980. Ivan vai Aljoša? Jorma Korpelan romaanit. Annamari Sarajas, *Orfeus nukkuu. Tutkielmia kirjallisuudesta*. Porvoo: WSOY, 57–77.

Sipilä, Jorma 1994. Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.), *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino, 17–33.

Soikkeli, Markku 1999. Miesrakastajan emansipatorisuus kirjallisuudessa ja kulttuurissa. Arto Jokinen (toim.), *Mies ja muutos: kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press, 149–168.

Sperber, Dan & Deirdre Wilson 1986. *Relevance: Communication and Cognition*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Spivak, Gayatri Chakravorty 1990. *The Post-Colonial Critic. Interviews, Strategies, Dialogues*. New York & Lontoo: Routledge.

Spivak, Gayatri Chakravorty 1996. *Maailmasta kolmanteen. (Entering the Third World, 1987.)* Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Vainio, Matti 1973. Jorma Korpela: Tohtori Finckelman. Mirjam Polkunen (toim.), *Romaani ja tulkinta*. Helsinki: Otava, 31–43.

Veivo, Harri 2010. Representaation muodot ja mahdollisuudet kirjallisuudessa. Tarja Knuuttila & Aki Petteri Lehtinen (toim.), *Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 135–157.

Ylöstalo, Hanna 2012. *Tasa-arvotyön tasa-arvot*. Tampere: Tampere University Press.

Painamattomat lähteet:

Seta, 12.12.2016. Sateenkaarisanasto. Haettu 10.11.2018.

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Yle Elävä arkisto, 10.11.2000. Idealismin ja syyllisyyden kirjailija. Haettu 10.11.2018.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/jorma-korpelan-ihmiskurjan-kertomus>